

27, Ağustos 2005

sendikal notlar

İşçilerin Sosyal Hakkı
Sosyal Hakkın ve Yaşam
Dünyası

İLO "DÜNYA
TÜM DÜNYA İÇİN
BİR SENDİK"

İşverenlerin
yükümlülükleri
ve işçilerin hak ve
görevleri

1. Sayfa

ÇALIŞMA SÜRECİ
VE
İŞÇİ HAKLARININ
YENİ

SOSYAL HAKLAR AÇISINDAN
AVRUPA HAYATININ

YENİ
YILLAR
YILLAR

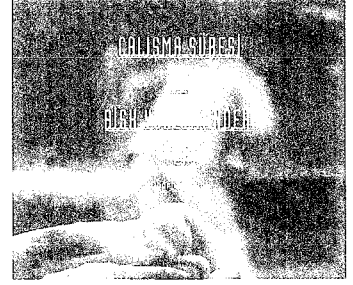

YENİ YILLAR YILLAR YILLAR
YILLARIN VE SENDİKAL HAKLARIN
AÇISINDAN HAYATININ

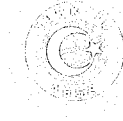
İÇİNDEKİLER

Sunuş	3
Türkiye	5
Dünya	24
Özelleştirmenin 20 yılı	32
Çalışma süresi ve risk yönetimindeki yeri	44
Sosyal haklar açısından AB Anayasası	60
Yeni TCK'da çalışma yaşamına ve sendikal haklara ilişkin düzenlemeler	79
İşverenlerin yükümlülükleri ve işçilerin hak ve ödevleri	84
ILÖ: Ankaraya tüm dünya için tehdit	100
Sosyal koruma ve yaşam döngüsü	124

İşverenlerin yükümlülükleri ve işçilerin hak ve ödevleri

Petrol-İş Sendikası Yönetim Kurulu
Mustafa Öztaşkın (Genel Başkan)
Mustafa Çavdar (Genel Sekreter)
Adnan Özcan (Genel Mali Sekreter)
İsmet Yiğit (Genel Örgütlenme ve Eğitim Sekreteri)
Mehmet Güray (Genel Yönetim Sekreteri)
Türkiye
Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası adına sahibi:
Genel Başkan Mustafa Öztaşkın

Yazı İşleri Müdürü: Mehmet Yılmaz

Yönetim Yeri:
Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası
Altunizade Mah. Kuşbakişı Cad. No: 25
81180 Altunizade-Üsküdar-İstanbul
Tel: (216) 474 98 70 (10 Hat)
Faks: (216) 474 98 67-474 92 38
Web adresi: www.petrol-is.org.tr
e-mail: petrol@tnn.net

Petrol-İş Dergisi Eklidir.
(Yayın türü: Yerel, Süreli, Aylık)

Yayına Hazırlayan: Haluk Şensu

Sendikal Notlar'da yayınlanan
yazılar, yazarın görüşünü yansıtmaktadır.

Genel Düzenleme ve Teknik Hazırlık: Dosya Yayıncılık
Tel: (0312) 417 59 62 Faks: (0312) 417 59 63
e-mail: dosyay@mynet.com

Baskı: Şan Ofset

Eylül 2005

SUNUŞ

Türkiye sendikalar hareketi önemli bir kavşak noktasında bulunuyor.

IMF istemlerine bağlı olarak özelleştirme atağına geçen AKP Hükümeti, aynı zamanda sağlık ve sosyal güvenlik haklarına kısıtlamalar getirecek yeni yasal çalışmalar başlatıyor.

Farklı işkollarında örgütlü bulunan ve aynı zamanda farklı büyüklüklerle, farklı toplumsal ve siyasal görüşlerin egemen olduğu sendikalar, Hükümetin genel saldırılarına karşı ortak mücadele kararlılığını geliştirmeye çalışıyorlar. Bu sürecin nasıl gelişeceği ve ne ölçüde etkili olacağı, birlikte hareket etmek üzere alınan kararların yaşama geçirilmesi düzeyine bağlıdır.

Petrol-İş Sendikası, 23-24 Haziran 2005 tarihli Başkanlar Kurulu'nda alınan kararlar doğrultusunda üzerine düşen toplumsal ve tarihsel yükümlülükleri yerine getirmeye kararlıdır:

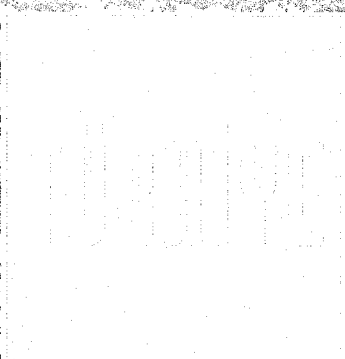
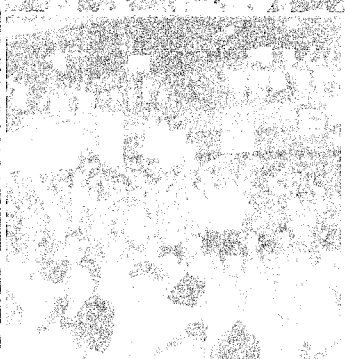
"Hiçbir ekonomik ve sosyal faydası olmayan ve 20 yıllık serüveni fiyaskoyla sonuçlanan özelleştirmelere karşı toplumsal duyarlılık giderek artıyor. Sendikamızın, Türk Metal'in ve Haber-İş'in

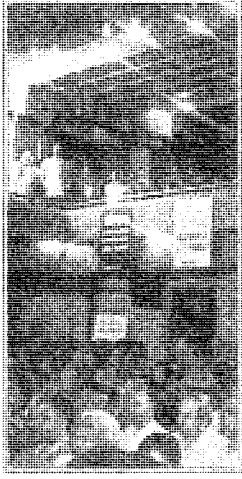
özelleştirmeleri durdurmak üzere ortak etkinlikler yapması, mücadeleye ivme kazandırmıştır. Ancak, bu olumlu adımın genişletilmesi ve bir toplumsal direniş cephesine dönüştürülmesi için Türk-İş'e ve Emek Platformu'na büyük görevler düşüyor. Sendikamız, bu cephenin oluşturulması için üzerine düşen bütün görevleri yapmaya hazırdır.

Aynı kapsamda, "Sosyal Güvenlik Reformu" adı altında emekliliği hakediş koşullarını ağırlaştıran, bütün sağlık hizmetlerini paralı hale getiren, sağlık hizmetlerini özelleştirerek sağlıkta tüccarların türemesine yol açacak girişimlere karşı da emek örgütlerinin güç ve eylem birliği acilen gerçekleştirilmelidir.

Sendikal hareketin, giderek büyüyen sorunları günden güne küçülen yapılarla çözebilmesi mümkün değildir. Toplumsal mücadele içinde etkin bir hareket yaratabilmek için sendikalar öncelikle birleşme ve farklı alanlara dönük strateji ve program geliştirme amacını önlerine koymalıdır. Bu doğrultuda, işkolu sayısı en azından ILO standartları doğrultusunda düşürülmeli, birleşik bir emek mücadelesinin daha etkin verilebilmesi için her işkolunda tek sendika, ülkede tek konfederasyon hedefi somut adımlar atılarak dillendirilmelidir. Bunun için de öncelikle 3 işçi konfederasyonumuz önkoşulsuz birleşmeyi gündemine almalıdır."

Merkez Yönetim Kurulu

“TÜPRAŞ'A DOKUNMA”

Tüpraş'ın özelleştirilmesini engellemek üzere çok yönlü bir kampanya yürüten Petrol-İş Sendikası, haziran ayı içinde İzmit, Aliğa ve Kırıkkale'de 3 panel düzenledi.

16 Haziran 2005 tarihinde İzmit'te düzenlenen ilk panele konuşmacı olarak CHP Kocaeli Milletvekili İzzet Çetin ile Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Erinç Yeldan katıldı.

Yöneticiliğini Petrol Mühendisleri Odası Eski Başkanı Necdet Pamir'in yaptığı panelde, Tüpraş'ın özelleştir-

rilmesinin hem Türkiye, hem de Kocaeli ekonomisine büyük bir yıkım getireceği bildirildi.

Necdet Pamir, panelin açılışında yaptığı konuşmada, özelleştirilmelere karşı birlikte tek başına Tüpraş çalışanlarının, Petrol-İş Sendikası'nın mücadelesinin yeterli olamayacağını, Erdemir'de, Türk Telekom'da, Seydişehir Alüminyum'da, Tekel'de, Türk Hava Yolları'nda bugün, dünkünden daha fazla birlikte olmanın zorunlu olduğunu söyledi.

Ülke ekonomisine yıllık 8.2 milyar dolar katma değer sağlayan, 491 milyon dolar yıllık net kar getiren Tüpraş gibi bir kuruluşun 1,5-2 yıllık karı bir bedelle Efremov'a satılmaya çalışıldığını, bu satışı ise hukuki mücadeleyle Petrol-İş Sendikası'nın engellediğini belirten Prof. Dr. Erinç Yeldan, tüm bunların bilinmesine karşın özelleştirme-

ye karşı olanların vatan haini, dinazor olarak görüldüğünü söyledi.

CHP Kocaeli Milletvekili İzzet Çetin panelde yaptığı konuşmada hükümetin uygulamalarını eleştirerek özetle şunları söyledi:

“Bugün ülkemizde özelleştirmede geline nokta baktığınız zaman özelleştirilen kuruluşların büyük bölümünün kapanmış olduğunu görüyoruz. Tüpraş gibi, Tekel gibi, Türk Telekom gibi, Erdemir gibi, Türk Hava Yolları gibi, Seydişehir Alüminyum gibi kuruluşlarımız da giderse ulusal bağımsızlığımız tehlikeye girecektir.

Sendikalarımızın yükselttiği özelleştirmeye karşı mücadeleyi desteklemezsek; vurgunu, soygunu, hortumculuğu hep birlikte durduramazsak bizimle birlikte yarın çocuklarımızın geleceği de karanlıktır.”

Tüpraş panellerinin ikincisi 17 Haziran'da Aliğa'da yapıldı. ART (Avrasya TV)'den naklen yayınlanan “Türkiye’de Özelleştirmeler ve Tüpraş” konulu paneli Petrol Mühendisleri Odası Eski Başkanı Necdet Pamir yönetti. Panele konuşmacı olarak ODTÜ Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet Tonak, CHP Genel Sekreter Yardımcısı ve İstanbul Milletvekili Bihlun Tamaylıgil ile Cumhuriyet Gazetesi yazarı Mustafa Balbay katıldı.

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Mustafa Balbay, AKP iktidarının IMF ve ABD ile anlaştığını, bu iktidarın IMF'ye niyet mektubu değil, diyet mektubu verdiğini belirtti. AKP'nin IMF, Dünya Bankası ve AB ile yaptığı pazarlıklar çerçevesinde önümüzdeki dönemdeki planlarına da değinen Balbay şöyle devam etti:

“Bu planlara göre bankacılık alanında, bir devlet

bankası, bir iki özel banka dışında kalanın tamamı yabancılara eline geçecek. Yabancı sermaye bırakın fabrikaları, bırakın büyük entegre kuruluşları, enerjinin dağıtımından, evlerdeki tahsiline kadar tüm hizmetlere ortak olmak istiyor. En azından şimdi bunlara bir set çekilmezse bunun arkası gelecek.

Bütün kurumların, Tüpraş gibi kurumların blok olarak satılması sözkonusu. Ben iktidarın bugün bu kurumları niçin sattığını açıklayamadığını görüyorum.

Eskiden Sümerbank'ı satarken bize şunu söylüyorlardı. Devlet bez mi üretir, devlet el bise mi üretir, devlet bakkalcılık mı yapar? Tamam belki onları bir ölçüde kamuoyuna kabul ettirdiler ama şimdi devlet petrolle mi ilgilenir diyemiyorlar. Çün-

kü ilgilenir. Tüpraş'ın İMKB'de satılan yüzde 14'lük payının yüzde 80'i yabancılara eline geçti. Buna tabana yayma diyorlar. Bu tabana yayma değil mevcut kaynakları yabana yaymadır."

CHP İstanbul Milletvekili, Bihlun Tamaygilil ise IMF'ye verilen niyet mektubunun içinde Petkim, Tüpraş ve Erdemir'in satışının bulunduğunu belirtti.

ODTÜ Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet Tonak da özelleştirmeleri, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların dayattığını söyledi. Tonak konuşmasında şu görüşlere yer verdi:

"Özelleştirme son tahlilde birikmiş halk emeğinin sömürülmesidir, karşılığı ödenmemiş bir emeğe devletin bir şekilde el koymasidir. Çünkü bu işletmeler toplanan vergilerle, bizim adımla, bizim adımla

yaratılmış ekonomik kaynaklardır. Bunların bir şekilde özel sermayeye devredilmesi, satılması, peşkeş çekilmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Bu bağlamda özelleştirmelere sadece karşı çıkmak da yeterli değildir. Sırf sendikacılığı işçileri şu anda olduğundan daha politize etmektir. Ve bir bakıma düzen partilerine bel bağlamak yerine işçilerin kendi partilerini oluşturmalarıdır."

Tüpraş gerçeğinin değerlendirildiği üçüncü panel ise 24 Haziran'da Kırıkkale'de yapıldı. ART televizyonundan naklen yayınlanan panele, Petrol-İş üyesi Tüpraş Kırıkkale Rafinerisi işçileri ve Kırıkkaleliler yoğun ilgi gösterdi. Yöneticiliğini Necdet Pamir'in yaptığı panelin katılımcıları CHP Genel Başkan Yardımcısı, Eskişehir Milletvekili ve Petrol-İş Eski Genel

Başkanı Cevdet Selvi, Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Aziz Konukman, DYP Ankara İl Başkanı Bülent Kuşoğlu ve MHP Genel Sekreteri Cihan Paçacı idi.

Panelistlerden Doç. Dr. Aziz Konukman, AKP iktidarının, Tüpraş gibi altın yumurtlayan tavuğu satmaya çalıştığını söyleyerek, "Ancak görüyoruz ki siz Tüpraş işçilerinin müthiş bir heyecanı var, müthiş bir militan gücü var, müthiş bir inancı var. Bu heyecan, bu militan gücünüz ve bu inancınız olduğu sürece Tüpraş'ı satamayacaklar" dedi.

Tüpraş'ın haraçmezat satılmaması için mücadele veren Petrol-İş'e teşekkür ederek konuşmasına başlayan MHP Genel Sekreteri Cihan Paçacı da Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşunun özelleştirme adı altında satılmak daha doğrusu yabancı-

laştırılmak istendiğini söyledi.

DYP Ankara İl Başkanı Bülent Kuşoğlu Türkiye'nin ekonomik ve kültürel işgal altına girdiğini, bankacılık ve finans sektörünün yabancıların eline geçmekte olduğunu, Tüpraş, Petkim gibi kuruluşların da yabancılaştırılmaya çalışıldığını söyledi.

Petrol-İş Eski Genel Başkanı, CHP Genel Başkan Yar-

dımcısı ve Eskişehir Milletvekili Cevdet Selvi ise Petrol-İş'in bir yanlışın önüne geçmeye çalıştığını belirterek, yapılanın sadece sendikanın üyesi işçiyi savunmak veya sadece Kırıkkalelileri korumakla sınırlı olmadığını söyledi. Petrol-İş'in 20 yıldır özelleştirmelere karşı mücadele ettiğini belirten Selvi, 1983'e kadar hiçbir KİT kuruluşunun zarar etmediğini, kuru-

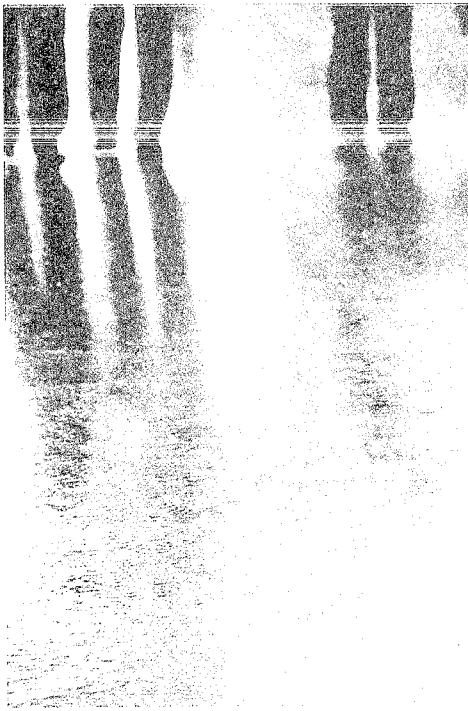
luşların özelleştirme modası ile birlikte bilinçli olarak zarar ettirildiğini bildirdi. Günümüzde ise özelleştirmelerin son derece tehlikeli noktaya geldiğini ifade eden Selvi şöyle devam etti:

"Bugün özelleştirme adı altında yapılan yabancılaştırmadır, birilerine peşkeş çekme, birilerine bu kuruluşları teslim etmedir. Ülke ekonomisine milyar-

larca dolarlık katkı yapmalarına rağmen neden ısrarla bu kuruluşları satıyorlar?

Çünkü halk hükümetin seçimden önce verdiği sözleri yerine getirmediğini gördü.

Onun için iktidarda telaş ve panik başladı. Kendi iktidar süresini uzatmak için bu kuruluşları satıyorlar. Bunları satacaklar ki günü kurtaracaklar."

ŞU SOSYAL ŞART...

Yıllardır daha çok demokratik hak ve özgürlük söz konusu olduğunda kimi çevreler hep benzer tepkiyi gösterdi: "Ulusal güvenliğimiz zedelenir", "şimdi olmaz, başka zaman", "bize uymaz", "koşullarımız müsait değil", "ekonomik ve kültürel yükü var", "devlet zaafa girer", "kaldıramayız."

Oysa değişiklikler yapıldıktan sonra görüldü ki hiç de öyle olmadı. İyi ve güzel olan her değişiklik, ülkenin üzerine çöken sis bulutunu biraz daha dağıttı, insanlar birbirlerine daha da yakınlaştı. Ne var ki elbette yeni sorunlar oldu, ancak bu sorunlar, daha kısa sürede ve daha etkili olarak aşıldı.

Son olarak Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı konusunda da aynı yaklaşım gözlemleniyor. Hükümet Sosyal Şartı çekinceleriyle onaylamaktan yana... Avrupa Birliği üyeliği yolunda 3 Ekim 2005'te müzakere başlatacak bir ülke için bu doğru bir yaklaşım olmaz, olamaz, olmamalıdır: **Sosyal Şart, tam ve eksiksiz onaylanmalıdır**

**3 SENDİKANIN
ORTAK EYLEMİ**
Özelleştirmelere
karşı alınan ortak
tavır kapsamında,

Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç, Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek ve Türkiye Haber-İş Sendikası Genel Başkanı Cengiz Teke ile birlikte Türk-İş'e bağlı 17 sendikanın yöneticileri, 15 Haziran 2005 tarihinde Ankara'da yapılan eylemde, özelleştirmeler konusunda hükümeti

uyardılar. Bu kuruluşların özelleştirilmelerine karşı bildiri dağıtan genel başkanlar, Ankara'daki Petrol-İş ve Haber-Sen standlarını da ziyaret ettiler.

Türk-İş Genel Merkezi önünde bir araya gelen sendika genel başkanları ve işçiler buradan Sakarya Caddesi ve Kızılay'a kadar bildiri dağıttılar.

Genel Başkanlar daha sonra Petrol-İş'in Yüksel Cade-

si'nde özelleştirmelere karşı açılan standı ziyaret ettiler.

Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç, eylem sırasında yaptığı konuşmada, "Huzuru kaçırmak için değil, geleceğimizi teminat altına almak için sokaklardayız. Özelleştirmelere karşı duyarlılığı artırmak bizim yurttaşlık görevimizdir" dedi. Önümüzdeki günlerde bölgesel mitingler yapılacağını

İYİ DE...

4857 sayılı İş Yasası'nın çıkışı ardından iş sağlığı ve güvenliği konusunda birçok yönetmelik çıkartıldı. Daha önce var olan yönetmelikler yeniden düzenlendi.

Avrupa Birliği direktifleri dikkate alınarak yapılan yeni yönetmelik düzenlemeleri, yeni önlemlerle dikkat çekiyor. Bu durum hiç kuşkusuz olumlu..

Ancak bu konuda dikkat çeken birkaç önemli soruyu sormak zorundayız:

-İş sağlığı ve güvenliği önlemleri neden tüm işyerlerini değil de yalnızca İş Yasası kapsamındaki işyerleri için geçerlidir?

-Kuralların yaşama geçirilmesi için denetlemenin kurumlaşması doğrultusunda yeni bir yapılanmanın gerçekleştirildiği söylenebilir mi?

-Yönetmeliklerin uygulanma düzeyinin beklentileri karşıladığı düşünülüyor mu?

-Danıştay'ın iptal ettiği İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği ne zaman "Tüzük" olarak çıkartılacaktır?

söyleyen Kılıç, Tüpraş, Erdemir ve Telekom gibi kuruluşların istihdam yarattığını, özelleştirmelerin Türk halkına yarar getirmediğini bildirdi. Kılıç, stratejik kuruluşların blok satışına karşı olduklarını ve bunun için sonuna kadar mücadele edeceklerini ifade etti.

Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın KİT'lerin kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal miras olduğunu ancak AKP'nin mirasyedi bir politika izlediğini, Hükümetin, allesini, malını satan bir miras yedi gibi davrandığını söyledi. Öztaşkın, teklif aşamasındaki Tüpraş, Erdemir ve Telekom'un özelleştirilmesine karşı mücadeleyi birleştirdiklerini belirtti.

Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek 1985 yılından bu yana 188 fabrikanın özelleştirildiğini ancak bunlardan 90'ının kapandığını,

kalanının da çalışmaz durumda olduğunu belirtti.

Haber-İş Sendikası Genel Başkanı Cengiz Teke ülkeyi yönetenlerin özelleştirmelerin sorun çözmek yerine sorun oluşturduğunu vurguladı.

HAYAT KİMYA'DA YASA DIŞI UYGULAMALAR

Sendikal hak ve özgürlüklerin bir insan hakkı olduğu gerçeği kimi işverenlerce nedense önemsenmiyor, küçümseniyor ve hatta tehlikeli olarak görülüyor. Onlara göre işçi ekmek parası için işverene bağlı olarak yaşamını tü-

keten insandır; örgütlenme ve toplu sözleşme hakkı işverenin rekabet koşullarını kötüleştirir.

Oysa bu doğru değildir. Böylesi bir yaklaşım, kar ve üretim önemli, ama insan önemsiz demenin adıdır. Bu nedenle kimi işverenler işçilerin sendikalaşma süreçlerini engellemek üzere büyük baskılar, akıl almaz yasa dışı girişimler içinde bulunmaktadır.

Bu yaklaşım ne yazık ki günümüzde önemli bir yaygınlık göstermektedir.

Petrol-İş Sendikası'nın örgütlenme kampanyası içinde sıkça karşılaşılan bu durum son olarak Hayat Kimya'da, Teklas'da ve Teksilikon'da sürdürülen sendikal örgütlenmesi sürecinde yaşanmaktadır.

Kocaeli'nde kurulu bulunan Hayat Kimya'da uzun süredir sürdürülen örgütlenme çalışmalarını 10 işçiyi işten çıkararak engellemeye çalışan işveren, yasal

olmayan uygulamalarla işçileri Petrol-İş'ten istifa ettirmeye çalışmıştı.

Petrol-İş sendikası işverenin bu çabaları karşısında suskun kalmadı ve son olarak baskıları protesto etmek amacıyla 11 Mayıs tarihinde fabrikanın kapısına siyah çelenk konuldu.

Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, Genel Örgütlenme ve Eğitim Sekreteri İsmet Yiğit, Yarımca Şube Başkanı Yaşar Erbaş, Yarımca Şubesinin diğer yöneticileri ve Kocaeli Şube Başkanı Ali Ufuk Yaşar ile birlikte işten çıkarılan işçiler alkış ve sloganlarla işverenin bu tavrını protesto ederek Hayat Kimya Fabrikası'nın kapısına siyah çelenk koydular.

Petrol-İş Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, protesto eyleminde yaptığı konuşmada; "Bir süredir Hayat Kimya'da örgütlenme çalışmalarımız de-

vam ediyor. Ancak işveren işçilere baskı yaparak örgütlenme özgürlüğünü engellemeye çalışıyor. Tehditle, üyelerimizi notere götürüp sendikamızdan istifa ettiriyor.

Biz örgütlenmeyi diğer işyerlerinde başardık. Burada da başaracağız. Burada da Petrol-İş'in bayrağını dalgalandıracacağız" dedi.

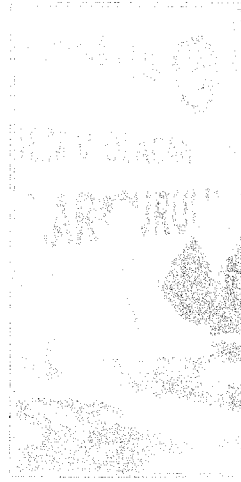
Diğer yandan aynı kişiye ait olan ve Gebze'de faaliyet gösteren Teklas ile Teksilikon işyerlerinde Petrol-İş'e üye oldukları gerekçeyle işten çıkarılan 75 işçiden 58 işçinin işe iade davasının kazanılmış olmasına karşın işe başlatılmaması Petrol-İş Sendikası Merkez Yönetim Kurulu tarafından 5 Temmuz 2005 tarihinde yapılan bir basın açıklamasıyla kınandı.

Yapılan açıklamada, işverenin yasa dışı uygulamalarına yer verilerek şu çağrıda bulunuldu:

"Artık işçilere uyguladığınız baskı, tehdit ve zulümden vazgeçin. Bu inadı sürdürmeniz ne işyerine, ne de işçilere bir yararı vardır.

Sendikamızla diyaloga geçin, sorunları birlikte çözelim. Üstelik bu uygulamalarınızdan üyesi olduğumuz uluslararası kuruluşlar ve sendikalar da haberdardır. Uygulamalarınız uluslar arası bu örgütler, sendikalar tarafından da incelemeye alınmıştır.

Teklas ve Teksilikon işvereni, işçilerinin Anayasa'dan, yasalardan, uluslararası sözleşmelerden doğan örgütlenme özgürlüğünü engellemez, çalışma özgürlüğüne set çekemez. Sendikamız Petrol-İş, Teklas ve Teksilikon çalışanları ile bu işyerlerindeki sendikal örgütlenme mücadelesini vermeye devam edecektir."

"TOPLUMSAL DİRENİŞ CEPHESİ KURULMALIDIR"

Petrol-İş Sendikası Başkanlar Kurulu 23-24 Haziran 2005 tarihinde Ankara'da toplanarak dünya-daki ve ülkedeki gelişmeleri görüşerek güncel sorunları değerlendirdi ve alınan kararları bir bildiri ile basına açıkladı. Başkanlar Kurulu kararında özelleştirmelere karşı toplumsal direniş cephesinin oluşturulması çağrısında bulunularak şu görüşlere yer verildi:

"Ülkemiz ile Avrupa Birliği arasındaki üyelik görüşmeleri, bir tıkanma

noktasına doğru gidiyor.

Piyasa ekonomisinin hukuksal temelini oluşturmaya yönelik Avrupa Birliği Anayasası Fransa ve Hollanda tarafından reddedildi.

Ancak, Anayasanın reddedilmesinin kısmi faturası, Türkiye'ye çıkartıldı.

Bunu fırsat bilen çevreler, üyelik görüşmelerinin askıya alınıp yerine ülkemize "imtiyazlı ortaklık", "özel statü" verilmesini daha çok dillendirmeye başladılar.

Sonuç ne olursa olsun, üyelik müzakereleri sürecini mutlaka toplum lehine dönüştürmek için baskılar yoğunlaştırılmalıdır. Konfederasyonumuz Türk-İş, gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın çekincesiz ve tüm maddelerinin eksiksiz kabulü ve uygulanması için daha aktif ve mücadeleci bir tavır içine girmelidir.

Tüm emek güçleri de, bu doğrultuda, örgütlenmenin önünü açan, sendikal ve siyasal hak ve özgürlükleri garanti altına alan yasal ve anayasal değişikliklerin hayata geçmesi için mücadele etmelidir.

İMF'ci partilere hayır diyerek başa geçen AKP Hükümeti, İMF'ye Türkiye'nin geleceğini ipotek altına alacak 3 yıllık yeni bir niyet mektubu daha verdi.

Özelleştirmeler sonucunda kaç tescisi sermayeye satacağını ve kaç işçiyi işten atacağını Dünya Bankası'na verdiği mektupta tek tek belirten Hükümet ve ilgili Bakan, bu bilgilerin kendi halkından saklanması rica etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Bakanı, sadece TC yurttaşlarına karşı sorumludur.

Kendi halkına reva gördüklerini yabancı finans kuru-

luşlarına arz edenler derhal bulundukları makamdan istifa etmelidirler.

Sendikal hareketin, giderek büyüyen sorunları günden güne küçülen yapılarla çözebilmesi mümkün değildir.

Toplumsal mücadele içinde etkin bir hareket yaratabilmek için sendikalar öncelikle birleşme ve farklı alanlara dönük strateji ve program geliştirme amacını önlerine koymalıdır. Bu doğrultuda, işkolu sayısı en azından ILO standartları doğrultusunda düşürülmeli, birleşik bir emek mücadelesinin daha etkin verilebilmesi için her işkolunda tek sendika, ülkede tek konfederasyon hedefi somut adımlar atılarak dillendirilmelidir. Bunun için de öncelikle 3 işçi konfederasyonumuz önkoşulsuz birleşmeyi gündemine almalıdır.”

KESK: KAMU HİZMETLERİNİN TASFİYESİNE KARŞI MÜCADELE EDECEĞİZ

KESK 2. Olağan Genel Kurulu 13-14-15 Mayıs tarihlerinde Ankara'da toplandı.

KESK Genel Başkanlığına İsmail Hakkı Tombul'un getirildiği genel kurulda kamu çalışanları başta olmak üzere emekçilerin sorunlarını ve çözüm yöntemlerini tartıştı.

KESK Genel Başkanlığına seçilen İsmail Hakkı Tombul, düzenlediği ilk basın toplantısında yaşanan ekonomik ve toplumsal sorun-

ların ağırlığına dikkat çekerek, IMF politikalarının ekonomiyi çetin süreçler içine ittiğini söyledi. Tombul konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Hükümetin, devleti “şirket” gibi yönetme anlayışı, sadece bugünlerimizi değil geleceğimizi de karartacak nitelikte. Kamu hizmetlerine ayrılan payların giderek düşürülmesini; başta eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik olmak üzere temel hakların piyasalara kurban edilmesini ve böylelikle sermayeye yeni kaynak transferini kabul etmemiz olanaklı değil. Bu girişimlerin, sermayenin küreselleşmesi sürecinin bir parçası olduğunun da farkındayız. Devleti sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırıyor ve üstelik buna bir de “reform” diyorlar. Devlet yapılanmasında demokratik

bir değişimin zorunlu olduğunu kabul ediyoruz. Ancak bizim değişim talebimiz, emekten ve demokrasiden yana bir dönüşümü içeriyor.

Bizim değişim talebimiz, genel kurulumuzda da karar altına alındığı gibi kamu hizmetlerine daha fazla kaynak ayrılmasını ve bu hizmetlerin ücretsiz, eşit, yaygın ve nitelikli bir biçimde verilmesini öngörüyor. Ve yine bizim değişim talebimiz, devletin bütün kurum ve kurallarıyla, demokratik bir anlayışla dönüşmesi zorunluluğuna dikkat çekiyor. Konfederasyonumuz önümüzdeki dönemde de kamu hizmetlerini tasfiye girişimleri karşısında mücadeleye devam edecektir.”

Eğitim-Sen'in kapatılması davası üzerinde de duran İsmail Hakkı Tombul, sendikal hak ve

özgürlüklerin sınırlı olmasını eleştirdi. Tombul, ülkemizin içinde bulunduğu bölgede barışın önemine değinerek, demokratik ilkelerle çok kimlikli, çok kültürlü toplumsal yapıyı savunacaklarını söyledi.

20 YIL: TALAN, VURGUN, YIKIM

Sendikalar ve meslek kuruluşları özeleştirmenin 20. yılı üzerinde mayıs ve haziran ayların içinde birçok etkinlik gerçekleştirilerek kamu sektörünün özelleştirmelerle çok önemli sorunlar içine sürüklendiğini bir kez daha gündeme getirdiler.

Türk-İş, Hak-İş,

DİSK, KESK, TMMOB, Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı (KİGEM) tarafından 26-27 Mayıs 2005 tarihlerinde Ankara' gerçekteştirilen “20. Yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği” sempozyum sonunda kamuoyuna bir açıklama yapıldı.

Açıklamada özelleştirmenin küresel kapitalizmin bir dayatması olduğu gerçeğinin altı çizildi. Türkiye’de yürütülen özelleştirme politikalarını ve uygulamalarının eleştirildiği açıklamada ortak mücadelenin önemi üzerinde durularak şu çağrı yapıldı:

“Özelleştirmelere karşı verilecek mücadelenin yalnızca çalışan kesimin sorunu olmadığı ve sonuçların toplumun tümünü etkilediğini bilen ve bu nedenle mücadelenin birlikte olması gerektiğine inanan

Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve KİGEM olarak; bağımsız, demokratik, kalkınmış ve onurlu bir ülkede birlikte yaşamak için şunları söylüyoruz:

-IMF ve Dünya Bankası eksenli yıkım politikalarının geriletilmesine yönelik çabalar yoğunlaştırılacaktır.

-Özelleştirme politikaları ile ülkemize ve yurttaşlarımıza yaşatılan yıkım birlikte geri püskürtülecektir.

-Küresel yıkımın altyapısını hazırlayan yasal düzenlemeler karşısında etkin bir karşı duruş birlikte gerçekleştirilecektir.

-Yapılmaya çalışılan özelleştirmelerin hızının kesilmesini sağlayan hukuk mücadelemiz kesintisiz sürecektir.

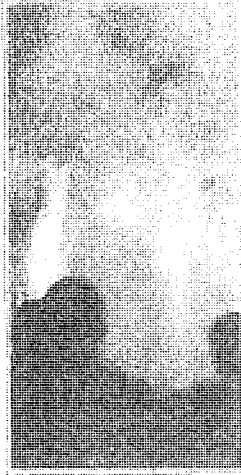
-Üretim, yatırım, verimlilik ve teknolojik gelişmeye dayalı planlamaları içeren Ulusal Kalkınma Planlarının yürürlüğe konması

için ortak mücadele verilecektir.

-Üreten, büyüyen, paylaşan bir ekonomik sistem için birlikte mücadele edilecektir.

-Ulusal varlıkların ve sosyal kazanımların geliştirilmesi için ortak tepki birlikte örgütlenecektir."

(Not: Özelleştirmenin 20 yılı değerlendirmesi ile söz konusu basın açıklamasının metni 34-41. sayfalardadır.)

**HAK
ETMİYORUZ:
TÜRKİYE
AVRUPANIN
YOKSULU**

Türkiye, Avrupa'daki 32 ülke için satınalma gücü paritesine göre yapılan gayrisafi yurtiçi hasıla endeks sıralamasında en yoksul ülke oldu.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Eurostat ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yürütülen satınalma gücü paritesi çalışmaları çerçevesinde, Avrupa Karşılaştırma Programı'nda yer

alan 32 ülke için 2004 yılı kişi başına GSYİH hacim endeksleri haziran ayı sonunda açıklandı. Bu hesaplamada yer alan 25 AB, 4 AB'ye aday ülke ve 3 EFTA ülkesi içinde Türkiye 29 endeks değeri ile en yoksul ülke durumunda bulunuyor.

AB'nin 25 ülkesinin ortalaması 100 kabul edilerek yapılan endekse göre ilk sırada 223 endeks değeriyle Lüksem-

KAYIPLARI SAYIYOR MUSUNUZ?

AKP Hükümeti, son aylarda daha önceki dönemlerden farklı olarak, Türkiye'nin en büyük ve stratejik kamu kuruluşlarını satarak bir çırpıda "elden çıkarmaya" çalışmaktadır.

Hükümet yetkilileri ile onlara destek veren kimi medya kuruluşları, sürekli olarak satış rakamlarının büyüklüğü üzerinde durmaktadır. Onlara göre rakamlar öylesine büyüktür ki ekonominin güvenilirliği artmakta, borsa derinlik kazanmakta, yükselmektedir.

Yalan... Üstelik kirli, lekeli bir yalan.

Türkiye, hangi açıdan bakılırsa bakılsın özelleştirmelerle kesin olarak kaybetmiştir ve kaybetmektedir.

Günümüzde yapılması gereken özelleştirme satış tutarlarını alt alta toplamak değildir.

Yapılması gereken tam tersidir: Türkiye'nin kaybettiğini alt alta ve yan yana getirerek sıramaktır. O zaman görülecektir ki kazandığı söyleyenen Türkiye, hem bugünden, hem de geleceğinden çok şey kaybetmiştir.

burg yer alırken, sonuncu sırada yer alan Türkiye ile Lüksemburg arasında 7.7 kat fark olduğu hesaplandı. 2003 yılı için yapılan sıralamada ise Türkiye yine 27 endeks değeriyle sonuncu Lüksemburg ise 208 endeks değeriyle ilk sırada yer almıştı.

Lüksemburg 25 AB ülkesinin ortalamasından yüzde 123 oranında daha fazla kişi başına dü-

şen gelire sahip olurken, Türkiye'nin kişi başına gelirinin ise AB ortalamasının yüzde 71 altında kaldığı belirlendi.

Yapılan karşılaştırmaya göre 25 AB ülkesinde 100 olan kişi başına gelir AB'nin eski 12 ülkesi için 107 olarak hesaplandı. AB'ye aday 4 ülke arasında da Türkiye en kötü durumda bulunuyor. Hırvatistan kişi başına düşen gelir açısından 46

endeks değeriyle aday ülkeler arasında en iyi durumda olan ülke olurken, Romanya 32, Bulgaristan 30 endeks değeriyle Türkiye'nin önünde yer alıyor.

EFTA ülkeleri ve aday ülkeler ayrı tutulduğunda ise AB'nin en yoksul ülkesinin 43 endeks değeriyle Letonya olduğu görülüyor. Yunanistan ve Güney Kıbrıs 82 endeks değeriyle 32

ülke içinde 14 ve 15'inci sırada yer alıyor.

Zengin ülkeler sıralamasında Lüksemburg'tan 153 endeks değeriyle EFTA üyesi Norveç geldi. Bu ülkeleri 139 endeks değeriyle İrlanda, 122 endeks değeriyle Danimarka ve Avusturya, 120'yle Hollanda, 119'la İngiltere ve Belçika, 116'yla İsveç ve İzlanda, 115'le Finlandiya, 111'le Fransa,

ASGARI ÜCRETE DİKKAT

Son günlerde sıklıkla gündeme getirilen bir konu var: "Bölgesel Asgari Ücret"...

Bu konuda Ankara Sanayi Odası (ASO) Başkanı Zafer Çağlayan, ciddi bir kampanya sürdürüyor. Önce bir rapor yayınladı, ardından hükümet yetkilileri ile görüştü. Çağlayan, düzenlenen toplantılarda veya katıldığı etkinliklerde lafı döndürüyor, dolaştırıyor bölgesel asgari ücrete getiriyor. ASO Başkanına göre bu konu neredeyse ekonominin tüm sorunlarını çözücek bir maymuncuktur; eğer bölgesel asgari ücret uygulanırsa, doğu ve güneydoğuya yatırım akacaktır.

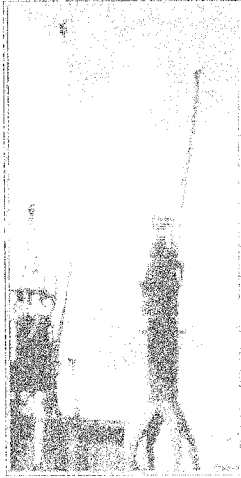
ASO Başkanı doğru söylememektedir.

Çünkü yürürlükteki asgari ücret 4 kişilik bir ailenin yaşam gereksinimlerine bağlı olarak belirlenmediğinden açlık sınırı düzeyindedir.

Daha yoksul olana daha az asgari ücret ilkesiyle ekonominin düzeleceğini, sorunların geride bırakılacağını düşünmek saflık değilse ya kuyruklu bir yalandır ya da gözlerin sömürü hırsıyla körelmesidir.

109 Almanya, 105'le de İtalya izledi.

Bu arada anımsatmak isteriz ki, ülkemizdeki bölgesel dengesizlikler dikkat alındığında yapılacak bir sıralamada, ulusal gelir ortalamasının sonlarında yer alan illerimizin durumu ancak göz yaşlarıyla açıklanabilir. Eğer birilerinde varsa veya kaldıysa...

LİMAN-IŞ: SATILMAK İSTENEN GÜVENLİĞİMİZ

Özelleştirme vurgunu son kez limanları da kapsamına aldı.

Bir ülke ekonomisinin ve savunması-

nın giriş ve çıkış kapıları olan limanların özelleştirilmesi-ne karşı bir yandan Türk-İş üyesi Liman-İş Sendikası çok yönlü etkinlikler düzenlerken, liman işçileri de işyeri eylemleriyle özelleştirme talanının durdurulması için yoğun çaba harcıyor.

Liman-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu 10 Temmuz'da yaptığı açıklamada, özelleştirme politikalarını eleştirerek limanların özelleştirilmesi girişiminin ardında yatan gerçekleri açıklamaya devam edeceklerini belirtti. Açıklamada özetle şu görüşlere yer verildi:

“Limanlar gümrük sahalarını içinde barındıran sınır kapılarıdır. Dolayısıyla her türlü giriş çıkışın yapıldığı yerlerdir. Limanlardan dahili ve harici ticaretin yüzde 90'ı gerçekleştirilmektedir. Limanların özelleştirme yoluyla uluslararası sermaye-

nin eline geçmesi, limanlardaki denetimin bitirilmesi demektir. Limanlar satılırsa denetim olmaz, ülke güvenliği tehlikeye düşer, her türlü kaçakçılık ve yolsuzluk artar. TDİ Limanları Özelleştirmeden sonra, kaçakçılık merkezleri haline geldiler.

Limanların özelleştirilmesi ve Haydarpaşa Limanının kapatılması IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmasıdır. Limanların özelleştirilmesi ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'nin bir parçasıdır. Özelleştirme ülkemizin geleceği bakımından son derece sakıncalıdır. Limanların özelleştirilmesi demek, limancılıkta özel sektör tekelinin kurulması demektir. Özelleştirme sadece kurum çalışanlarına zarar vermez, 72 milyon insanımıza zarar verir. Bu nedenle özelleştirmeye karşı toplum ola-

rak mücadele etmeliyiz. Satılan sadece liman değildir; tüm ülke ve toplumun geleceğidir

Şunu kimse unutmamasın: Liman işçilerinin ekmeği ve çocuklarının geleceği olan limanların peşkeş çekilmesine kesinlikle izin vermeyeceğiz.

Kimse limanları kolayca ele geçireceğini sanmasın. Gerek özelleştirmeye, gerekse Haydarpaşa Limanının kapatılmasına karşı üzerimize düşen neyse yapacağız, seyrirci kalmayacağız, direneceğiz...”

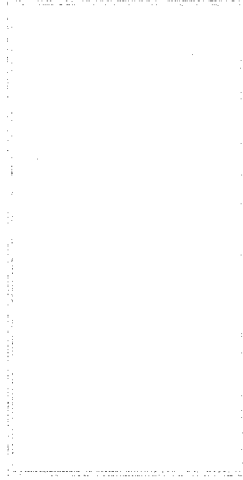
Diğer yandan Petrol-İş Sendikası Merkez Yönetim Kurulu, 27 Temmuzda yaptığı basın açıklamasında limanların özelleştirilmesine karşı direnen Mersin liman işçilerinin eyleminin desteklendiği belirtilirken, özelleştirmelerin durdurulması istendi. Petrol-İş açıklamasında

özelleştirmelere karşı toplumsal direniş oluşturulması çağrısında bulunulacak olarak özetle şu görüşlere yer verildi:

"Tüm dünyayı özel şirketlerin cenneti haline getirmek isteyen, bunun için komşularımızı işgal etmekten çekinmeyen, Ortadoğu'yu kan gölüne çeviren, halkları birbirine kırdıran, toplumun çıkarlarını gözetmeyenler, Türkiye'nin yüz akı bütün tesislerini haraç mezat elden çıkartmaya çalışıyorlar.

Ama, toplumun, işçilerin sessiz kalacağını sananlar yanılıyorlar. Onları dikensiz gül bahçeleri beklemiyor. Artık ateş sadece düştüğü yeri yakmayacak. Bundan sonra tüm özelleştirmecilerin karşına hukuk kurumlarıyla, yargı kararlarıyla, sendikaların ortak eylem ve mücadele birliğiyle, toplumun ezilen ve mağdur

edilen tüm kesimleriyle birlikte karşı çıkacağız."

ÇEVRENİN KORUNMASI, İNSAN HAKLARININ KORUNMASIDIR

Her yıl 5 Haziran Dünya Çevre Günü nedeniyle birçok açıklama yapılıyor ve etkinlik düzenleniyor. Böylece bir yandan toplumsal duyarlılık gündeme getirilirken, kamu yönetimleri sorumluluğa çağırılıyor.

Bu yıl da birçok kuruluş yaptıkları açıklamalarda ve etkinliklerde çevreye ilişkin duyarlılığı vurgularken çözüm önerileri de getirmeye özen gösterdi.

Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı kuruluşlar çevre tahribatının basit bir kirlenmenin ötesine geçtiğini, artık önlem alınmasının zorunlu ve kaçınılmaz olduğunu gündeme getirirken, ulusal kuruluşlar, çerve koşullarının korunması ve iyileştirilmesi için somut önerilerde bulundular

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Soğancı, 5 Haziran nedeniyle yaptığı açıklamada insan etkinliklerine bağlı kirlenmenin tüm dünyada canlı yaşamını tehdit ettiğini belirtirken son 5 yılda çevreye ilişkin çok büyük tahribatın yapıldığına dikkat çekti. Soğancı, sanayinin çevre değerlerine özen göstermeden artması ve kaosu dönmüş kentleşmenin çevre sorunlarını arttırdığını belirtti. TMMOB Başkanı su kaynaklarının kirlenmesi, orman ve tarım alanlarının daralması, enerji kaynaklarının sorunları,

iklim değişikliği, kentsel atıklar, elektromanyetik kirlilik konularına değinerek yoksulluğun önemli sorun olduğunu vurgulayarak; "Yoksulluğun arttığı bir bölgede çevrenin korunması mümkün değildir. Çevrenin kirlendiği bir bölgelerde gelişmenin sağlanması mümkün değildir. Ülkemiz hem kirli teknolojileri ithal ederek gelişmiş ülkelere hammadde üretir duruma getirilerek çevre kirlenmekte ve halkımız yoksullaştırılmaktadır" dedi.

TMMOB Başkanı savaşların çevre kirliliğini büyük boyutlara getirdiğini söyleyerek; "Yaşanabilecek bir dünya için, insanı esas alan, insan haklarına sahip çıkan yoksulluğa ve sömürü düzenine karşı duran bir anlayışın dünyada egemen olması gerekmektedir. Çevrenin, kamu yararı gözetil-

eşitlikçi anlayışla topluma sunulmasında koruma-kullanma dengesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yaşanabilecek bir dünya yaratmak bizim elimizdedir.” dedi.

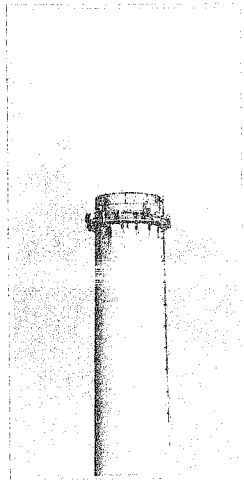
Ülkemizde çevreye ilişkin yönetsel sorunların yapısal özellikler gösterdiğini vurgulayan TMMOB Başkanı çevre korumanın ülkemizde yeterli olmadığını belirterek özetle şu görüşlere yer verdi:

“Çevre Bakanlığı çevreye ilişkin politikaları üretip bu konuda genel önlemleri geliştirmesi gerekirken bu konuda görevini yeterince yerine getirememişken, Orman Bakanlığı ile birleştirilerek Çevre ve Orman Bakanlığı haline getirildikten sonra yapısal ve yönetsel sorunlar daha da artmıştır.

Çıkarılan çevre kanunları ve yönetmelikleri çevre-

nin korumasına yönelik olmayıp uluslararası şirketlerin taleplerini karşılayacak şekilde hazırlanmaktadır.

Sanayi tesislerinin kurulması adına çıkarılan kanunlar ve yönetmelikler çevreyi ve o çevrede yaşayan halkaları korumaktan çok uzak durumdadır.”

“VERİLEN SÖZLER TUTULMUYOR”

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Çevre Çalışma Grubu tarafından hazırlanan “Türkiye’nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler” adlı rapor, Türkiye’nin

uluslararası çevresel yükümlülüklerini yerine getirmede yeteri kadar başarılı olmadığını ortaya koydu.

Raporda, ülkemizin uluslararası çevre politikalarına uyum sağlamadaki en önemli eksiğinin, kalkınma öncelikli ulusal politikalar izlenmesi olduğu belirtilirken çevre ile kalkınma hedeflerini bütünlleştirerek çevresel sürdürülebilirliğin temel hedef haline getirildiği bir anlayışın geliştirilmesi gerektiği de vurgulandı.

Rapora göre Türkiye’nin uluslararası tüzel yükümlülüklerini benimseme, bölgesel ve yerel düzeydeki karar vericilere yansıtma, uygulamayı izleme gibi konularda sistimli bir planlamaya imkan verecek bir politikası bulunmuyor ve bu nedenle veri oluşturma, bilgi edinme konularında zorluklar yaşanıyor. Prof. Dr. İlhan Tekeli tarafından yazılan raporun sunuş bölü-

münde çevre konusunda bilgiye ulaşmada karşılaştıkları sorunları şöyle sıralanıyor:

“Çevreyle ilgili kuramsal yapı karmaşıktır. Her ne kadar çevreden sorumlu bakanlık düzeyindeki örgütlenmenin 25 yıllık bir geçmişi bulunmaktaysa da kamu yönetiminin çevreyle ilgili yetki, görev, sorumluluk ve mali kaynakları, merkezi ve yerel düzeyde çok sayıda kurum arasında ve çoğu kez birbirlerini tekrarlayan şekilde dağılmıştır. Denizler, doğal kaynaklar gibi konularda olduğu gibi, çoğu kez aynı konuda beşten fazla kuruluşun yetkili olması, sonuçları bakımından uygulamada bir tür sahipsizlik yaratmakta ve karmaşaya yol açmaktadır. Bu karmaşık yapı, farklı kuruluşların aynı konuda, farklı nitelik ve nicelikte bilgi üretmelerine ve-

ya bazen de hiç üretmemelerine yol açmaktadır.

Kamu kuruluşları çevre konusunda sahip oldukları verileri paylaşmakta isteksiz davranmaktadır. Bu çalışma özelinde yapılan yazışmalarla bir kez daha ortaya konulduğu gibi, bu kuruluşlardan bilgi temin edebilmek çok uzun zaman almakta, birden çok hatırlatma yazısının yazılması gerekebilmektedir. Ancak bu bürokratik işlemlere rağmen ulaşılabilen bilgiler eksik, soruların sorunun doğrudan yanıtı olmayan ve çok genel ifadeler içeren bir nitelik taşımaktadır. Bu da özellikle, somut hedefler içeren uluslararası çok taraflı sözleşmelerin uygulanmasını izlemek gibi bir amaçla kullanılmaya uygun olmadıkları anlamına gelmektedir.

Öte yandan, çok genel politik he-

defleri içeren çevre niteliğindeki uluslararası tüzel belgelerdeki yükümlülüklerin uygulanmasına ilişkin bilgilere ait sorular ise, kalkınma planları, hükümet planları veya Ulusal Çevre Eylem Stratejisi ve Eylem Planı gibi belgelerdeki genel nitelikli bazı politik hedeflerin ifade edildiği yanıtlar şeklinde olmaktadır. Bu genel politik hedeflerin uygulanmasına ilişkin temel göstergelerin belirlenmemiş olması, uygulamanın başarama derecesini izleme ve değerlendirme imkanını ortadan kaldırmaktadır..."

TÜBA Çevre Çalışma Grubu tarafından hazırlanan ve TÜBA tarafından kitap haline getirilerek satışa sunulan "Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler" adlı raporda Türkiye'nin uluslararası çevresel yükümlülükleri; genel, doğal varlıklar, at-

mosfer-ozon, deniz çevresi ve tatlı su kaynakları -katı atık-atık su olmak üzere ayrı bölümlerde ele alınıyor.

IRAK DÜNYA MAHKEMESİ: ABD VE İNGİLTERE SUÇLU

Irak'ta savaşa karşı dünyanın her yerinde yükselen itirazdan doğmuş küresel bir girişim olan Irak Dünya Mahkemesi (WTI) 24-26 Haziran 2005 tarihleri arasında İstanbul'da toplandı.

10 ülkeden iddia heyeti, vicdan jürisi ve tanıklardan oluşan toplam 54 kişinin katılımıyla düzenlenen Irak Dün-

ya Mahkemesi İstanbul Nihai Oturumu, 27 Haziranda düzenlenen bir basın toplantısında alınan kararları açıkladı.

Vicdan Jürisi adına konuşan Jüri Başkanı Hintli yazar Arundhati Roy, bu savaşın tarihte yapılmış olan en haksız savaş olduğunu söyledi: "Bush ve Blair hükümetleri, dünyanın dört bir yanında milyonların bu savaşa karşı protestolarını ısrarla duymazlıktan geldiler ve dünyanın en haksız, ahlaksız ve korkakça savaşlarından birine imza attılar."

Jüri, ABD ve İngiltere hükümetlerine şu suçlamaları yöneltti:

-Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ve Nürnberg İlkelere'nin ihlali pahasına, saldırgan bir savaş planlamak, hazırlamak ve yürütmek,

-Irak sivil halkını ve altyapısını hedef gözetmek,

-Ölçsüz güç ve

silah kullanımı,

-Askeri etkinlikler ve ardından gelen işgal sırasında sivil-lerin yaşamını gü-venliğe almamak,

-Barışçıl gösterici-lere karşı ölümcül şiddet uygulamak,

-Herhangi bir yargı süreci uygulanma- dan, kolektif ceza-landırma da dahil olmak üzere, ceza-landırma uygula- mak,

Irak askerlerini ve sivilleri işkence ve insanlık dışı mu-ameleye tabii tut- mak,

-Yasadışı olarak işgal ve istila edil-miş bir ülkenin ya- salarını yeniden dü-zenlemek,

-Çevreyi bilerek ve isteyerek tahrip et- mek,

-Iraklı kadınların yaşama koşullarının kötüleşmesine doğ- rudan neden olmak,

-Bilgi edinme hak- kının kullanılmasını , Irak basınını san- sürlemek de dahil olmak üzere, türlü yöntemlerle engel-lemek,

-Uluslararası hu- kuku ihlal ederek,

işkenceyi, işkence-ye müsamaha gös- terilecek ve yasadı- şı göz altıları haklı çıkaracak biçimde yeniden tanımla- mak.

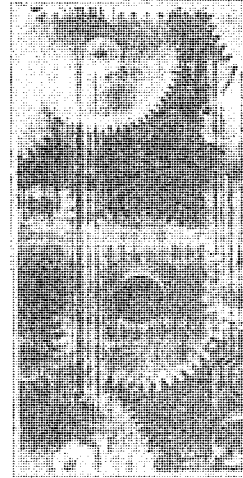
Jüri, aynı zaman- da Birleşmiş Millet-ler Güvenlik Konse- yi'ni de koalisyon güçlerinin yasadışı davranışlarına karşı çıkmayarak, savaşı durdurmak için ge- rekeni yapmamakla suçladı.

Irak Dünya Mah- kemesi Vicdan Jüri- si, Irak halkının ül- kelerinin yasadışı işgaline karşı dire- niş hakkının tanın- ması çağrısında bu- lundu. Jüri, Irak hal- kının işgale karşı, kendi kaderini tayin, özgürlük ve bağım- sızlık için direnişinin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi tarafın- dan meşru kılındığı- nı söyledi.

İki yılı aşkın süre- dir dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan oturumların ardın- dan 24 Haziran gü- nü başlayan İstan- bul'daki nihai otu- rumda iddia heyeti ve tanık olarak 63

kişi konuştu. 17 kişi- lik vicdan jürisi, mahkemeye sunu- lan belgeleri akşam- ları değerlendirdi ve bu sabaha dek sü- ren tartışmalardan sonra kararını verdi.

Darphane-i Ami- re'deki mahkeme sırasında altı ana konuda toplam se- kiz oturum yapıldı. Bu oturumlarda ko- nuşmacılar 51 ko- nuda mahkemeye bilgi sundu.

KİGEM IMF NİYET MEKTUBUNUN "YOK HÜKMÜNDE OLMASI" İÇİN DAVA AÇTI

Kamu İşletmecili- ğini Geliştirme Mer- kezi Vakfı (KİGEM),

Hükümetin IMF'ye verdiği 26 Nisan 2004 tarihli Niyet Mektubu ve IMF İc- ra Direktörleri Kuru- lu tarafından 11 Ma- yıs 2005 tarihinde onaylanan Standby Düzenlemesi'nin yok hükmünde ol- duğuna karar veril- mesi istemiyle An- kara'da İdare mah- kemesinde dava aç- tı.

Dava dilekçesinde IMF ye verilen Niyet Mektubunun yasa dışılığı somut veri- lerle ve bilgilerle ka- nıtlanmaya çalışır- ken, imza atan ba- kanın ve imza tari- hinde Merkez Ban- kası Başkanının, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni hukuka ve Anayasa'ya aykırı taahhütler altına soktuğu vurgulandı.

Dava dilekçesinin sonunda şu genel yaklaşım sergilendi:

"İptali istenen iş- lem ile bir bakan ve bir yüksek bü- rokrat; Türkiye Cumhuriyeti Dev- leti'ni hem kullanı- lacak kredi/kay- naklar dolayısıyla faiz/kullanım bede-

li ödemesi yükümlülüğü, hem de makroekonomik politikalar, para politikası, kamu maliyesi politikaları, borç yönetimi, finans sektörü reformu, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yapısal kamu maliyesi reformları konularında yükümlülük altına sokmaktadır.

Görüldüğü üzere, Türkiye adına bir bakan ve bir yüksek bürokratin girdiği bu “*yüklenimler*”in bir bölümü, “*yasama organı*”nın, bir bölümü “*yürütme organı*”nın, bir bölümü de başka bakanlık ya da kurumların yetki alanındadır.

Özetle, bir bakan ve bir merkez bankası başkanı; yasama organı TBMM tarafından nasıl bir bütçe çıkarılacağını, bazısı yasal düzenleme de gerektiren ve temel olarak Özelleştirme Yüksek Kurulu yetkisinde bulunan hangi ka-

mu kuruluşlarının özelleştirileceğini, devletin nasıl bir maliye politikası izleyeceğini, bakanlar kurulu yetkisinde olan tarımdan, maliyeye, bankacılığa kadar yürütme organının ne zaman, hangi kararları alacağını, TBMM’nin yetkisinde olan sosyal güvenlik, vergi, bankacılık vb birçok alanda hangi yasal düzenlemelerin yapılacağını önceden belirlemiş olduğu gibi, kullanılacak olan 6.7 milyar SDR (10 milyar Dolar) tutarında kredi/kullanım karşılığında faiz/kullanım bedelli ödeme ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti mali yükümlülük altına sokulmaktadır.”

12 Temmuz 2005 tarihinde KİGEM tarafından konuya ilişkin yapılan basın açıklamasında ülke ekonomisinin ipotek altına alındığı vurgulanırken şu görüşler savunuldu:

“1980’li yıllara

kadar yalnızca IMF’den alınan borçların güvencesini sağlamak üzere hazırlanan Niyet Mektubu ve Standby (destekleme) Düzenlemeleri, 1990’lı yıllarla birlikte ekonomi dışındaki alanlarda da düzenlemeleri içermeye başlamış, 2000’li yıllardan itibaren ise bir sömürge ülkesinin iç yapısının düzenlenmesini andırır şekilde, yasa ve yürütme hatta yargıya müdahaleyi içeren koşullar taşır hale gelmiştir.

Emeklilik reformu yasa tasarısı ile emekliliğe esas asgari yaş sınırının ve ödenen asgari prim tutarlarının yükseltilmesi, prim ödeme gün sayısının artırılması, ortalama emeklilik aylık bağlama oranının düşürülmesi, sosyal güvenlik kurumları (SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı)’nın sağlıklı bir yapıda birleşti-

rilerek özel sağlık sigorta şirketlerinin teşvik edilmesi, gelir idaresi yasa ile Gelir İdaresinin Düyün-u Umumiye’yi andırır şekilde Maliye Bakanlığına (şimdilik) “yarı-özerk” olarak bağlı bir idare olarak yapılması, finansal hizmetler üzerinden alınan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)’nin kaldırılması, bunun yaratacağı açığın halktan yeni vergilerle telafi edilmesi; Bankacılık Kanunu reformu ile kamu bankalarının özelleştirilmesi ve özel bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi; Tarım alanında destekleme alımlarının kaldırılması, köylünün üretimsizliğe teşvik edilmesi; ekonominin temel direği niteliğindeki KİT’lerin özelleştirilmesi adı altında peşkeş çekilmesi, çalışanların açlık ve sefalete terk edilmesi,

hepsinden önemli-
si Türkiye Cumhu-
riyeti'nin üniter ya-
pısını tehlikeye
atan merkezi yö-
netim ile yerel yö-
netimler arasında-
ki görev dağılımı
politikaları IMF'
den alınacak kre-
dilerin şartları ol-
maktadır.

11.05.2005 tarihli
Standby Düzenle-
mesi'nin şartlar-
dan birisi olan
emeklilik yasa ta-
sarısı yasalaşma-
dığı için kredinin
ikinci taksiti öden-
mesi gereken Ey-
lül ayında öden-
meyeceği açıklan-
mıştır. Bir bakan
ve bürokratin yet-
kisiz imzası ile dü-
zenlenen Niyet
Mektubu ve
Standby Düzenle-
mesine dayanıla-
rak TBMM'nin ya-
sama yetkisi ipo-
tek altına alınmış-
tır.

Bu davaya konu
edilen 26.04.2005
tarihli Niyet Mektu-
bu ve 11.05.2005
tarihli Standby Dü-
zenlemesi, tüm
yurttaşları ilgilен-
diren bir ekono-

mik, siyasal ve
toplumsal bir
programdır ve
"menfaat ihlali"nin
çok ötesinde her
yurttaş için doğru-
dan "hak kaybı" ya-
ratan işlemler ol-
duğundan duyarlı
bütün yurttaşları-
mızı, kurum ve ku-
ruluşlarımızı bu
davaya müdahil
olmaya davet edi-
yoruz."

İSO RAPORU: TÜPRAŞ YİNE EN BÜYÜK

İstanbul Sanayi
Odası (İSO) tarafın-
dan her yıl hazırla-
nan "Türkiye'nin
500 Büyük Sanayi
Kuruluşu" araştır-
ması, Temmuz ayı
sonunda kamuoyu-
na açıklandı. Buna

göre Tüpraş, üre-
timden satışlara gö-
re Türkiye'nin en
büyük sanayi kuru-
luşu. Araştırmaya
göre Tüpraş, 500
kuruluşun toplam
üretiminin %7,7'sini,
kârının %7,6'sını ve
ihracatının %3'ünü
tek başına gerçek-
leştirmektedir. Ayrı-
ca Tüpraş, tüm ku-
ruluşların ürettiği
toplam katma değe-
rin %22,4'ünü tek
başına üretmekte-
dir.

Hiç kuşku yok ki
AKP Hükümetinin
özelleştirme progra-
mına aldığını açık-
ladığı Tüpraş, diğer
başka verilerde de
üstünlüğünü göste-
riyor. Öyle ki Tüp-
raş, yabancı şirket
statüsündeki 95 fir-
manın ürettiği kat-
madeğer ise toplam
içerisinde ancak
%20,5'lik paya sa-
hiptir.* Yani Tüpraş,
tek başına tüm ya-
bancı şirketlerden
daha fazla katma-
değer üretmektedir.

Tüpraş, ekonomi
içindeki önemli pa-
yını korumakta,
1990 yılında özel-
leştirme gündemine

alınmış olmasına
rağmen ekonomide-
ki rolünü giderek
arttırmaktadır.

2004 yılında, Tüp-
raş'ın tek başına
ürettiği katmadeğer,
ülkede üretilen top-
lam katmadeğerin
%2,8'ini oluşturu-
muştur. Diğer yan-
dan, Tüpraş'ın ima-
lat sanayinde
%13,6 gibi büyük bir
paya sahip olduğu
görülmektedir. Bu
rakamlar, ülkemizin
en önemli sanayi
kuruluşu olan Tüp-
raş'ın, 2004 yılında
da bu konumunu
koruduğunu göster-
mektedir. Üstelik
Tüpraş, 1992 yı-
linda ekonomideki
%1,8, imalat sana-
yindeki %8,4'lük pa-
yını geçen 12 yıl bo-
yunca giderek arttır-
mıştır.

Petrol-İş Merkez
Yönetim Kurulu ko-
nuya ilişkin 1 Ağus-
tosta yaptığı açıkla-
mada Tüpraş'ın ül-
ke ekonomisi açı-
sından önemini bir-
kez daha vurgular-
ken toplumsal çıkar-
lar için Tüpraş'ın ka-
muda kalması ge-
rektiğini belirtti. Mer-

kez Yönetim Kurulu açıklamasında şu görüşler vurgulandı:

“Ülkemizin en fazla katmadeger yaratan kuruluğu Tüpraş, ülke ekonomisinin dinamosu, geleceğimizin garantisidir.

Tüpraş, yeni rafinerilerle güçlendi-

rilerek kamuda kalmalıdır.

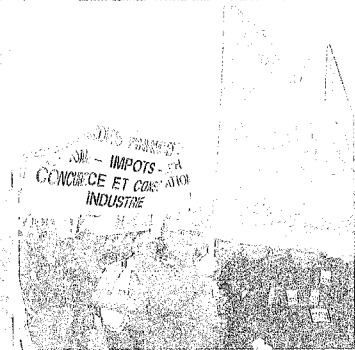
Sendikamızın, başından beri ısrarla belirttiğı gibi, özelleştirme politikalarının hiçbir ekonomik argümana dayanmadığı, tamamen ideolojik bir tercih olduğı hükümet yetkilile-

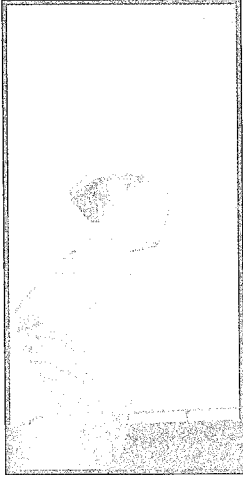
rince de itiraf edilmektedir.

Serbest piyasa ekonomisinden ve rekabetten taviz vermeyeceklerini sık sık dile getiren sayın Bakanın, “Rekabet Kurumu ne karar verirse versin, parayı veren düdüğü çalar” açık-

laması hükümetin söyledikleri ile uygulamalarının geliştiğini göstermektedir. AKP hükümeti, hukuksuzluğu, kuralsızlığı alışkanlık haline getirmiştir.” denildi.

Hazırlayan:
Haluk Şensu

ICFTU: İNSAN ONURUNA YARAŞAN İŞ BM HEDEFLERİNE DAHİL EDİLMELİ
Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ile Dünya Emek Konfederasyonu (WCL), 23-24 Haziran 2005 günleri New York'ta sivil toplum örgütleri ve özel sektör kuruluşlarıyla birlikte gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Örgütü toplantısında ortak bir açıklama yaparak insan onuruna yaraşan iş isteminin BM Örgütünün Milenyum Kalkınma Hedeflerine dahil edilmesini istediler.

TÜBA Ajansı'nın

4 Temmuz 2005 tarihli sayısında yer alan habere göre, ICFTU Genel Sekreteri Guy Ryder, yoksulluğa karşı mücadelenin her zaman için sendikal hareketin gündeminde önemli bir yere sahip olduğunu, uluslararası sendikacılık hareketinin yoksulluğu veri kabul edemeyeceğini ve Yoksulluğa Karşı Küresel Eylem Çağrısı'nı güçlü bir biçimde desteklediklerini açıkladı. Ryder, yoksulluğun, açlığın, salgın hastalıkların, çatışmaların ve savaşların olmadığı bir dünya amaçladıklarını da kaydetti. ICFTU Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletlerin yoksullukla mücadele gündemine dokuzuncu madde olarak insan onuruna yaraşan çalışmayı da dahil etmesi gerektiğini ve bunun sendikal hakları da kapsamasının şart olduğunu önemle vurguladı. Sendikal hakların tanınmadığı koşul-

larda, yoksulluğa karşı mücadelenin kağıt üzerinde belirlenmiş hedefler olarak kalacağı ve hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği de kaydedildi.

ICFTU ve WCL, Birleşmiş Milletlerin 23-24 Haziran günleri sivil toplum ve özel sektör ile yaptığı toplantıya sekiz sayfalık bir rapor sundu. Raporda, yoksulluğun ve korkunun olmadığı, insanların onurlu bir biçimde yaşayabildiği bir dünya istendi. ILO'nun dört ayrı başlığı içeren insan onuruna yaraşan çalışma tanımının Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne 9. hedef olarak eklenmesi ve şu hedeflere yönelmesi önerildi: İstihdam, işyerinde haklara saygı (örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkını kapsayan sendikal haklar dahil), sosyal koruma ve sosyal diyalog.

İnsan onuruna yaraşan çalışma alanında kaydedilen

ilerlemenin ölçülebilmesi için bazı göstergelerin benimsenmesi gerektiği de belirtildi. Mevcut sekiz hedefin bu göstergelere göre ölçülmesi ve uygulama için eylem planlarının hazırlanması da istendi. Göstergeler arasında şunlar sayıldı:

-Sekiz temel ILO Sözleşmesi başta olmak üzere, uluslararası çalışma standartlarının onaylanma düzeyi;

-İşsizlik, korumasız işlerde istihdam ve yoksulluk sınırının altındaki işlerde istihdam düzeyleri;

-Çalışanların ve genel olarak nüfusun ne kadarının sosyal koruma kapsamında olduğu;

-Eğitime ve meslek eğitimine yapılan yatırımların düzeyi;

-İşçi haklarının korunmasını güvence altına almak amacıyla işgücü piyasası teftişine ayrılan kaynakların düzeyi.

ANNELER VE BEBEKLER ÖLÜYOR

Dünya Nüfus Günü nedeniyle Birleşmiş Milletler Örgütü'ne bağlı Dünya Nüfus Programı Kurumunun tahminlerine göre, dünyada 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı 2050 yılına kadar yüzde 7'den yüzde 16'ya yükselecek. Bu, şimdiye göre iki katı aşan bir artış anlamına geliyor. Sadece sanayi ülkelerinde değil, gelişmekte olan ülkelerde de doğum oranlarında azalma gözleniyor.

Nüfus artışının daha yoğun olduğu yoksul ülkelerde ise başka tehlikeler bu-

lunuyor: Doğum sırasında anne ve bebek ölümleri. Kadınların eğitimi ve doğum sırasındaki ölüm oranlarının aşağıya çekilmesi BM Milenyum Hedefleri'nde de yer alıyor.

Kadınların eşit haklara kavuşması ve siyasi, sosyal ve toplumsal alana katılımı, bu yılki BM Dünya Nüfus Günü'nün en önemli konuları.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, dünya nüfusunun yarısını oluşturan 3 milyar 250 milyon kadın olmadan, insan haklarının iyileştirilmesi, kalkınma gibi hedefler için çabalamanın anlamsız olduğunu vurguladı.

Sağlık, eğitim ve kadın haklarının güçlendirilmesi, BM'nin 2000 yılında ilan ettiği Milenyum Hedefleri arasında da yer alıyor.

Eylül ayında devlet ve hükümet başkanları yeniden bir araya gelecek, şimdiye kadar yapılan-

ların beş yıllık bilançosu çıkarılacak.

Bazı toplumlarda kadına haksızlık, gelenekselleşmiş durumda. Sünnet uygulamaları, şiddet, çocuk yaşta evlendirilme... Bunların sonucunda çok erken yaşlarda hamilelikler yaşanıyor. Doğum sırasında ölümler yoksul ülkelerdeki genç kadın ölümlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyor.

BM Nüfus Programı'nın son yıllık raporu, 201 milyon kadına doğum kontrol yöntemlerinin sağlanması durumunda her yıl 1.5 milyon kadın ve çocuğun hayatının kurtarılabileceğini, istenmeyen gebeliklerin yüzde 72 oranında gerileyeceğini belirtiyor. BM'nin Milenyum Hedefleri, 2015 yılına kadar bebek ölümlerinin üçte iki, doğum sırasında anne ölümlerinin de dörtte üç oranında azaltılmasını öngörüyor. Ancak BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın

Dünya Nüfus Günü dolayısıyla yaptığı açıklamada vurguladığı gibi, kadınlara eğitim imkanları sağlanmadıkça milenyum hedeflerine ulaşılabilmesi mümkün olmayacak.

AB'DE İSTİHDAM SORUNLARI ÖNEMİNİ KORUYACAK

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin 28 Haziran 2005 tarihinde yayınlanan 2004 yılı İstihdam Raporu'na göre, Avrupa Birliği ülkeleriyle aday ülkelerde istihdam oranları ve ekonomik büyümede, gelecek iki yıl boyunca önemli oranda bir

gelişme beklenmektedir. Ancak tüm olumlu gelişmelere rağmen istihdam sorunları önemini koruyacaktır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanan Bültenin Temmuz 2005 sayısında yer alan OECD Raporuna göre, 2005 yılında 15.1 milyon olması beklenen 15 Avrupa Birliği üyesindeki işsiz sayısının, 2006 yılında 14.8 milyona gerileyeceği tahmin edilmektedir. Buna göre, bu dönem içinde işsizlik oranı, yüzde 8.2'den yüzde 8.0 oranına gerileyecektir. Aynı zamanda, bölge ekonomisinin bu yıl sadece yüzde 1.4 büyümesi beklenirken; 2006 yılı için bu oranın, yüzde 2.1'e çıkması beklenmektedir.

OECD'nin en parlak rakamları, yüksek işsizlik oranlarına rağmen 15 Avrupa Birliği üyesi ülkeyi yakalama yarısında olan Polonya

gibi yeni AB üyesi ülkelerden gelmektedir. Polonya'da işsizlik oranının, gelecek yıl yüzde 18.2'den yüzde 17.3'e düşmesi beklenirken; ülkenin ekonomisinin de yüzde 4.5 oranında büyüyeceği hesaplanmaktadır.

OECD'nin 24 Mayıs 2005 tarihinde yayınladığı 2005 yılı Türkiye'nin Ekonomik Görünümü Raporu'nda, Türkiye'nin 2004 yılında yüzde 10.2 olan işsizlik oranının, 2005 yılında yüzde 10.4, 2006 yılında ise yüzde 10.5 olması tahmin edilirken; büyüme oranlarının hem 2005 hem de 2006 yılı için yüzde 6 olarak öngörülmekteydi.

Bu iki raporun karşılaştırılması sonucu, Türkiye'nin işsizlik oranının, 15 Avrupa Birliği üyesi ülkenin işsizlik oranı en yüksek olan ülkelerinin üstünde seyretmesine rağmen; bu ülkelerin çok üzerinde büyüyen bir ekonomiye

sahip olacağını da göstermektedir. Bunun yanı sıra, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki işgücü maliyetleri; Avrupa Birliği ülkelerindeki işgücü maliyetlerinden 20 kat ve Doğu Avrupa ülkelerindeki işgücü maliyetlerinden ise 4 kat daha düşüktür.

Diğer yandan Avrupa'da işsizlik sorunu özellikle gençleri vuruyor.

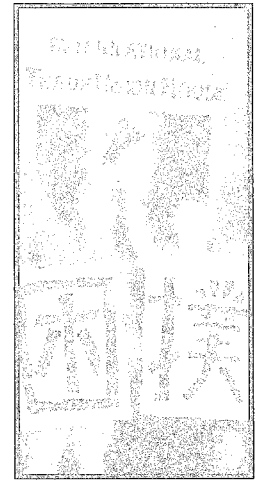
15-25 yaş arası gençlerin işsizlik oranı yüzde 18,7 olarak genel işsizlikten iki kat fazla.

Gençlerin en çok etkilendiği işsizlik sorunu AB Anayasası'nın Fransa ve Hollanda'da red edilmesi ile krize giren 25'li Avrupa'da çözüm bekleyen sorunların başında geliyor.

Resmi rakamlara göre Avrupa'da 15-25 yaş arası genç işsizlik yüzde 18,7 ile genel işsizlik oranından iki kat fazla.

Ülkelere göre ise bu durum değişiklik gösteriyor. Fransa, Finlandiya, İtalya,

Belçika, Polonya ve İspanya'da genç işsizlik oranı yüzde 20 olarak kayda geçti. Buna karşın Danimarka, İrlanda, Avusturya ve Hollanda'da bu oran yüzde 8 ile 10 arasında değişiyor.

YOKSULLUĞA KARŞI KÜRESEL EYLEM GÜNLERİ

Dünyanın çeşitli ülkelerinden sendikalar "Beyaz Bant Günü" adını verdikleri yoksulluğa karşı küresel eylemler için Temmuz'da bir ön toplantı gerçekleştirdiler.

"Yoksulluğa Karşı Küresel Eylem Çağrısı" başlığı al-

tında bir araya gelen yüz binlerce insan, tüm dünyada toplantılar, gösteriler ve mitingler organize ediyor. Organizasyonlarda sendikalar, kadın örgütleri, kalkınmacı gruplar ve diğer yoksulluk karşıtı hareketler yer alıyor. **"Yoksulluğa Karşı Küresel Eylem Çağırısı"** kola ve başa takılan beyaz bantlarla sembolize ediliyor ve en yoksul ülkelerin borçlarının

kesin şekilde rahatlatılmasına ve kalkınma yardımlarıyla dünya ticaret sistemindeki adaletin arttırılmasına gönderme yapıyor.

Toplantı çerçevesinde sendika liderleri İngiltere Başbakanı ve G8 zirvesinin ev sahibi Tony Blair'la görüştüler. Dünyanın en zengin ülkelerinden yoksulluğa ilişkin samimi kararlar almaları için talepte bulundular. Daha sonra ICF-

TU çalışanları ve diğer sendika organlarından görevliler Brüksel'deki Uluslararası Sendika Evi'nde buluşarak Nepal, Mozambik, Hindistan, İngiltere, Kanada, Fransa, İtalya, Japonya ve Yoksulluğa Karşı Küresel Eylem Çağırısı'na katılan bütün ülkelerin sendikacılarına destek amacıyla bir gösteri gerçekleştirdiler.

ICFTU'nun ve diğer küresel sendi-

kaların ortaklığında yoksulluğun uluslararası gündemde ilk sırayı alması için çaba harcadıklarını söyleyen ICFTU Genel Sekreteri Guy Ryder, herkesin insana yakışır bir işe sahip olmasının dünyadaki yoksulluğu sona erdirmeye merkezi bir öneme sahip olduğunu ve sendikaların bu konuda önemli bir rol oynaması gerektiğine işaret etti.

ÖNCELİKLİ TEMEL SORUN: İŞ

ILO verilerine göre 2003 yılında iş arayanların sayısı tüm dünyada 186 milyona ulaşmıştır. Bu rakam daha önceki yıllara göre ILO tarafından kaydedilen en yüksek rakamdır. Daha da kötüsü, 15-24 yaş grubunu kapsayan küresel genç işsizlik oranı 1993 yılında yüzde 11.7 iken, bugün bu oran, 10 yılda yüzde 3'lük bir artışla, yüzde 14.4'e ulaşmıştır. Bunun anlamı 20 milyon gencin yeni işsiz olduğudur ve bu rakam Yunanistan nüfusunun iki katıdır.

Diğer yandan kendilerine ve ailelerine günlük bir dolar olan yoksulluk eşiklerinin üzerinde gelir elde edemeyen 550 milyon işçinin 130 milyonu, gençlerden oluşmaktadır. Burada öne çıkan olgu ise şudur: Bu gençler kötü çalışma koşullarında, insan onuruna aykırı kayıt-dışı ve kurlsız işlerde çalışmaktadır.

Bu durumun değişmesi için tüm insanlığın yeni ve köklü çözümler üretmesi, insan onuruna yakışır iş koşulları için çaba harcaması gerekmektedir.

Ayrıca birçok dünya liderinin yoksulluğu bela olarak tanımlamasına ve birçoğunun insanlar ve onların aileleri için iyi yaşam koşulları taahhüt etmesine rağmen hala yüz milyonlarca kadının, erkeğin ve çocuğun yokluk içinde küçük umutlarla yaşadığını belirten Ryder, dünya sendikal hareketinin diğer yoksulluk karşıtı hareketlerle dayanışma içinde küresel yok-

sulluğu ortadan kaldırmak için samimiyetle mücadeleye devam edeceğini vurguladı.

Bir sonraki "Beyaz Bant Günleri" Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Bin Yıl Kalkınma Hedefleri sürecini yeniden gözden geçireceği 10 Eylül'de ve 10 Aralık'ta Dünya Ticaret Örgütü'nün Yönetim Toplantısı'nın yapılacağı Hong Kong 'ta gerçekleştirilecek.

ÇİN'DE İŞÇİLER ÇOK ZOR DURUMDA

Tüm dünyanın gözü son yıllarda Çin'e

çevrildi. Tam anlamıyla sosyal dam-ping uygulayarak önemli istihdam sorunlarının yaşanmasına neden olan Çin'de örgütlenme özgürlüğü olmadığı gibi çalışma koşulları da son derece kötü.

Çinli işçilerin hakları için mücadele eden bağımsız "China Labour Bulletin" isimli organizasyonun çok sayıda fabrikada yaptığı araştırmaya göre,

YETER ARTIK!

Kadına yönelik şiddet konusundaki istatistikler, dünya genelinde bir insan hakları felâketini de yansıtıyor:

-Her üç kadından en az biri dövülmüş, cinsel ilişkiye zorlanmış ya da farklı bir biçimde tacize uğramaktadır. Kadına kötü muamele eden kişiler ise genelde kadının kendi ailesinden ya da tanıdığı insanların arasından çıkmaktadır.

-Avrupa Konseyi, 16-44 yaş arası kadınların ölüm ve sakatlanmalarının ana nedeninin aile içi şiddet olduğunu ve bunun kanser ya da trafik kazalarındaki ölüm ve sakatlanma oranından çok daha fazla olduğunu bildirmektedir.

-Günümüzde cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle yapılan kürtaj ile doğum sonrası kız bebeklerin öldürülmesi sonucunda "kaybolan" kadın sayısı, 60 milyondan fazladır.

-BM verilerine göre 1999'da ABD'de aile içi şiddete maruz kalan kurbanların %85'ini kadınlar oluşturmaktadır.

tekstil sektöründe işçi açığının kapatılması için giderek daha fazla çocuk işçiye ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekilerek; "Bu çocuk işçiler en düşük ücreti alıyor. Kendilerini koruyabilmek için ne cesaretleri ne de güçleri var. Çocuk işçilerin sayısının artmasının bir başka nedeni ise çocuklarını okula gönderemeyecek durumda olan yoksul ailelerin sayısının giderek artması" denildi.

Çin ile Avrupa Birliği ve ABD arasında doğabilecek olası ticari savaşta en çok Çinli tekstil işçilerinin zarar göreceği çünkü böylesi bir durumda işçilerin ücretleri düşürüleceği gibi çalışma saatleri de uzayacak.

Bu arada Çinli tekstil işçilerinin ortalama aylık ücretlerinin 50-60 avro olduğu oysa Avrupa pazarına gönderilen Çin'de üretilen tek bir giysinin fiyatı 30

ile 40 avro arasında değişmektedir.

Özellikle Çin'de Tayvan ya da Hong Konglu özel tekstil ya da oyuncak firmalarındaki çalışma koşullarının kötü oluşuna dikkat çekilirken; "Bu fabrikalarda çalışanların sosyal güvenceleri yok. Birçok fabrika cezaevini andırıyor. Ziyaretçiler fabrikalara alınmıyor, gazetecilere açıklama yapılmıyor. Firma sahipleri çalışanlarının kimliklerine el koyuyor. Başka işyerine geçmelerini önlemek için de maaşlarını geç ödüyorlar" denildi.

Çin Halk Cumhuriyeti yöneticileri ise bu sorunlara göz yumuyor. Hatta kötü çalışma koşullarına sahip birçok firmanın arkasında Çinli politikacıların olduğu da biliniyor.

Çin'de bağımsız bir sendika yok. Yönetimdeki Partinin ve hükümetin gölgesi gibi duran Çin Halk Cumhuriyeti Sendikalar Birli-

ğinin ise ne yazık ki çalışanların haklarını savunmak gibi bir sorunu nedense hiç yok...

ÇİLESİ HİÇ BİTMEYEN İNSANLAR: MÜLTECİLER

Her yıl 20 Haziran günü, Dünya Mülteciler Günü olarak kutlanıyor. Bu yıl, Mülteciler Günü nedeniyle yapılan açıklamalara göre Dünyada yaklaşık 13 milyon insan, "resmen" mülteci olarak tanınıyor.

Mültecilere ilişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, "mülteci"yi kısaca şöyle tanımlıyor: "Mülteci", ırkı, dini, milliyeti, siyasal düşüncesi

veya belirli bir sosyal gruba mensubiyeti nedeniyle haklı bir zulüm korkusu ile ülkesini terk etmek zorunda kalan kişidir."

Türkiye, bu sözleşmenin hazırlayıcı ve ilk imzacılarından biri, ancak bu sözleşmeye coğrafya çekincesi koymuş dünyanın çok az sayıdaki ülkesinden biri...

Bu çekinceye göre Türkiye, ancak Avrupa ülkelerinden birinden zulümden kaçan insanları mülteci olarak kabul ediyor.

1994 tarihli yönetmeliğe göre Avrupalı mülteciler, Türkiye'de yetkili makamlara başvurabilirken, Afrikalı ve Asyalı mülteciler yetkili makamlara başvuramıyor ve ancak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) başvurmak zorunda bırakılıyor. Buna karşın Türkiye bugüne kadar hiçbir Avrupalı mülteciye 1951 Ce-

nevre Sözleşmesi uyarınca mülteci statüsü tanımış değil.

Her yıl binlerce Afrikalı ve Asyalı, mülteci statüsü kazanmak için Türkiye'deki BMMYK'ya başvuruyor. 2000 ile 2003 yılları arasında 9750 mülteci, BMMYK tarafından

mülteci olarak tanındıktan sonra Türkiye dışındaki ülkelere gönderildi. Bu rakama karşın, binlerce sığınmacı, uygulama hakkında bilgi sahibi olmadığı için başvuru yapamadı.

Yine binlercesi başvuru yaptıktan sonra, aylarca hatta

yıllarca bir karar verilmesini bekledi ve bağımsız bir temyiz olanağı olmaksızın reddedildi.

Mülteciler Türkiye'ye genellikle hiç Türkçe bilmeden, hatta Latin Alfabesi ile tanışmamış olarak geliyor. Uğradıkları insan hakları ihlalleri nedeniyle ağır

psikolojik sorunlarla boğuşuyorlar.

Oysa bu insanların çoğu hiç de böylesi bir davranışı hak etmedi, etmiyor. Bunun nedeni tek kelimeyle özetlenebilir: Onlar birer insan, yalnızca insan...

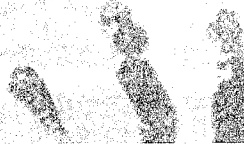
Hazırlayan:

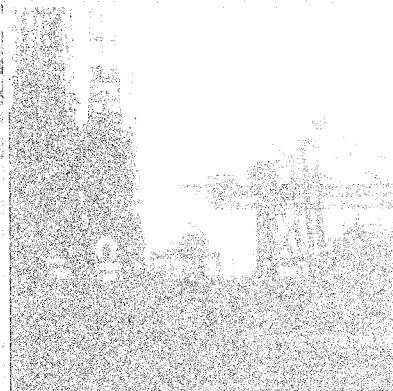
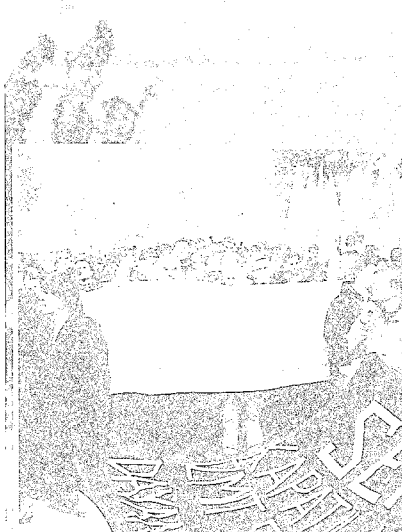
Çağdaş Gemici

Mehmet Ali Candan

Son 20 yıldır ÷lke-
mizde en fazla
tartışılan, konuşı-
lan konuların başında
özelleştirme geliyor.

1980'li yılların ikinci ya-
rısında Türkiye'de özelleş-
tirmeyi başlatan siyasi
kadrolar, bu yönelişin te-
mel amacını, zararda olan
kamu işletmelerini özelleş-
tirmek, "sermayeyi tabana

yaymak", "rekabetçi bir piyasa düzeni oluşturmak", "etkinliği arttırmak" olarak ifade ettiler. Zaman ilerledikçe asıl hedefin, devletin ekonomiden, işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini hedeflediklerini açıkladılar. Devletin görevinin et, süt, basma üretmek olmadığını, devletin asli görevinin eğitim, sağlık gibi hizmetleri olduğunu devletin bu alanlarda yoğunlaşacağını, özelleştirmeden elde edilen gelirlerle, yüzlerce hastane ve okul yapılacağını halka hizmet götürüleceğini iddia ettiler. Ancak aradan geçen yirmi yıldan sonra geriye dönüp baktığımızda ortaya çok farklı bir tablo çıkıyor.

KISA BİR BİLANÇO

1986 yılından bugüne kadar kamuya ait 185 kuruluş özelleştirildi. Bu kuruluşlardan 173'ünde hiç kamu payı kalmadı. Özelleştirme İdaresi Başkanlığının verileri; son 20 yılda yapılan özelleştirmelerin yüzde 42'si blok satış, yüzde 16'sı tesis ve varlık satışı olduğunu ortaya koyuyor.

Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 0.9 milyar YTL'lik (2.3 milyar dolar) temettü geliri ve 4.1 milyar YTL'lik (3.4 milyar dolar) diğer kaynaklarla birlikte 1985 - 31 Aralık 2004 döneminde 9.5 milyar YTL (14.3 milyar dolar) gelir, 9.2 milyar YTL (13.9 milyar dolar) tutarında kullanım gerçekleşti. Yani son 20 yılda elde edilen gelir ile kullanım arasındaki fark sadece 400 milyon dolar.

Özelleştirme ile işletmelerin verim-

liliğinin ve etkinliğinin artacağı iddiasını Maliye Bakanı Unakıtan, Iğdır Bağımsız Milletvekili Dursun Akdemir'in soru önergesine verdiği yanıtta yalanlıyor. Maliye Bakanı Kemal Unakıtan son 20 yılda özelleştirilen 188 kurumun yaklaşık yüzde 45'inde üretimin durduğunu açıklıyor.

Maliye Bakanı Kemal Unakıtan'ın verdiği bilgiye göre, özelleştirilen 65 kurumun faaliyetine son verildi. 8'i tasfiye edildi. Mevcut Hükümet döneminde özelleştirilmesi yapılan 10 kurumun ise "üretimi sürdürme" taahhüdü, 2007 yılına kadar çeşitli zaman dilimleri içinde sona eriyor. 1995 yılında "3 yıl faaliyete devam" koşuluyla özelleştirilen EBK Ağrı Kombinası, 1 yıl geçmeden Ağrı İl Özel İdaresi'ne devredilirken, aynı yıl özelleştirilen SEK Kastamonu İşletmesi'ndeysen orman ürünleri üretimi yapıyor. Taahhütlere aykırı davranan 16 şirketeysen 20 yıllık dönemde 1 trilyon liraya yakın para cezası verildi.

NEREDELER?

Tasfiye edilenler: Bursa Soğuk Depoculuk, ANSAN Ankara Meşrubat, Meysu, NİMSA Niğde Meyve Suları, KÖYTAŞ Tarım Makineleri, Sümerbank, ÇİNKUR, Etibank. Faaliyeti sona erenler: Güneysu, KUMAŞ, Gümüşhane Çimento, Yarımca Porselen, EBK Afyon, EBK Kars, EBK Bayburt, EBK Bursa, EBK Kastamonu, EBK Gaziantep, EBK Manisa Kombinaları, ORÜS Ayancık, ORÜS Düzce, ORÜS Pazarköy, ORÜS Ulupınar, ORÜS Bafra, ORÜS Antalya, ORÜS Bartın,

ORÜS Demirköy, ORÜS Şavşat İşletmeleri, SEK Afyon, SEK Bayburt, SEK Çanakkale, SEK Erzincan, SEK Erzurum, SEK Havza, SEK Yatağan, SEK Sinop, SEK Burdur, SEK Muş, SEK Adilcevaz, SEK Aksaray, SEK Elazığ, SEK Bolu, SEK Diyarbakır, SEK Kastamonu, SEK Giresun İşletmeleri, SEKA Dalaman, SEKA Afyon, SEKA Akkuş İşletmeleri, Sümer Holding Adana, Sümer Holding Erzincan, Sümer Holding Şanlıurfa, Sümer Holding Denizli, Sümer Holding Bakırköy, Sümer Holding Çanakkale, Sümer Holding Beykoz İşletmeleri, TESTAŞ Aydın Tesisleri, TZD Manisa Kükürt İşletmesi, TZD Sakarya Traktör İşletmesi.

Faaliyete devam etme koşulu gelecek yıllarda bitecek olanlar: GERKONSAN, Eti Krom, Eti Elektrometalurji, SEKA Aksu, SEKA Kastamonu, SEKA Karacasu İşletmeleri, TAKSAN. Taahhütlere uymadığı için para cezası verilenler. ORÜS Kalkın İşletmesi, ORÜS Bolu Tesis, ORÜS Artvin İşletmesi, ORÜS Borçka İşletmesi, SEK Adana, SEK Eskişehir, SEK Siverek, SEK Trabzon, SEK İzmit, SEK Lalahan, SEK Çorum İşletmeleri, Sümer Holding Adana, Sümer Holding Afyon Sincanlı, Sümer Holding Salihli Palamut İşletmeleri.

NEREYE GELİNDİ?

Özelleştirmenin ülkemizde gündeme geldiği 1980'li yıllarda bazı çevreler hatta çalışanlar devlet "et, süt, pazen" üretmesin bu ürünleri üreten işletmeler özelleştirilebilir yaklaşımı içinde idi. Özelleştirmelere bu bakış

açısıyla bakan çalışanların bir kısmının aklında "benim yaptığım iş stratejik öneme sahip" nasıl olsa benim iş yerim özelleştirilemez rahatlığı içinde olanlar da vardı. Buna en temel örnek çimento fabrikalarıdır. Devlete ait çimento fabrikaları yerli ve yabancı kuruluşlara satıldıktan sonra, hem yerli işverenlerin, hem de yabancı işverenlerin yaptığı ilk iş sendikal örgütlenmeyi ortadan kaldırmak ve ücretleri düşürmek oldu. Bu hatırlatmayı yapmaktaki amaç "daha önce özelleştirmeye karşı sessiz kalanlar şimdi sıra size geldi, başa gelen çekilir" demek değil, sadece geçmişte özelleştirmeye bakış noktasında yaşanan kafa karışıklığına dikkat çekmek.

Çalışanlarda ve onların örgütlerindeki özelleştirmeye bakıştaki bu kafa karışıklığı, özelleştirmenin gerçek boyutunun çalışanlar ve onların örgütleri tarafından görünmesini engel oldu. Oysa özelleştirmenin eğitimden-sağlığa, yerel hizmetlerden genel hizmetlere kadar kamusal alanı kapsayan en geniş çerçevede yürütülen "IMF, Dünya Bankası finanslı", bir proje olduğu, asıl hedefin kamuya ait birikimin yerli veya yabancı sermayeye taze kaynak sunma süreci ve sermayenin yeniden yapılanma süreci olduğu gerçeği gözden kaçtı. Şimdi ise yeni bir sürecin içindeyiz.

OLAĞAN SONUÇ: İŞSİZLİK

Bugün hükümet açıklamaları, IMF'ye verilen taahhütler özelleştirmede sıranın TÜPRAŞ, PETKİM, TEKEL, ERDEMİR ve Türk Telekom'a

geldiğini gözler önüne seriyor. Hükümetin IMF ile imzaladığı ve 2005–2008 yıllarını kapsayan stand-by anlaşmasında özelleştirmeye öncelik verdiğini göğsünü gere gere açıklıyor. Özelleştirme konusunda kararlı olan hükümet özelleştirmenin sonuçları konusunda kamuoyunu aydınlatma konusunda o kadar da açık değil. Nitekim Maliye Bakanı'nın "kamuoyuna açıklamayın" ricasıyla 14 Nisan'da Wolfensohn'a hitaben yazdığı 5662 sayılı mektupta; hükümet, özelleştirmeyi hızlandırmakta kararlı olduğunu belirterek, 2005 yılı ortasından 2009 yılı ortasına varan dönemde hükümetin 21 kamu işletmesini özelleştireceğini, bu işletmeler arasında Tekel, Seka'nın diğer şubeleri, Sümer Holding'ten ve hatta Petkim, TÜPRAŞ, TEDAŞ, THY ve Türk Telekom gibi stratejik işletmelerde olduğunu belirtip bu nedenle 30 Haziran 2009 tarihine kadar 29 bin işçinin işsiz kalacağını belirtmektedir.

Hükümetin işveren çevrelerinin özelleştirmeye bakışı çok net. Ancak ne yazık ki, aynı netliği emek güçlerinin özelleştirmeye bakışında göremiyoruz. Özelleştirmenin başladığı ilk yıllar olan 1980 yılların ikinci yarısındaki kafa karışıklığının bir benzeri ile karşı karşıyayız. Bazı çevreler Hükümete ve kamuoyuna seslenerek "tamam bu işletmeleri satalım ancak, Hans'a satmayalım Mehmet'e Ahmet'e satalım" yani satılsın da yerli sermaye alsın diyebiliyor.

Kendilerini "Ulusal işveren" olarak tanımlayan bazı çevreleri böyle bir

yaklaşımı içindeyse söylenecek söz olmaz. Onlar ERDEMİR, PETKİM, TÜPRAŞ, TEKEL ya da TELEKOM'un özelleştirilmesinden bana da pay düşer inancıyla bu politikalara destek veriyorlar. Onlar kendi menfaatlerini düşündükleri için doğru yapıyor olabilirler.

Ancak "özelleştirme olsun", "benim işyerim özelleşmiyor" diyen bir emek örgütü veya bir çalışan olunca durup bir kez değil, bin kez düşünmek gerekiyor.

Çünkü, böyle bir söylem ancak, kafa karışıklığının, özelleştirmeye bakıştaki bilinç bulanıklığını göstergesi olabilir. Çünkü böyle bir söylem, olsa olsa ağaca bakıp ormanı görmemek olabilir.

Oysa özelleştirme; Türkiye'de sermaye yetersizliği içinde kıvranan "yerli" sermayenin, uluslararası sermaye çevreleriyle giriştiği çıkar birliği aracılığıyla kamu kaynaklarına yok pahasına el konulması sürecidir. Özelleştirme, TÜPRAŞ, PETKİM, TEKEL, ERDEMİR, THY ve Türk Telekom gibi katma değeri, üretimi ve kârlılığı yüksek şirketlerin yani kamu kaynaklarının "yerli" ve uluslararası sermayeye sunma sürecidir.

Bu süreç birkaç işletmenin satılmasıyla duracak bir süreç değildir. O nedenle, sadece KİT'lerin satışından ibaret bir süreç olarak algılanmamalıdır. Özelleştirme, yaşamın tüm alanlarına sirayet eden bir girişimdir.

Özelleştirme, "devlet ekonomiden elini çeksin" söylemiyle, tüm sosyal hakların paralı hale geldiği, "kamu

yararının" yok sayıldığı, parası olanın yaşadığı, okuduğu her şeyin paraya tahvil edildiği, paranın her şeyin önünde olduğu, para getirebilecek her şeyin satılabileceği bir Türkiye yaratma sürecidir.

ŞİMDİ HEDEF STRATEJİK KURULUŞLAR

1-TÜRK TELEKOM: 22 milyon sabit telefon abone kapasitesine sahip, 19 milyon aktif sabit telefon abonesi, 734 bin ADSL abonesi, 250 bin TTNNet abonesi, 75 bin ankesörlü telefonu, 200 bin ATM temelli abonesi, 97 bin km. fiber optik kablo hattı, dünyanın 13. büyük şebekesine, yaklaşık 4 milyar dolar değerindeki menkul ve gayrimenkulleri bulunan, 2004 yılı net kârı 3 milyar dolar olan, son dört yılda Türk ekonomisine yaklaşık 21 milyar dolar katma değer sağlayan, dünya devi, Türk Telekom neden satılmak isteniyor?, Niçin blok satılıyor?

Belçika, Fransa, Lüksemburg, Norveç, İsveç, İsviçre ve Letonya telekomünikasyon şirketlerinin yüzde 50'sinden fazlası kamuya aitken, İtalya'da ve İspanya'da "kamu yararı" ve "denetimi" altın hisse ile sağlanırken, Türk Telekom neden satılmak istenir?

Bu yazı hazırlandığında Türk Telekom ihalesi tamamlanıp, Telekom 6,5 milyar dolara satıldı. Sadece 1 milyar 310 milyon dolar peşin ödemeye, koskoca bir kamu işletmesi satıldı. 1 milyar 310 milyon dolar, ilk taksit; yüzde 20'lik bir peşin ödeme; sonradan beş yıl boyunca ödenecek taksitlerle toplam değer tam 6 milyar 550 milyon

dolar. Satanlar da biliyordur ama biraz hatırlatalım. Türk Telekom her yıl 2 milyar 150 milyon dolar kâr ediyor.

2-TÜPRAŞ: Özelleştirme idaresi tarafından hisselerinin yüzde 51'i blok satışa çıkartılan TÜPRAŞ'a biraz yakından bakalım;

TÜPRAŞ, Türkiye'nin petrol ürünleri depolama kapasitesinin yarısına sahiptir.

TÜPRAŞ, doğal tekel niteliğini kamu yararı doğrultusunda çevre, insan sağlığı ve toplumsal çıkarı gözeterek kullanan bir kurumdur.

TÜPRAŞ, Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşudur. 2003 yılında yarattığı brüt katma değer in ülkemizde yaratılan toplam katma değere oranı, %3,3 olmuştur. Toplam imalat sanayi içerisinde ise bu oran, %13,6'ya ulaşmıştır.

TÜPRAŞ, Avrupa'nın 5. büyük rafineri şirketidir. Bölgemizdeki rafineriler, teknolojik yatırımları açısından yeni çevre yükümlülüklerine ve mevzuatına uyum sağlayamadıklarından kapanmak zorunda kalmaktadırlar. Yeni rafineri kurulmasındaki maliyet artışları ve yatırım sürelerinin uzunluğu, dünya rafineri kapasitelerinde zaten varolan açığın büyümesine ve bu açığın kısa sürede kapatılamayacağını göstermektedir.

Finans dergisi Forbes'un yayınladığı, "Dünyanın En Mükemmel Büyük Şirketleri" listesinde yer alan TÜPRAŞ, Türkiye'nin itibarını yükselten bir marka durumundadır. Yaygın ve düşük maliyetle ham petrol temin etme seçeneklerine sahiptir.

TÜPRAŞ'ın coğrafi konumu, enerji kaynaklarına kolay ve ucuz ulaşabilmesini sağlamaktadır.

TÜPRAŞ, %27,1'i yüksek, %61,2'si endüstri meslek lisesi ve lise öğrenimi yapmış, teknik ve idari personeli bulunmaktadır. Dolayısıyla, nitelikli, birikimli, yetişmiş ve örgütlü işgücü ile dünya rafineri sektöründe rekabet edebilmektedir.

TÜPRAŞ, 2004 yılında, toplam 24,5 milyon ton ham petrol işlenerek %88,8 Kapasite Kullanım Oranı gerçekleştirmiştir.

TÜPRAŞ, 22,8 milyon tonu petrol ürünü, 79,6 bin tonu petrokimya ürünü olmak üzere toplam 22,9 milyon

ton ürün üretimi gerçekleştirmiştir. Petrol ürünleri üretiminde ortalama verim, %92,5 düzeyine ulaşmıştır.

TÜPRAŞ, 1999-2006 dönemine ilişkin Master Planı çerçevesinde toplam 2,1 milyar dolar tutarındaki modernizasyon ve geliştirme yatırımlarının, 1,3 milyar dolarlık kısmını tamamlamıştır. Kalan 750 milyon dolar tutarındaki yatırımı devam etmektedir. Böylece AB ülkelerinden de önce Çevre Mevzuatı'na uygun ürün üretimini gerçekleştirecektir.

TÜPRAŞ, 16,1 milyar dolar ciro gerçekleştirmiştir.

TÜPRAŞ, 929,6 milyon doları petrol ürünü, 4,9 milyon doları petrokimya

ürünü olmak üzere toplam 934,5 milyon dolar ihracat geliri elde ederek döviz tasarrufu sağlamıştır.

TÜPRAŞ, 557 milyon dolar esas faaliyet kârı ve 491 milyon dolar net dönem kârı gerçekleştiren Tüpraş, ülke ekonomisine 8,2 milyar dolar katkı sağlamıştır.

TÜPRAŞ'ın öz sermayesi 2,4 milyar dolar, sigorta değeri 4,4 milyar dolarıdır.

Yeni bir TÜPRAŞ kurmanın maliyeti 7,5-8 milyar dolardır.

TÜPRAŞ'ın piyasa değeri, 3,5-4 milyar dolar düzeyindedir.

3-ERDEMİR: Erdemir yassı çelik üreten bir işletme. Yassı çelik otomo-

bil kaportasından buzdolabına, borudan gazoz kapağına dek günlük hayatımızda karşımıza çıkan pek çok alanda kullanılıyor. Türkiye'nin yıllık 8-12 milyon ton arasında değişen yassı çelik üretiminin, 3,5 milyon tonunu Erdemir üretiyor, geri kalan kısmı dışarıdan alınıyor. Yani Erdemir'in ürettiği Türkiye'ye yetmiyor.

Erdemir 45 yıl önce bir devlet şirketi olarak değil, kendisi için çıkarılan kanunla, içinde devlet hisseleri de olan bir anonim şirket olarak kurulmuş bir dünya devidir. Erdemir, kuruluşundaki yıllık 470 bin ton ham çelik üretim kapasitesini, tamamı kendi kazandığı para ile yapılan teknoloji

2 6-27 Mayıs 2005 tarihlerinde, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ), Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı (KİGEM) Ankara'da birlikte gerçekleştirdikleri

"20. Yılında Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği" konulu Sempozyum sonunda, kamuoyuna ortak bir açıklama yaptı.

Özelleştirmenin yaratacağı olumsuzluklara karşı ortak mücadele kararının vurgulandığı bu açıklama, uyarıları ile önemli bir belge özelliği taşımaktadır. Ortak açıklama şöyledir:

"Özelleştirme"; küresel kapitalizmin, ürettiği krizini aşmak amacıyla, özellikle 1980'li yıllardan sonra mal, hizmet ve

sermayenin küresel ölçekte sınırsız dolaşımını sağlamak için "liberal reformlar" adı altında "Dünya" ölçeğinde dayattığı, ekonomik, toplumsal, siyasal ve ideolojik boyutları olan küresel politika araçlarından birisidir.

Dar anlamda, "devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleştiren kamu iktisadi teşebbüslerinin yani KİT'lerin mülkiyetinin özel sektöre devredilmesi"; geniş anlamda, "devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması ya da bu fonksiyonunun tümüyle serbest piyasa koşulları-

güncelleştirmeleriyle geçen yıl 3,5 milyon tona çıkartmıştır.

Satılmak istenen sadece Erdemir değildir. Ereğli, İsdemir ve İzmit-Yarımca gibi üç önemli ticari liman ve Divriği Demir Madenleri gibi varlıklarda vardır. Hükümet Erdemir'in satışından 1 ile 1,2 milyar dolar arasında gelir bekliyor. Bu rakam Türkiye'nin 20 günlük borç faiz giderine eşittir.

Oysa Erdemir 2004 yılında 638 milyon dolar kârı elde etmiş bir kuruluştur. Bir önceki yıl, batmış durumdaki İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'nı devraldığı zaman dahi 352 milyon dolar kâr yapmış.

Yani beklenen özelleştirme geliri,

neredeyse, Erdemir'in iki yıllık, hem de ağır yük taşıdığı iki yıllık kârıdır. Batmış olan, İskenderun Demir Çelik Fabrikaları, geçen yıl, Erdemir sayesinde zarardan kurtulmuş üretim, istihdam yaratan bir işletme olmuştur.

4-SEYDİŞEHİR ALÜMİNYUM: Seydişehir Eti Alüminyum zarar etmiyor, verimli çalışıyor ve bir ilçeyi işçisiyle, memuruyla, çiftçisiyle ayakta tutuyor. Bu işletme en yüksek teklif olarak açıklanan 305 milyon dolara satılacağı söyleniyor.

Tüm fabrikalar, makineler, 792 adet lojman, atık cevher barajları, su havzaları, işletmeye hazır ruhsatlı boksit sahaları, Oymapınar barajı, turizm

na devredilmesi"ni içeren 'özelleştirme'lerin Ülke-mizde yasal altyapısının oluşturulmasına 1983 yılı sonrasında başlanmış, 1984'de 2983 sayılı Yasa, 1986'da 3291 sayılı Yasa, 1990-94 arası bir dizi KHK, 1994'te de ek-sikliklerin giderilmesi amacıyla 4046 sayılı Özelleştirme Yasası çıkarılmış; özelleştirmele-rin uygulama alanının ve önceliklerinin belirlenme-si için ise, Dünya Banka-sı istemiyle 1985 yılında "Özelleştirme Ana Planı" hazırlanmıştır.

Özelleştirme çalışma-

ları, 1984 yılında kamu-ya ait yarım kalmış tesis-lerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis ku-rulması amacı ile özel sektöre devir uygulama-ları ile başlamış; 1986 yı-lından itibaren hız kaza-nan program çerçevesin-de, günümüze kadar 183 kuruluştaki halka arz, var-lık satış, devir işlemi ve blok satış yöntemleri ile yapılan özelleştirmeler sonucunda 171 kuruluştaki hiç kamu payı kalma-mıştır. Kısmen özelleştir-me gerçekleştirilen diğer 12 kuruluştaki ise halen kamu payı bulunmakta-

dır.

Bu süreçte; doğal tekel alanlarında kamu işlet-meleri parçalanarak, ka-muya ait çimento sana-yi, süt sanayi, et sanayi, yem sanayi, dokuma sa-nayi, orman ürünleri sa-nayi, gemi sanayi, gübre sanayi, enerji santralleri, kimya ve petrokimya te-sisleri, maden işletmele-ri, demir çelik işletmeleri, kağıt fabrikaları, teleko-münikasyon hizmetleri, ulaşım hizmetleri ve ban-kacılık sektörü özelleştirilerek, alan yabancı te-kellere bırakılmış, ülke-miz daha da fazla dışa

teşvikli yüzlerce dönümlük arazisi, Antalya'daki liman yükleme tesisleri. Bunlar satılan işletmenin taşınmazları, birde nakitler var. 17.9 trilyon kasa-banka mevcudu. 1.7 trilyon borç çıkıldıktan sonra 5,7 trilyon alacak. Toplam 58,5 trilyon değerinde mamul ve yarı mamul. Eski işçilere ödenecek, toplam 48,8 trilyon'luk kıdem tazminatı tutarı. -Özelleştirme İdaresi tarafından karşılanacak- Bu parasal değerleri alt alta topladığınızda 305 milyon dolarlık satış değeri 224 milyon dolara düşüyor.

5-TEKEL: TEKEL'de 2004 yılı itibarıyla işçi, memur ve sözleşmeli olmak üzere toplam 22 bin 786 kişi çalışıyor.

TEKEL'in Gayri Safi Milli Hâsılaya katkısı, 2004 5,2 katrilyon TL

TEKEL işyerleri bulunduğu il ve ilçelerin çoğunun tek sınai kuruluşu durumunda. Bu nedenle sadece çalışanları değil, çevre esnafı ve halkını da ayakta tutan KİT durumunda.

TEKEL, 2001 yılında kamuya 1,9 katrilyon TL, 2002'de 2.6 katrilyon, 2003'te 3.3 katrilyon ve 2004 yılında ise 3.1 katrilyon TL aktaran bir kurum.

6-LİMANLAR: Türkiye'nin dış ve iç ticaretinde önemli bir yer tutması nedeniyle özel öneme sahip birer kapı niteliğinde olan limanlarımız, aynı zamanda stratejik öneme sahip konum-

bağımlı duruma sokulmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren, KİT'lerin dışında, Dünya Ticaret Örgütü kararları ve GATS hükümleriyle bağlantılı olarak eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı hizmetleri de özelleştirme saldırısına uğramaya başlamıştır.

Emek ve demokrasi güçlerinin istemleri doğrultusunda değil, küresel sermayenin egemenliğinin bir aracı olarak gündeme getirilen "yerelleşme" politikaları ile, su, toprak, orman, kıyılar ve

madenler gibi doğal kaynaklar tüm yurttaşların yararlanacağı varlıklar olmaktan çıkarılmakta, alınıp satılabilir "mal" konumuna dönüştürülmektedir.

Ortaya çıkan sonuç; işsizliğin artması, eşitsizliğin derinleşmesi, sosyal ve ekonomik dokunun zarar görmesi, göçlerin yaşanması, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve altyapı gibi temel yurttaşlık haklarının piyasalaştırılması, kamu hizmetlerinden yoksun kalma olmaktadır.

Kamu yönetiminin tüm

sektörlerde kırıldığı veya tarım sektöründe olduğu gibi dağıtıldığı, kamu adına karar alma ve uygulama düzeneklerinin "yönetişim" modeliyle küresel sermayenin örgütlerine devredilmeye çalışıldığı süreçte, "katılımcılık", sermayenin kurduğu "sivil toplum örgütleri"ni içermektedir.

Ülkeyi "Pazar", Devleti "tüccar", Yurttaşı "müşteri" konumuna getirmeyi amaçlayan ve ironik bir biçimde "AB'ye uyum" adı altında son dönemde "Kamu Yönetimi Reformu" ve "Yerel Yönetimler

ları nedeniyle de ülke savunması açısından önem taşıyan işletmelerdir.

Özelleştirme kapsamına alınan Iskenderun ve Mersin limanları başta olmak üzere tüm limanlar, bilançolara yansıyan kar-zarar kavramlarıyla açıklanamayacak değere sahiptir.

ÖNCE KAMU YARARI

Yirmi yıl önce bir vatandaş olarak sahip olunan haklar bugün artık paradırıdır. İyi bir sağlık hizmeti, iyi ve kaliteli bir eğitim hakkı yalnızca varsılların ulaşabildiği, yoksulların ise erişemediği hizmetler durumuna dönüşürülmüştür. Bu süreci durdurmanın zamanı gelmedi mi? Peki ama şimdi

ne yapmak gerekiyor?

Öncelikle “kamu yararını”, özelleştirmeler karşısında işini ekmeğini insanca yaşama ve çalışma hakkını savunmanın, başta eğitim ve sağlık olmak üzere sosyal haklarını korunmasını ve geliştirilmesini, her şeyin para olmadığını bıkmadan usanmadan anlatmak gerekiyor. Özelleştirilen işyerlerinde, çalışanların neden işten atıldığını, atılmayanların neden sendikasız ve düşük ücretlerle çalışmaya zorlandığını, neden tek bir “çalışanının mutlu ve huzurlu olduğu, geleceğe güvenle baktığı” bir özelleştirme örneği olmadığını sormak gerekiyor.

Bu hakları savunmanın “devletçi-

Reformu” paketleri içine sıkıştırılmış yasal ve kurumsal düzenlemeler ile, küresel eklemlenmenin altyapısı tamamlanmaya çalışılmaktadır.

Ulusal kaynakları iç ve dış sermaye kesimlerine transfer eden borçlanma sisteminin doğal sonucu olarak borç sarmalı içine sıkıştırılmış ve üretimden koparılmış bir ekonomik sistemi kabul etmeye zorlanan insanların yaşam alanlarını doğrudan etkileyen bu süreç, “küreselleşmenin sorgulanması” bir yana, “neyin ne kadar özelleştirildiği”

ve “özelleştirmenin ulusal ekonomiye ve topluma ne getirdiği” boyutlarında da yeterince sorgulanmamaktadır.

“İdeolojiler öldü” savıyla “küresel kapitalist ideoloji”nin tek doğru olarak dayatıldığı yirmi yılı aşkın sürede, dünyada ve ülkemizde neo liberal saldırılara karşı emekten yana güçlerin tepkileri, 2005 yılında yaşanan SEKA ve Seydişehir direnişleri dışında, ya sektörel bazda kalmakta, ya da yeterince etkili olamamaktadır.

Özelleştirmenin felse-

fesini “devletin üretimden çekilerek” aslı görevi olan alanlara yoğunluk vermesi olarak değerlendirilenler, bu aldatmaca ile toplumun bazı kesimlerini ikna edebilmişlerdir. Özelleştirmeye karşı tepkilerini ortaya koyan sendika ve meslek odaları gibi kuruluşların toplumun ikna edilmiş kesimlerini yeteri kadar yanlarına çekememesinin başlıca nedeni ise, özelleştirmeye destek veren bazı medya grupları olmuştur.

Özelleştirmelere karşı verilecek mücadelenin

lik", ve eski köhnemiş KİT sistemini savunmak olmadığını bıkmadan usanmadan anlatmak gerekiyor. Özelleştirme yanlısı olmak "ideolojik" davranmak değilken, "özelleştirme karşıtı" olmanın neden ideolojik bir yaklaşım olarak değerlendirildiğini bunu söyleyenlere sormak gerekiyor.

Tüm stratejik işletmeler satılsa bile elde edilen gelirin Türkiye'nin bir yıllık iç ve dış borç faizi olan 40 milyar doların yarısını bile karşılamadığını hatırlatmak gerekiyor. En önemlisi tüm emekçilerin ve emek yanlısı güçlerin en azından sermayenin "yerli" ve "yabancı" unsurları kadar haklarını ve kazanımlarını koruyabilecek bir

yapılanmaya, bir örgütlenmeye adım atmaları gerekiyor.

Devleti devlet yapan sadece savunma, adalet ve güvenlik hizmeti vermesi değildir. Devleti devlet yapan, onun halkın gözünde meşru olmasını sağlayan, vatandaşlarını aç, açık, işsiz bırakmamasıdır. Yani "sosyal devlet" olmasıdır.

Sosyal devlet, vatandaşlarına iş sahası açmak için fabrika da kurar, süt de üretir, et de üretir kısacası ne gerekiyorsa onu yapar. Burada önemli olan, bu işletmelerin faaliyetlerinin denetlenmesi için demokratik bir katılım ve denetim mekanizmasının kurulmasıdır.

yalnızca çalışan kesimin sorunu olmadığını ve sonuçların toplumun tümünü etkilediğini bilen ve bu nedenle mücadelenin birlikte olması gerektiğine inanan TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve KİGEM olarak; bağımsız, demokratik, kalkınmış ve onurlu bir ülkede birlikte yaşamak için şunları söylüyoruz:

-Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası eksenli yıkım politikalarının geriletilmesi-ne yönelik çabalar yavaşlatılacaktır.

-Özelleştirme politikaları ile ülkemize ve yurttaşlarımıza yaşatılan yıkım birlikte geri püskürtülecektir.

-Küresel yıkımın alt yapısını hazırlayan yasal düzenlemeler karşısında etkin bir karşı duruş birlikte gerçekleştirilecektir.

-Yapılmaya çalışılan özelleştirmelerin hızının kesilmesini sağlayan hukuk mücadelemiz kesintisiz sürecektir.

-Üretim, yatırım, verimlilik ve teknolojik gelişmeye dayalı plan-

lamaları içeren Ulusal Kalkınma Planlarının yürürlüğe konması için ortak mücadele verilecektir.

-Üreten, büyüyen, paylaşan bir ekonomik sistem için birlikte mücadeleye edilecektir.

-Ulusal varlıkların ve sosyal kazanımların geliştirilmesi için ortak tepki birlikte örgütlenecektir.

TÜRK-İŞ, HAK-İŞ
DİSK, KESK
TMMOB, TTB
KİGEM

YEREL YÖNETİMLERİN KURULUŞ VE YÜRÜRLÜK KURALLARI

YEREL YÖNETİMLERİN KURULUŞ VE YÜRÜRLÜK KURALLARI

YEREL YÖNETİMLERİN KURULUŞ VE YÜRÜRLÜK KURALLARI

YEREL YÖNETİMLERİN KURULUŞ VE YÜRÜRLÜK KURALLARI

YEREL YÖNETİMLERİN KURULUŞ VE YÜRÜRLÜK KURALLARI

şimdiye kadar, 1960 yılında 1591 sayılı Kanunla ve buna bağlı yönetmelikler düzenleninceye kadar egemen olan yalın, sorunların tespiti ve giderilmesini amaçlayan, yerel yönetim niteliğindedir. Yeni İç Kanun ile birlikte yönetmelikler düzenlenirken, AB yönetmeliklerinde yer alan yaklaşımlar, yararlanılarak ilyerlere risk analizi yapma ve yerel yönetimlerin yönetmeliklerini gerçekleştirmek için gerekenler, bunları diğer yönetmeliklerle ilgili diğer analizlerini yaparak alınacak tedbirler belirlenecektir.

YEREL YÖNETİMLERİN KURULUŞ VE YÜRÜRLÜK KURALLARI

(*) İçişleri Bakanlığı

Görüleceği üzere sorunların giderilmesine yönelik reaktif davranıştan, sorun doğurmayacak uygun ortam oluşturmaya çalışan proaktif tutuma geçilmiştir.

Özellikle iş sağlığı ve güvenliğini ilgilendiren yeni yönetmeliklerde, işverenlere verilen risk analizi yapma ve gereken önlemleri alma yükümlülüğü, işyerinde istihdam edilecek uzman personelle desteklenmiştir. Her ne kadar belirli bir işçi sayısının (en az 50 işçi) varlığına bağlı olarak devreye girecek olsa da işyeri hekimleri, sanayiden sayılan işlerde istihdam edilecek iş güvenliği uzmanları ve işyeri sağlık güvenlik kurulları, risk analizlerinin yapılması ve alınacak önlemlerin belirlenmesi bağlamında işverene yardımcı olacak şekilde yükümlü ve ödevli kılınmışlardır. Hatta bunlara, yakın ve hayati tehlikelerin varlığını saptadıklarında, önlemler alınmaya kadar faaliyeti durdurmaya kadar gidebilecek güçlü yetkilerin verildiği görülmektedir (1).

1.RİSK NEDİR?

Risk analizi yapma ve önlemlerini alabilme önemli bir yükümlülük ve ödev olduğuna göre, riskin ne olduğu konusunda bilgilenmeye, riskleri tanımaya ve buna bağlı olarak da alınabilecek önlemleri belir-

lemeye gereksinim bulunmaktadır.

Önlemleri alınmadığında zarar verme tehlikesine dönüşebilme potansiyeli olan makine ve teçhizatlar, maddeler, tesis ve tertipler, yöntem ve şekiller ile tutum ve davranışlar, riskin kaynakları olarak tanımlanabilecektir. Sağlık ve güvenlik açısından riskler genellikle, fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik, vb. isimler altında sınıflandırılmaktadırlar.

Çalışma süreleri, esasen sonuçları itibarıyla işçinin sağlık ve güvenliğini tehlikeye atabilecek nitelikte olmalarına karşın, risk olarak algılanmamaktadır.

Çalışma süreleri iş riski midir?

Çalışanların işiyle bağlantılı olarak fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar yaşayabildikleri bilinen bir gerçektir. Bu sorunları ortaya çıkaran etmenler nelerdir diye bakıldığında, çalışma süresi ve iş yoğunluğunun önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Çalışma süresinin uzunluğu ve yoğunluğu, işten kaynaklanabilecek fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkları etkin hale getirebilecek önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşyerlerinde çalışanların zaman zaman çeşitli rahatsızlıklar hissettiği bilinen bir gerçektir. Amiriyle, iş

arkadaşlarıyla yaşanan gerginlik, işin yoğunluğu, iş süresine uygun olmayan hacimde işin görülmesinin beklenmesi, işyerindeki tartışmalar, ayrımcılık, haklı görülme-yen yaptırımlar, tekdüzelik çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak tanımlanabilecek bazı rahatsızlıklar duymasına neden olabileceklerdir.

Kronik yorgunluk, uykusuzluk, baş ağrısı, mide ağrısı, baş dönmesi, tansiyon, çarpıntı, iştahsızlık, çöküntü hissi, çalışanların en çok dile getirdikleri fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar içeren şikayetlerdir.

Nitekim, bazı araştırmalar da bu durumu doğrulamaktadır. Kronik yorgunluk, uykusuzluk, mide ve baş ağrıları ve stres, bizzat iş görmekten kaynaklanan rahatsızlıklar olarak belirlenmiştir (2).

Araştırmaya göre, bu rahatsızlıkların nedenleri olarak çeşitli sebepler sayılmıştır. Bunlar arasında, adil davranılmaması, amirlerin duyar-sızlıkları, iş kaybetme korkusu, amirlerle ve diğer çalışanlarla uyumsuzluk, çalışma süresi ve iş yoğunluğu, tekdüzelik vb. yer almıştır. Fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olan sebeplerin başında, "adil davranılmaması" gelirken, üçüncü sırada konumuzla ilgili, "çalışma süresi ve işin yoğunluğu" gelmiştir.

Görüleceği üzere, bizzat işin kendisinden kaynaklanan ve tanımlanan fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkların arkasındaki en önemli sebeplerden biri adil davranılmaması ise diğeri çalışma süresi ve süreyle uyumsuz iş yoğunluğudur.

Almanya'da yapılan bir araştırma sonucuna göre ise çalışma süreleriyle sağlık arasında yakın ilişki bulunmuştur. Buna göre, haftada 35 saate kadar yapılan çalışmalarda işçiler kendilerini en rahat hissetmişlerdir. Çalışma süresinden kaynaklanan rahatsızlıkların yaşanmasında limit sınırın haftada 48 saate kadar olan çalışma süreleri olduğu görülmüştür. Haftada 48 saati aşan çalışmaların, kronik yorgunluk, uykusuzluk, stres ve hatta kalp krizleri konularında olumsuz rol oynadığının saptandığı ileri sürülmüştür (3).

Görüleceği üzere çalışanlarda fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olabildiğinden çalışma süreleri, doğrudan iş riski niteliği taşımaktadır. Çalışma sürelerinin risk özelliği bununla sınırlı kalmamaktadır. Çalışma sürelerinin, fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik vb. riskleri tetikleme, onları aktive edebilme özellikleri de bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma süreleri aynı zamanda dolaylı iş riski niteliğindedir.

Şu halde çalışma süresi, doğru-

dan risk etmeni olarak hastalanmalara, iş kazalarına neden olabileceği gibi, dolaylı risk etmeni olarak diğer riskleri aktive ederek hastalanmalara, iş kazalarına ve meslek hastalıklarına neden olabileceklerdir.

Bu durumda, risk analizi yapma ve gereken önlemleri alma yükümlülüğünde bulunan işverenler, yasal olarak istihdam ettikleri yardımcılarıyla (işyeri hekimleri, iş güvenliği uzmanları) birlikte bu yükümlülüğü yerine getirirlerken, çalışma sürelerini de bir iş riski olarak değerlendirmeli ve gereken önlemleri almalıdırlar.

2.İŞ KANUNU'NDA ÇALIŞMA SÜRELERİ RİSK OLARAK ALGILANMIŞTIR

Genel olarak normatif hukuk kuralları olarak görülmesine ve değerlendirilmesine karşın esasen yasa koyucu da çalışma sürelerini iş riski olarak algılamıştır. Nitekim, İş Kanunu'ndaki düzenlemeler belirli bir tasnifle ele alındığında, çalışma sürelerinin bir iş riski olarak algılanmış olduğu daha kolay görülebilecektir.

2.1.Haftalık çalışma süresi: Haftalık çalışma süresi, 1983 yılından bu yana 45 saat olarak uygulanmaktadır. Bu süre, AB ülkelerinde-

ki haftalık çalışma sürelerinin oldukça üstündedir (Bu ülkelerde haftalık çalışma süreleri ortalama 39, 40 saattir, bazı ülkelerde işkollarına göre 35 saate kadar inmiştir).

Diğer taraftan, AB ülkelerinde haftalık çalışma süresi fazla çalışma dahil ortalama 48 saati aşamayacak şekilde belirlenmektedir (104/93/AB yönergesi). Buna göre haftalık çalışma süresi, ister esnek, isterse normal çalışma düzeninde olsun, fazla çalışma süreleri dahil haftada ortalama 48 saatin üstünde çalışılmayacaktır. Bu sınırlandırma, çalışma süreleriyle ilgili olarak Almanya Dortmund Çalışma Enstitüsü tarafından yapılmış araştırma sonucu bulunan limit süre ile (haftalık 48 saat) paralellik taşımaktadır.

İş Yasası'nda haftalık çalışma süresi düzenlenirken, AB ülkelerindeki çalışma süreleri paralelinde bir indirim yapılmamış, yine 45 saatte bırakılmıştır. Bu haliyle, haftada 48 saatlik çalışma süresinin altında kaldığı için iş riski bağlamında sorun yok gibi görülmekle beraber, özellikle fazla çalışma ve esnek çalışma bağlamında sorunların olmayacağını söylemek olanaklı değildir.

2.2. Günde en çok 7.5 saat veya daha az çalışılacak işler: Yasa koyucu, bazı işlerde çalışma süresinin

günlük olarak belirli bir süreyi geçmesi halinde işçilerin sağlık ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalabileceklerini hesaplayarak bu işlerde yapılabilecek günlük çalışma sürelerini kesin olarak sınırlandırmıştır.

Nitekim İş Kanunu'nda, en çok günde 7.5 saat veya daha az sürelerle çalışılacak işlerle ilgili olarak hüküm düzenlenmiş ve yönetmelik aracılığıyla bu işler ayrıntılı olarak tanımlanmıştır (4).

Yönetmelik incelendiğinde bazı işlerde günde en çok 7.5 saat çalışacağı belirlenirken, bazı işlerde örneğin su altındaki işlerde havalı ortamda çalışma ile tüplü çalışma arasındaki fark da gözetilerek günlük çalışma süresinin çalışılan derinliğe göre değişerek 7 saatten 1/2 saate kadar indiği görülecektir.

Yine, yönetmelik hükmüne göre, bu tür işlerde çalışan işçilere, belirlenmiş günlük en çok çalışma süresinden sonra, başka bir iş gördürülemeyecektir. Diğer işin niteliği farklı olsa bile gün içinde gösterilen sürenin hiçbir şekilde üstüne çıkılamayacaktır (Yön.m.6).

Görüleceği üzere bu düzenleme, çalışma süresinin bir iş riski olarak algılandığını açık ve net olarak gösteren örnek bir düzenlemedir (4857 sk.m. 63).

2.3. Gece çalışması sınırlandırılmıştır: Çalışma süresinin risk olarak algılandığını gösteren önemli bir düzenleme de, gece çalışmasının süre yönünden açık ve net bir şekilde sınırlandırılmış olmasıdır (4857 sayılı İş Kanunu m.69).

Gece çalışmasında çalışma süresi 7.5 saati geçemeyecektir. Başka bir anlatımla, İş Kanunu'nun bir başka düzenlemesine göre, günde 11 saate kadar çalışması olanaklı bir iş olsa bile, bu iş "gece" ye rastlayan bir sürede yapılıyorsa gece çalışması olarak değerlendirileceğinden çalışma süresi en fazla 7.5 saat olacaktır.

Bilindiği üzere saat 20.00'de başlayan ve sabah 06.00'ya kadar devam eden döneme "gece" denilmektedir. Çalışma süresinin yarından fazlasının, gece dönemine rastlaması halinde çalışma gece işi olarak değerlendirilmektedir.

Bu durumda, gece çalışmasına getirilen bu sınırlama nedeniyle, 4857 sayılı İş Kanunu'nda yer alan ve günde en fazla 11 saate kadar çalışılabileceğine ilişkin hüküm sadece gündüz yapılan işlerde geçerli olup, gece çalışmalarında herhangi bir sonuç doğurmayacaktır.

Sürekli gece postasına izin verilmemiştir. Gece döneminde çalışması başlı başına bir iş riski olarak değerlendirildiğinden, üç posta

olarak çalışılması halinde, gece dönemine rastlayan postanın bir hafta (en geç iki hafta) sonra yeri değiştirilirken, gündüz postasına alınması zorunluluğu da İş Kanunu'nda açık olarak düzenlenmiştir (4857 sayılı İş Kanunu m.69/ 7, 8).

Sağlık raporu önkoşuldur. Gece çalıştırılacak işçiler için, sağlık durumlarının gece çalışmasına uygun olduğu yönünde sağlık raporlarının alınması yasa hükmüdür (4857 sk.m.69/4) Ayrıca, gece çalışan işçilerin en geç iki yılda bir sağlık kontrolünden geçirilmeleri gerekmektedir. Hatta gece döneminde çalışacak kadın işçiler için sağlık kontrolü periyodunun altı ayda bir olacağı ilgili yönetmelikte düzenlenmiştir (5). Gece çalışmasında sağlığının bozulduğunu belgeleyen işçiye işveren, mümkünse gündüz postasında iş verecektir (4857 sayılı İş Kanunu m.69/5).

Gece işletilmelerinde ekonomik gereklilik bulunmayan işyerlerinde işçilerin gece çalıştırılmasının yasaklanacağına veya bazı gece çalışmalarına belirli bir oranda daha fazla ücret ödeneceğine yönelik kurallar getirilebileceği (yönetmelikle) hükmüne İş Kanunu'nda açık olarak yer verilmiştir. Bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmamış olmakla birlikte iş sözleşmelerine ve-

ya toplu iş sözleşmelerine bu yönde hükümlerin konulması olanaklıdır (4857 sayılı İş Kanunu m.69/2).

Görüleceği üzere bu düzenlemelere, "gece" konumunun bizzat risk kaynağı oluşturabileceği düşüncesinden hareketle, işçinin sağlığını korumak amacıyla yer verilmiştir.

2.4. Kişinin durumuna özel sınırlandırmalar: İş Kanunu'nda, genel olarak 15 yaşını doldurmuş çocukların ve ilköğretimini tamamlamış olmaları, bedensel ve ruhsal sağlıklarına olumsuz etki etmeyecek olması ve eğitime devam edenlerin eğitimlerinin engellenmemesi koşuluyla 14 yaşını dolduran çocukların hafif işlerde çalışmasına izin verildiğinden, çocuk işçilerle, kadın işçilerin özel durumları dikkate alınarak, çalışma sürelerini sınırlandırarak düzenlemeler yapılmıştır.

2.4.1. Çocuk işçiler: 4857 sayılı İş Kanunu'na göre 15 yaşını doldurmuş (koşullara uyan 14 yaşını doldurmuş çocuklar dahil) ve 18 yaşını doldurmamış olanlar genelde çocuk işçi olarak tanımlansalar da, 14 yaşını doldurmuş olanlar çocuk işçi, 15 yaşını doldurmuş ve 18 yaşını doldurmamış olanlar genç işçi olarak nitelenmişlerdir.

Çocuk ve genç işçi ayrımı dikkate alınarak yetişkin işçilere göre

farklı çalışma süreleri düzenlenmiştir.

Nitekim, günlük çalışma süresi çocuk işçiler için en fazla 7 saat, genç işçiler için 8 saat olabilecektir. Halbuki bu süre yetişkin işçiler için günde en fazla 11 saattir. Yine haftalık çalışma süresi de, çocuk işçiler için en fazla 35 saat, genç işçiler için 40 saat olarak belirlenmiştir. Yetişkin işçilerin normal haftalık çalışma süresinin en fazla 45 saat olduğunu biliyoruz.

İş Kanunu ile ilgili olarak düzenlenmiş çeşitli yönetmeliklerde yapılan düzenlemelere baktığımızda;

-Çocuk ve genç işçilerin hafta tatili süresi, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik tarafından 40 saat olarak belirlenmiştir (m. 8),

-Aynı yönetmeliğe göre, çocuk ve genç işçilere, iki saatten dört saate kadar süren işlerde en az yarım saat; dört saatten yedi buçuk saate kadar (yedi buçuk saat dahil) işlerde ise, en az 1 saat ara dinlenmesi verilecektir (m.6/son)

-İş Kanunu'na İlişkin Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliğine göre çocuk ve genç işçilere fazla çalışma yaptırılmayacaktır (m.8).

-İş Kanunu'na İlişkin Çalışma Süreleri Yönetmeliğine göre, çocuk ve genç işçilere günlük dinlenme süresi aralıksız en az 14 saat olarak verilecektir (m. 6/2).

-İş Kanunu'na göre sanayi işlerinde gece çalışması çocuk ve genç işçilere yasaklanmıştır (m.73). Postalar Halinde İşçi Çalıştırılarak Yürütülen İşlerde Çalışmalara İlişkin Özel Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e göre ise, 20.00-06.00 saatleri arasına denk düşen her türlü işte gece postalarında 18 yaşını doldurmamış çocuk işçilerin çalıştırılması yasaklanmıştır (m.5).

2.4.2. Hamile ve emziren kadın işçiler: İş Kanunu ve yönetmeliklerinde çalışma süreleri açısından kadın işçilerle ilgili olarak bazı düzenlemeler getirilmiştir.

Doğum öncesi ve sonrası izin

Tamamen sağlıkla ilgili olarak kadın işçilere doğum öncesi ve sonrasında izin verilmesi esası benimsenmiştir.

Doğum öncesi ve sonrasında verilecek izin süreleri 4857 sayılı İş Kanunu'nda 8'er hafta olarak belirlenmiştir. İşçi doğum öncesinde kendi isteği ve bu durumu uygun gören sağlık raporu çerçevesinde son üç haftaya kadar doğum iznini kullanmayabilecektir. Böyle bir durumda,

kullanmadığı 5 haftalık doğum öncesi izin, doğum sonrası izne eklenecek böylece doğum sonrası izin süresi 13 hafta olabilecektir. Yine, doğum öncesi izin, çoğul gebelik halinde 8 hafta yerine 10 hafta olarak uygulanacaktır (m.74).

Yasada her ne kadar hamile kadın işçinin son üç haftaya kadar kendi istemi ve sağlığına uygunluğunun doktor raporuyla onanmış olmasına bağlı olarak çalışabileceğine ilişkin düzenleme yapılmışsa da, çeşitli nedenlerle doğuma daha az süre kala veya doğum öncesi izni hiç kullanmadan doğumun gerçekleşmesi mümkün olabilecektir. Böyle bir durumda kullanılmayan doğum öncesi iznin tamamının mı yoksa sadece beş haftalık kısmının mı doğum sonrası izne ekleneceği konusunda tereddüt yaşanabilecektir.

Yasa koyucu, hayatın içinde var olan gerçeği iş hukuku kuralları içine almaya çalışmıştır. Bu nedenle, olağan koşullarda doğumdan önceki son üç haftanın mutlaka doğum izni olarak kullanılması esastır. Başka bir söyleyişle işveren, son üç haftada hamile kadını kendisi istese de çalıştıramayacaktır. Ancak, çeşitli nedenlerle kadın işçi hiç doğum öncesi izni kullanmaya fırsat bulamadan doğumu gerçekleştirirse, amaç işçinin sağlığı olduğundan, kullanı-

lamayan doğum öncesi iznin sadece beş haftalık bölümü değil tamamının doğum sonrasına eklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Son üç haftaya kadar çalışmaların devam etmesi halinde kullanılmayan beş haftalık doğum öncesi iznin doğum sonrası izinle birleştirilmesi halinde bu sürelerle ilişkin geçici iş göremezlik ödeneğinin ödeneceği sigorta mevzuatında yapılan değişikliklerle uygulamaya konulmuştur (506 sk.m.49) (6).

Ancak, doğum öncesi iznin bir şekilde hiç kullanılmaması halinde hukuken iznin tamamının doğum sonrasına taşınacağını söyleyebilirsek de sonraki kısım için, geçici iş göremezlik ödeneğinin karşılanıp karşılanmayacağı hususu açıkta kalmaktadır.

Emzirme izni

Doğum sonrasında kadın işçiye bir yaşından küçük çocuğu emzirebilmesi için süt izni verilecektir. Bu iznin süresi günde 1.5 saattir ve ücretli olarak kullanılacaktır. Bu ifadede de anlaşılabacağı üzere doğum sonrasında çalışmaya başlayan kadın işçiye bir yaşına gelinceye kadar günde 1.5 saat üzerinden süt izni adı altında ücretli izin verilecektir. Başka bir ifadeyle emziren kadın işçi, diğerlerine göre günde 1.5 saat daha az çalışmış olacaktır.

Periyodik kontrol izni

Yine, hamileliğin tespitinden itibaren kadın işçiye periyodik kontrolleri için ücretli izin verilecektir. İznin süresi, yöreye, işyerinin bulunduğu yere göre değişeceğinden açık uçlu bırakılmıştır. İhtiyacı karşılayacak bir süre olarak olaya özel belirlenebilecektir.

Diğer sınırlandırmalar

Yönetmeliklerde yapılan düzenlemelere bakıldığında;

-Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik hükmüne göre, hamile kadın işçilere, hamilelikleri saptandıktan sonra, emziren kadın işçilere ise 6 ay boyunca gece çalışması yasaklanmıştır (m. 9).

-İş Kanunu'na İlişkin Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliğine göre, hamile ve emziren kadın işçilere fazla çalışma yaptırılması yasaklanmıştır (m. 8/c).

Görülebileceği üzere, çocuk ve genç işçiler ile kadın işçiler açısından yapılmış söz konusu düzenlemelerin tümü, doğrudan bu işçilerin sağlıkları ile ilgili düzenlemelerdir.

2.5. Fazla çalışmaya yönelik sınırlandırmalar: İş Kanunu TBMM' de görüşülürken yapılan bir de

şiklik sonucu fazla çalışma süresi, önceki yasada olduğu gibi 270 saat ile sınırlandırılmıştır. Halbuki TBMM'ne giden kanun tasarısında, fazla çalışma süresi, haftada ortalama 48 saat olarak belirlenmişti. Böylece, daha önce de vurgulandığı üzere, AB yönergesine uygun bir düzenleme olarak tasarlanmıştı. Buna göre haftalık ortalama çalışma süresi 45 saat olduğundan hafta içinde ortalama en çok 3 saat fazla çalışma yapılabilirdi. Bu da yılda 156 saate tekabül ediyordu. Böylece sadece yıl içinde daha az fazla çalışma süresi belirlenmiş olmayacak aynı zamanda fazla çalışma sürelerinin zamana adil olarak dağıtılabilmesi de sağlanmış olacaktı. Ancak, tasarı yasalaşırken bu yaklaşımdan vazgeçilmiş, fazla çalışma süresi önceki gibi yıllık 270 saat olarak belirlenmiştir. Haftalık olarak yapılabilen fazla çalışma sınırlamasından vazgeçilmiştir.

Yeni düzenlemeye göre de, fazla çalışma uygulamasında yıllık sınır bulunmakla birlikte önceki yasada olduğu gibi fazla çalışma yapılabilen iş günü ve gün içinde yapılabilen fazla çalışma süresi sınırına yer verilmemiştir. Bu nedenle, fazla çalışma açısından İş Kanunu tasarısında yer alan düzenlemeler işçilerin sağlığı açısından çok daha koru-

yucu nitelik taşımıştır.

Yasadaki şekliyle her ne kadar fazla çalışma süresine yıllık sınır dışında herhangi bir sınır getirilmemişse de, gün içinde bir yetişkin işçinin çalışabileceği süre en fazla 11 saat olduğundan, işçinin günlük mesaisi ile 11 saat arasında kalan süre kadar fazla çalışma yapılabilir. Bu durumda, günlük normal çalışma süresi 7.5 saat ise, gün içinde yapılabilir fazla çalışma süresi en fazla 3.5 saat olabilecektir.

Bu örneğe göre, fazla çalışmanın arka arkaya her gün yapılması halinde işçiler, 77 gün süreyle her gün 11 saat üzerinden çalışmış olacaktır. Bu tempodaki bir çalışma, işin niteliğine ve işçinin yapısal özelliklerine bağlı olarak işçileri, doğrudan ve/veya dolaylı risk etkisi altında bırakabilecektir. Bu nedenle, yasal sınırlar içinde bile kullanılsa, fazla çalışma sürelerinin bireyler üzerindeki etkisi takip edilmeli ve olumsuzlukların izlenmesi halinde, fazla çalışma uygulamaları birey bazında gözden geçirilmeli ve olanakları varsa farklı uygulamalar geliştirilebilmelidir.

Üstelik, ücretlerin yetersizliği nedeniyle fazla çalışmaya genel olarak gelir gözüyle bakıldığından, işçinin de istekli olabileceği varsayıldığında, fazla çalışma süresinin yıllık ola-

rak sınırlandırılmış olması yine de önemli bir düzenlemedir.

Fazla çalışma süresine getirilen sınıra uygun davranılması yasaya uygunluk yanında, risk boyutu dikkate alınarak iş sağlığı ve güvenliği açısından hem işçinin, hem de işverenin lehine olacaktır.

2.6. Dinlenme Hakları: Çalışma süresinin işçilerin sağlık ve güvenlikleri üzerinde yaratacağı olumsuzlukları önlemek amacıyla İş Kanunu'nda yapılmış düzenlemelerin önemli bir bölümü de, işçiye gücünü toparlayarak daha zinde iş başı yapmasına olanak tanıyan, "dinlenme" süreleridir.

Dinlenme süreleri "ara", "günlük", "haftalık" ve "yıllık" olmak üzere dört grupta toplanabilecektir.

2.6.1. Ara dinlenmesi: Ara dinlenmesi, esas olarak işçinin gün içinde çalışırken, gücünü toparlayabilmesi ve yeniden verimli hale gelebilmesi açısından düşünülmüş bir dinlenmedir.

Ancak, iş sürelerinden sayılmadığı için, ara dinlenmesinin değerlendirilmesi her iki taraf için de farklı olabilecektir.

İşveren, işin niteliğine göre ara dinlenmelerini uzatmaktan kaçınmazken, işçi de bir iş yapılmadan geçirilen süre de olsa, işten ayrılma

saatinin gecikmesine yol açacağından, ara dinlenmesinin kısa tutulmasını isteyecektir.

Bu nedenle zorunlu olarak verilmesi gereken ara dinlenmesi süresi, en az süreler olarak belirlenmiştir. Sürenin uzatılması tarafların anlaşmasına bırakılmıştır. Ara dinlenmelerinin esas olarak işin orta bir yerinde verilmesi gerekiyorsa da, verilme zamanının, işin niteliğine, yöresel özelliklere, örf ve adetlere göre farklı belirlenebileceği de hüküm altına alınmıştır.

Ancak, taraflar anlaşsalar da ara dinlenmelerinin uzatılması, 4857 sayılı İş Kanunu'na göre çıkarılmış çalışma süreleri yönetmeliğiyle sınırlandırılmıştır. Nitekim, İş Kanunu'na İlişkin Çalışma Süreleri Yönetmeliğine göre, işçilere gün içinde aralıksız olarak en az 12 saat dinlenme süresi verilecektir (m.3/2). Ara dinlenmeleri dahil gün içinde kalan süre en fazla 12 saattir. Bu durumda, gün içinde verilebilecek ara dinlenmesi en çok günlük mesai ile 12 saat arasında kalan süre olabilecektir.

Ancak, yönetmeliğin bu hükmünün, part time çalışanlar için de aynen geçerli olduğunu söylemek objektif iyi niyet kurallarıyla bağdaşmayacaktır. Sonuç olarak, tam zamanlı çalışanlar açısından yönetme-

lik hükmünün, ara dinlenmesinin gün içinde en çok ne kadar süreyle verilebileceği açısından yol gösterici olduğu savunulsa bile, aynı hükmün part time çalışanlar için uygulanmasının objektif kurallar içinde değerlendirilmesi gerekecektir. Başka bir ifadeyle, kısmi zamanlı çalışan işçilere uygulanacak ara dinlenmesinin günlük sınırı, günlük olarak belirlenmiş çalışma süresinin 7.5 saatin altında kalmasına halinde, 12 saatlik günlük kesintisiz dinlenmeden arta kalan sürenin tamamı dikkate alınarak belirlenmemelidir.

2.6.2. Günlük dinlenme süresi

4857 sayılı İş Kanunu'nda da günlük dinlenme süresi açık olarak düzenlenmemiştir. Ancak, postalar halinde çalışmayla ilgili düzenleme yapılırken, aralıksız 11 saat dinlenme hakkı tanınmadan postaların değiştirilemeyeceği vurgulanmıştır (m.69/son). Bu düzenleme AB yönergesiyle uyum içinde bulunmaktadır (7).

Ancak, İş Kanunu'na İlişkin Çalışma Süreleri Yönetmeliğinde yetişkin işçiler için günlük dinlenme süresi aralıksız 12 saat olarak belirlenmiştir (m. 6). Buna göre, günlük çalışma süresi, ara dinlenmeleri dahil, işçilerin aralıksız 12 saat dinlenebilmesini dikkate alacak şekilde düzenlenecektir.

2.6.3. Haftalık dinlenme süresi

Bu konu, 1924 yılında yürürlüğe giren 394 sayılı Hafta Tatili Kanunu ile düzenlenmiştir.

Hafta tatiline ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer veren bu kanuna göre işçiler, hafta içinde altı günden fazla çalıştırılamayacaklardır. İşin niteliğine göre işyeri hafta tatilinden muaf olsa bile işçilere mutlaka hafta tatili münavebe usulüyle de olsa kullandırılacaktır. Hafta tatili süresi, 24 saatten az olamayacak şekilde bir gün olarak verilecektir (m.2,4,6).

4857 sayılı İş Kanunu'na göre de, yasa kapsamına giren işyerlerinde tarafların aralarında belirlemiş oldukları iş günlerinde çalışmış olmaları koşuluyla yedi günlük bir zaman diliminde kesintisiz en az 24 saat dinlenme verilecektir. İşveren, bir iş karşılığı olmaksızın hafta tatili gününün ücretini tam olarak ödeyecektir (m.46).

Hafta tatili, yedi günlük bir zaman dilimi içinde işçinin en az 24 saat süreyle dinlenmesinin sağlanması amacıyla verildiğinden, bu konuyu düzenleyen Kanun, iznin kullanılması esasına göre kurgulanmıştır. Hatta işin türü dikkate alınarak dar tutulmuş istisnalar hariç, hafta tatilinin izin olarak kullanılabilmesi için, işyerinin de tatil edil-

mesi esası benimsenmiştir (394 sk.m.4).

2.6.4. Yıllık dinlenme süresi

Yıllık dinlenme hakkı konusunda 4857 sayılı İş Kanunu ile yeni bazı düzenlemeler yapılsa da, temel mantığında bir değişiklik bulunmamaktadır.

Dinlenme hakkı olmasına karşın, bir yıl çalıştıktan sonra bu hakkın kazanılması yaklaşımı değişmemiştir. Bu nedenle, 12 aya yakın emek verildiği halde bu süre dolmadan bir şekilde iş sözleşmesi sona erdiğinde işçinin yıllık dinlenme hakkı bulunmamaktadır. Üstelik yeni bir işe girdiğinde de bir yıl geçmedikçe yıllık dinlenme hakkı kazanılamayacaktır.

Yıllık izinlerin senelerdir kullanılmadığı düşünüldüğünde iş sözleşmesi sona erdiğinde ücretinin ödenmesi fiili dinlenmeyi sağlamayacağından işin dinlenme boyutu açıkta kalmış olacaktır.

Nitekim, yıllık izin hakkına, normatif hukuk kuralları dışında, işçinin sağlığı açısından bakıldığı için olsa gerek yasada, izin hakkının bir bölümünün on günden az olmamak üzere en fazla üç bölünebileceği, iş sözleşmesi sona ermedikçe yıllık izin hakkının ücret olarak ödenemeyeceği, 18 yaşından küçükler ile 50 yaşından büyükler için sürenin belli

bir limitin üstünde belirleneceği (en az 20 işgünü gibi), izinde iken başka bir işte çalışamayacağına dair düzenlemelere yer verilmiştir.

3. RİSK BAĞLAMINDA ESNEK ÇALIŞMA

Küresel rekabet ortamında bir olgu olarak karşımıza çıkan esnek çalışmaya 4857 sayılı İş Kanunu'nda yer verilmiştir. Esnek çalışmada amaçlanan, önceden belirlenmiş bir zaman dilimi içinde dengelenmek koşuluyla, fazla çalışmadan söz edilmeksizin, işin yoğun olduğu zamanlarda yoğun, az olduğu zamanlarda az çalışarak, sürenin kullanılmasında esnekliğin sağlanması olacaktır.

Nitekim, 4857 sayılı İş Kanunu'na göre dengeleme süresi iki aydır. Toplu iş sözleşmeleriyle bu süre dört aya kadar çıkarılabilecektir. Yine gün içinde yapılabilen en fazla çalışma süresi 11 saat olarak belirlenmiştir (m.63).

Bu düzenlemelere göre, taraflar aralarında esnek çalışmak üzere anlaşmışlarsa, bazı günlerde 11 saat, bazı haftalar 66 saate kadar çalışılabilecektir. Dengeleme dönemi içinde ortalama haftalık çalışma süresi 45 saati geçmedikçe fazla çalışmanın varlığından da söz edilemeyecektir.

Bu açıklamalara göre iki aylık dengeleme döneminde teorik olarak, bazı haftalar sürekli olarak günde 11 saat haftada 66 saat çalışılabilecek, kalan hafta ve günlerde ise hiç çalışılmayarak, haftalık ortalama 45 saatlik çalışma gerçekleşmiş olabilecektir.

Örneğin, iki aylık bir dengeleme döneminde var olan 8 hafta, dört günün (390 saat) 6 haftasında günde 11 saat haftada 66 saat çalışılabilecek (altıncı hafta 60 saat) kalan günlerde ise hiç çalışılmayabilecektir. Böyle bir durumda haftalık ortalama 45 saat aşılmadığından, esnek çalışma kurallara uygun olarak gerçekleşmiş olacaktır.

Hatta, birbirini takibeden iki dengeleme döneminin birincisinde son altı hafta, ikincisinin de ilk altı haftasında yoğun çalışıldığında arka arkaya oniki hafta boyunca günde 11 saat, haftada 66 saat çalışılmış olacaktır.

Yasaya aykırı olmamakla birlikte işin niteliği ve işçilerin kişisel özellikleri dikkate alındığında bu tür çalışmanın, işçiler bazında sağlık sorunları gündeme getirebilme olasılığı bulunmaktadır.

Çalışma süresinin doğrudan olduğu kadar diğer riskleri tetikleyerek (aktive ederek) dolaylı risk olduğunu daha önce vurgulamıştık.

Şu halde bir iş riski olarak çalışma süresi değerlendirilirken esnek çalışmanın verilen örnekte de görüldüğü üzere belirli bir süre için de olsa yoğun çalışılması nedeniyle sağlığı zorlayıcı bir risk haline gelebilme olasılığı bulunmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu ve ilgili yönetmelikleri doğrultusunda risk analizleri yapmak ve gerekli önlemleri almakla yükümlü işveren ve varsa teknik yardımcıları (işyeri hekimleri, iş güvenliği uzmanları, teknik nezaretçiler, sağlık ve güvenlik kurulları vb) fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik riskler gibi çalışma süresi riskini de değerlendirmeleri arasına almalı ve önlemlerini buna göre belirlemelidirler. Bu nedenle, sağlık ve güvenlik sorunları doğurabileceği düşünülerek, uygulanan esnek çalışmanın işçiler üzerindeki etkileri izlenmeli, birey bazında olumsuz sonuçları gözleendiğinde gereken önlemleri alınabilmelidir.

4. SONUÇ

Çalışma süreleri risk olarak algılanmalıdır: İş Kanunu'nda çalışma süreleri açısından yapılmış düzenlemelerin normatif kurallar olarak algılanması yanında, iş sağlığı ve güvenliği açısından bir iş riski olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Özellikle iş kazaları ve meslek hastalıklarının değerlendirilmesi sırasında "çalışma süresi" risk unsuru olarak dikkate alınacağından, kurallara uygunluk kadar risk analizleri ve alınacak önlemler bağlamında da çalışma sürelerine uygun tutum ve davranışlar sonuç belirleyici olacaktır.

Diğer taraftan, çalışma süreleriyle ilgili düzenlemelerin, sağlıkla ilgili boyutu nedeniyle, verimliliği etkileyen bir sonucu daha bulunmaktadır. Bu nedenle, çalışma süreleriyle ilgili sınırların, sağlık ve güvenlik sorunlarından uzakta kalma yararı kadar, verimliliği arttıran boyutu da unutulmamalıdır.

DİPNOTLARI

(1) İş Güvenliği ile Görevli Mühendis veya Teknik Elemanların Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (m.12 ,13)

İşyeri Sağlık Birimleri ve İşyeri Hekimlerinin Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (m.23).

İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik (m.7).

(2) Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Vakfı tarafından insan kaynakları profesyonelleri üzerinde yapılan anket çalışması sonuçları-2004

(3) Almanya Dortmund Çalışma Enstitüsü-2004

(4) Sağlık Kuralları Bakımından Günde Ancak Yedibuçuk Saat veya Daha Az Çalışılması Gereken İşler Hakkında Yönetmelik

(5) Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik (m.7).

(6) (Ek: 29.07.2003-4958 / 32 md. Y.T. 06.08.2003) Kadın sigortalının isteği ve doktorun onayı ile doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışılması halinde, çalışılan süreler kadın sigortalının doğum sonrası sürelerine eklenir.

(7) AB/93 /104 sayılı yönergesi.

SOSYAL HAKLAR AÇISINDAN AVRUPA ANAYASASI *

Aziz Çelik

Tam adı “Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma” olan AB Anayasası** 29 Mayıs 2005 tarihinde Fransa’da, 1 Haziran 2005 tarihinde Hollanda’da yapılan halkoylamalarında reddedildi. Anayasa bugüne değin 13 AB ülkesinde (Belçika, Avusturya, Kıbrıs (Güney), Yunanistan, Macaristan, İtalya, Latviya, Litvanya, Lüksemburg, Malta,

Slovakya ve Slovenya) kabul edilmiş olmasına karşın bunlardan sadece İspanya ve Lüksemburg'da doğrudan halkoylaması yapıldı (1). Diğer ülkeler parlamento oylaması yoluyla Anayasayı kabul etti.

Anayasa İspanya'da yüzde 76.7 ve Lüksemburg'da yüzde 56.5 evet

oyuyla kabul edilmesine karşılık Fransa'da yapılan halk oylamasında yüzde 54.7, Hollanda'da ise yüzde 61.7 oranında hayır oyu çıktı. Anayasanın yürürlüğe girebilmesi için üye ülkelerin tümünde halkoylaması veya ulusal yasama organları yoluyla onaylanmış olması gerekmektedir.

(*) Bu yazı AB Anayasası üzerine Birikim Dergisi, Temmuz 2005 Sayı 195 ve Türk-İş Dergisi Mayıs-Haziran 2004 Sayı 367'de yayımlanan yazılarım ile benzerlikler içermektedir. Farklı okuyucu kitlelerine sahip bu üç dergide kısa aralıklarla çıkan yazılardaki benzerlikler kaçınılmaz olmuştur.

(**) Yazı boyunca "Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma" ifadesi yerine kullanım kolaylığı açısından AB Anayasası ya da Anayasa ifadeleri kullanılacaktır. Anayasa'nın tam metnine http://europa.eu.int/constitution/index_en.htm adresinden ulaşılabilir.

tedir. Bu nedenle Fransa ve Hollanda'dan çıkan güçlü hayır sonucu 1 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi planlanan Anayasa'nın onay sürecini ve geleceğini belirsizliğe sürükledi. Nitekim Fransa ve Hollanda'da yapılan halk oylamalarından hayır çıkması üzerine Çek Cumhuriyeti, Danimarka, İrlanda, Portekiz, İsveç ve İngiltere onay işlemlerini askıya aldı. Fiilen ölü bir metin haline gelen Anayasa'nın enkazının nasıl kaldırılacağı ve sorunun nasıl çözüleceği henüz bilinmiyor. Kuruluşundan bu yana yarım yüzyıllık tarihinde AB çeşitli krizlerle karşılaşmış ve bu krizleri yöneterek varlığını sürdürmüştür. Ancak Anayasa krizi, AB'nin bugüne kadar karşılaştığı krizlerin en ağırı olarak tanımlanabilir. "Anayasa krizi" önümüzdeki günlerde AB gündeminde önemli bir tutacağa benziyor. Bu yazıda Anayasa'nın sosyal haklara ve sosyal politikaya ilişkin yenilikleri ve önemi üzerinde durulacak mevcut<a>-antlaşmalarda var olan ve bunlardan Anayasa'ya aktarılan düzenlemeler yazının kapsamı dışında bırakılacaktır^{***}.

Fransa ve Hollanda referandum-

larından "hayır" çıkması "liberalizmin yenilgisi" olarak ilan edildi. Oysa Anayasa'nın fiilen reddedilmiş olması liberalizm/sosyal haklar, ulus-devlet/küreselleşme ve uluslararası politika açısından önemli bir dönüm noktasına işaret ediyor. Bu sonuç AB'nin "salt pazar"ın ötesine geçme imkanını, daha sosyal bir Avrupa yaratılması imkanını belirsiz bir geleceğe ertelemiş oldu.

"Hayır" oylarının arka planında Anayasa'nın sosyal hakları geriye götüreceğine yönelik inanış ağır basmasına karşın "hayır" diyenlerin bileşimi ve yönlendirici kaygıları çok daha geniştir. "Hayır" diyenleri üç başlık altında toplamak mümkün:

1-Anayasal Antlaşmanın liberalizmi güçlendireceği ve sosyal hakları erozyona uğratacağı kaygısına dayalı "*radikal sol hayır*"-Bu tutum Avrupa solunu ikiye böldü.

2-Anayasa'nın piyasayı sınırlandıracığı gerekçesine dayalı "*neo-liberal hayır*",

3-Yabancı korkusuna ve düşmanlığına dayalı ve Avrupa bütünleşmesine karşı çıkan "*aşırı-sağ hayır*".

Bu üçüncü nokta, Türkiye'nin AB üyeliği ile doğrudan ilintilidir. Ana-

(***) Halen yürürlükte olan AB Antlaşmalarının sosyal haklara ve sosyal politikaya ilişkin düzenlemeleri için Sendikal Notlar Sayı 24-Kasım 2004 ve sayı 25-Şubat 2005 sayılarında yayımlanan "Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye'nin Uyum Süreci I-II" yazılarına bakılabilir.

yasanın reddinin bir diğer sonucu da Türkiye'nin üyelik sürecini olumsuz etkileyecek ve belirsiz hale getirecek olmasıdır. Çünkü "hayır"ın arkasındaki güçlü motiflerden biri AB genişlemesine ve Türkiye'nin üyeliğine duyulan kuşku dur.

Üçüncü grupta yer alan ve kendilerini katı Avro-kuşkucu olarak tanımlayan Avrupa Parlamentosundaki *Bağımsızlık ve Demokrasi Grubu* temel görevlerini Anayasa'ya karşı savaşmak ve bir bütün olarak AB'nin dağıtılması olarak tanımlamaktadır (2). İngiliz liberalleri ise Anayasayı, "*İngiltere'nin bin yıldır karşılaştığı en büyük tehdit*" olarak nitelendiriyor ve Anayasa'da yer alan Temel Haklar Şartı'nı ise "*Norman istilasına*" benzetiyor (3). İngiliz liberallerin bu tutumunun altını çizmek gerekir. Zira İngiltere üye olduğu dönemden bu yana istikrarlı ve ısrarlı bir biçimde sosyal politikanın AB'nin yetki alanı dışında kalması gerektiğini savunmaktadır.

Hayır bloğunun bir diğer unsuru olan "*Avrupa Anti- Kapitalist Sol Partiler Platformu*" ise, Anayasa'nın, 'serbest piyasa'nın mutlak önceliğini kutsadığını, özel mülkiyet ve piyasa ilişkilerine her türlü müdahaleyi hukuken yasakladığını ve ulusal düzeyde yüz elli yıllık işçi mücadelesiyle elde edilmiş toplumsal

kazanımlara hukuki bir statü vermeyi reddettiğini ileri sürerek "hayır" dedi (4).

Ancak Anayasanın liberal olduğu iddialarını bizzat liberaller reddediyor. Neo-liberal çevrelerin etkili yayın organlarından *The Economist* referandum öncesi çıkan sayısında (28 Mayıs-3 Haziran 2005) "hayır"ın hem Fransa hem de Avrupa için en hayırlı sonuç olacağını yazdı ve Anayasayı liberal bulanlara, "*keşke öyle olsaydı ama gerçek ne yazık ki farklı*" yanıtını verdi.

Siyasi cephede bunlar olurken 34 ülkede 60 milyona yakın sendikal işçiyi temsil eden ve ülkemizden TÜRK-İŞ, DİSK, Hak-İş ve KESK'in de üye olduğu Avrupa işçilerinin, çalışanlarının sendikal örgütü Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ise Anayasaya eleştirel bir "evet" kararı aldı. Anayasayı geçmiş AB antlaşmalarına göre açık bir ilerleme, sosyal haklar açısından önemli bir gelişme olarak tanımlayan ETUC bağlı bütün örgütleriyle birlikte "evet" kampanyası yürüteceğini açıkladı (5). Bu karara bazı üye sendikalar uymasa da -Fransa'da CGT'nin tutumu gibi- büyük bölümünün desteklediği görüldü.

Bu karmaşık evet/hayır denklemini anlayabilmek için Anayasal Antlaşma metni ile "hayır" tutumu-

na yol açan faktörlerin ayrı ayrı ele alınması gerekiyor. Halkoylamalarında Anayasal Antlaşmanın onaylanmasının ötesinde, genişlemeden işsizliğe; ulus-devletten küreselleşmeye; sosyal hakları koruma kaygısından avrokraziye (AB Bürokrasisi) duyulan tepkiye ve ülke içi iktidar savaşlarına varıncaya kadar pek çok çetrefil sorun Anayasaya indirgenerek oylandı. Anayasa oylamaları, AB'nin uzun süredir biriktirdiği ve halının altına süpürdüğü sorunların da açığa çıkmasına yol açtı.

Yüksek işsizlik, genişlemenin yarattığı ucuz emek istilası kaygısı, güvencesizlik, işletmelerin yer değiştirmesi kaygıları "hayır"ı tetikledi. Küresel piyasanın yarattığı tahribatın faturası Anayasaya kesildi. Nitekim Anayasal Antlaşma için "evet" çağrısı yapan ETUC, hayır sonuçlarından sonra yaptığı değerlendirmede "*Neoliberal olmayan Anayasa, sosyal Avrupayı ihmal eden hükümetlerin kurbanı oldu*" değerlendirmesini yaptı.

ANAYASA NEDEN VE NASIL HAZIRLANDI?

Avrupa bütünleşmesinin nasıl bir yol izlemesi gerektiği üzerine tartışmalar 1950'lerden bu yana devam etmektedir. Bu tartışmalarda temel taraflar federalistler ve konfederalistlerdir.

Federalistler daha güçlü ve ulus üstü bir Avrupa bütünleşmesinden; konfederalistler ise daha gevşek ve hükümetler arası bir Avrupa'dan yanadır. Avrupa bütünleşme sürecinde bu iki eğilim arasında gerilim hep var oldu ve kaçınılmaz olarak Anayasa'nın hazırlık sürecini de yansıdı.

21. Yüzyılda neredeyse bütün kıtaya yayılmış bir AB'nin, halen var olan ve genişleme sonrası ortaya çıkabilecek sorunlarını çözmek üzere bir konvansiyon oluşturulması fikri Aralık 2001 Laaken Zirvesinde kabul edildi. AB'nin ve üye devletlerin yetki alanları ile bu yetkilerin niteliklerinin tam olarak belirlenmesi ve açıklığa kavuşturulması, AB Temel Haklar Şartının hukukî statüsünün belirlenmesi, kurucu antlaşmaların sadeleştirilmesi ve ulusal parlamentoların Avrupa bütünleşmesi içindeki rollerinin belirlenmesi amacıyla, hazırlanan Anayasal Antlaşma Avrupa Konvansiyonu tarafından yaklaşık bir buçuk yıl süren bir çalışmayla (Şubat 2002-Temmuz 2003) hazırlandı (6).

Anayasa hazırlık sürecinde, demokratikliği tartışma konusu olan "*hükümetler arası*" mekanizma değil, daha şeffaf ve katılımcı bir yöntem olan konvansiyon yöntemi tercih edildi. Konvansiyon'da, AB üye-

si hükümetlerden birer, ulusal parlamentolardan ikişer temsilci ve Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Komisyonu temsilcileri yer aldı. Ayrıca Konvansiyon'da, 10'u Mayıs 2004'te üye olan 13 aday ülke, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Ombudsmanı, Sivil Toplum Örgütleri ve Üniversiteler gözlemci statüsünde temsilci bulundurdular. Böylece sosyal taraflar (sendikalar da) Anayasanın yapılma sürecine katılma olanağı buldular. Anayasa ne doğrudan halkların iradesine; kurucu bir iradeye dayalı olarak, ne de kapalı kapılar ardında hazırlanmıştır; melez bir yöntem tercih edilmiştir.

Konvansiyonun Anayasa hazırlıkları sırasında en yoğun tartışması kararların hangi yöntemle (oy birliği mi, nitelikli çoğunluk mu) alınacağı üzerinde olmuştur. Özellikle İngiltere dış politika, vergi, sosyal güvenlik ve savunma politikalarıyla Birlik bütçesi konularında oybirliği ilkesinde ısrar etmiş ve Anayasanın ikinci bölümünü oluşturan Temel Haklar Şartı'nın ulusal yasaların önüne geçmemesi yönünde ısrarcı olmuştur (7).

AB'NİN DEĞERLERİ VE AMAÇLARI

AB Anayasanın en önemli özelli-

ği, çok dağınık olan AB mevzuatının (Roma Antlaşması ve onu değiştiren Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması) sadeleştirmesidir. Ancak bu sadeleşmeye karşın Anayasal Antlaşma metni klasik Anayasal metinlerden daha karmaşıktır.

Yürürlükteki antlaşmalarda var olan pek çok hüküm büyük ölçüde Anayasa'ya aktarılmıştır. Özellikle ekonomi ve parasal politikaya ilişkin hükümler ile sosyal politikaya ilişkin hükümler mevcut Topluluk Antlaşmasından Anayasa'ya aktarılmıştır. Aynı şekilde Avrupa Merkez Bankasına ilişkin hükümler de halen yürürlükteki antlaşmadan Anayasa'ya aktarılmıştır. Bir diğer ifadeyle AB'nin benimsemiş olduğu ekonomik ve parasal politikalara ilişkin hükümler Anayasa ile aynen devam etmektedir. Bu politikaların yaratmış olduğu kısıtlar, sakıncalar ve yeni liberal yönelimler varlığını korumaktadır. Ancak Anayasayı mevcut durumdan ayırt eden esas yan bu değildir. Anayasal Antlaşmanın ayırt edici yanı insan hakları ve sosyal haklar açısından koruyucu çok sayıda yeni hükme yer vermesidir.

Anayasanın 1. Bölümünde, Birliğin amaçları, değerleri, yetkileri ve

kurumları ele alınmıştır. Anayasa'nın amaç maddeleri AB'yi temel insan hakları üzerine kurulu bir birlik olarak tanımlamakta ve sosyal hakları temel insan hakları bağlamında ele almaktadır.

Anayasanın ikinci maddesinde Birliğin *"insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukuk devleti ve insan haklarına saygı temelinde kurulduğu"* belirtilmekte ve *"çoğulcu toplum, hoşgörü, adalet dayanışma ve ayrımcılığın reddinin üye ülkelerin ortak değerleri olduğu"* vurgulanmaktadır.

"Birliğin Amaçları" başlıklı üçüncü maddede *"Birliğin dengeli bir ekonomik büyümeye, rekabet gücü yüksek sosyal piyasa ekonomisine dayalı tam istihdam ve sosyal ilerlemeyi amaçlayan sürdürülebilir bir kalkınma için çalışacağı"* belirtilmektedir. Buradaki *sosyal piyasa ekonomisi* vurgusu özellikle önemlidir. Çünkü halen yürürlükte olan AT Antlaşmasının İlkeler Bölümünde (m. 4) *serbest rekabete dayalı açık piyasa ekonomisi* kavramına yer verilmekte ve böylece *sosyal piyasa ekonomisi* kavramı ilk kez antlaşmasal ve ilkesel bir nitelik kazanmış oldu. *"Sosyal piyasa"* ifadesi salt piyasacılık fikri karşısında sosyal düzenleme/koruma fikrinin üstünlüğüne işaret etmektedir.

Üçüncü madde ayrıca, Birliğin sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla mü-

cadele edeceğini, sosyal adaleti ve korumayı, kadın ve erkekler arasında eşitliği, kuşaklar arasında dayanışmayı ve çocuk haklarını güçlendireceğini vurgulamaktadır.

Anayasa'nın yedinci maddesi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin (İHAS), AB hukukunun genel ilkelerini oluşturacağını belirtmektedir. Anayasa, İHAS'ı temel almakta ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) kararlarını bağlayıcı kabul etmektedir (8). Anayasal Antlaşma ile tıpkı Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ile oluşturduğuna *"insan hakları alanı"*na benzer bir alanın AB düzeyinde de oluşturulması hedefleniyordu. Anayasa ile AB'nin; İHAS, BM Antlaşmaları ve Avrupa Sosyal Şartı'na bağlılığın ilan edilmesi bu yönde önemli bir irade anlamına gelmekteydi. Böylece AB *"salt pazar"*ın ötesine geçebilecekti.

Anayasa ile Bakanlar Konseyinin, Anayasa'da aksi kararlaştırılmayan durumlarda nitelikli çoğunlukla karar alması esası getirilmekte ve nitelikli oy çoğunluğunun oranı düşürülmektedir. Mevcut durumda (genişleme öncesi) nitelikli oy çokluğu için 87 oydan 62'si gerekli iken (yüzde 71.2) Anayasa'ya göre Ba-

kanlar Konseyinin karar alması için konsey üyelerinin yüzde 55'inin oyu gereklidir. Bu yüzde 55'lik oran en az 15 üyeyi ve AB nüfusunun yüzde 65'ini temsil eder nitelikte olmalıdır (9). Sosyal politika alanında pek çok konunun nitelikli oy çokluğuyla karara bağlanması nedeniyle bu değişiklik sosyal politikaya ilişkin düzenlemelerin daha kolay yapılmasını sağlayacaktır. Ancak liberal yaklaşımlar, bu değişikliğin daha fazla kural yaratacağını ve Avrupa'nın rekabetçiliğini olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedirler (10).

Anayasa hazırlık sürecine katılan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC)'nun görüşlerinin önemli bölümü Anayasa'ya yansdı. Konvansiyonun Anayasa tartışmaları sırasında ETUC, eksikliklerine rağmen Temel Haklar Şartı'nın AB Anayasasının temel bir parçası olması gerektiğini ve İHAS'ın AB açısından bağlayıcı norm olmasını savundu. ETUC "sosyal piyasa" ekonomisi kavramı yanında, mevcut AB Antlaşmalarında yer alan "*yüksek bir istihdam düzeyi*" teriminin de "*tam istihdam*" olarak değiştirilmesini istedi. Ve sonuçta Anayasa taslağı, *tam istihdam* ve *sosyal piyasa* kavramlarına yer verdi.

ETUC Anayasa ile ilgili değeren-

dirmesinde, Anayasasının mükemmel olmadığını; beklenenden daha az hedefin Anayasada gerçekleştiğini vurguladı ancak zayıflıklarına rağmen Anayasayı ileriye atılmış bir adım olarak tanımladı. ETUC'a göre Anayasa mevcut AB antlaşmaları ile karşılaştırıldığında daha iyi bir metindir ve desteklenmesi sendikalar için tek gerçekçi yaklaşımdır. ETUC'a göre; küreselleşme, çok uluslu sermaye ve yeni liberalizme karşı mücadele etmek sendikalar için güçlü sosyal değerlere sahip bir AB'yi gerektirmektedir. Anayasa bunun için bir başlangıç noktası olabilir (11). ETUC, -eğer Anayasa kabul edilseydi- yeni hedefini Anayasasının eksik yanlarının giderilmesi için mücadele olarak tanımlamıştı.

AB'NİN KURUMSAL YAPISI

Anayasa, AB'nin değer ve amaçlarını yeniden tanımlamanın yanında kurumsal yapısı ve karar alma mekanizmalarında da bir dizi değişikliğe yer vermektedir. Anayasa ile AB'nin kurumsal yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni kurumsal yapı aşağıdaki organlardan oluşmaktadır (12).

- Avrupa Parlamentosu
- Avrupa Konseyi,
- Bakanlar Konseyi
- Avrupa Komisyonu

-Avrupa Birliği Adalet Divanı

Seçimle oluşan Avrupa Parlamentosunun (AP) rolü Anayasa ile artmasına ve Bakanlar Konseyi ile birlikte ortak karar alabileceği alanlar genişletilmesine ve Avrupa Komisyonu başkanı doğrudan AP tarafından seçilecek olmasına rağmen parlamento tali bir organ ve bir danışma organı olmaya devam etmektedir. Parlamento klasik bir yasama organı olmaktan çok uzaktadır. Anayasa ile federalizm yönünde küçük adımlar atılmış olsa da pek çok konunun ulus devletlerin yetkisinde kaldığı görülmektedir. Bunun en önemli göstergesi AB Bakanlar Konseyinin yasama sürecindeki belirleyici rolünün devam etmesidir.

Anayasa ile yeni oluşturulan Avrupa Konseyi, halen hükümet ya da devlet başkanları arasında yapılmakta olan siyasi nitelikli zirvenin yerini almaktadır. Bu organın yasama işlevi olmamasına karşın AB'nin siyasi önceliklerini saptayan belirleyici bir organdır. Anayasa ile bugün uygulanan dönem başkanlığı sistemi kaldırılmakta bunun yerine görevi iki buçuk yıl sürecek ve bir kez daha seçilebilecek bir başkan uygulamaya geçilmektedir (13). Anayasa ile yapılan diğer önemli bir değişiklik ise Avrupa Konseyi'nin bir AB Dışişleri Bakanı atanmasının öngö-

rülmesidir (14).

Anayasa ile Bakanlar Konseyinin ve Avrupa Komisyonunun yetkilerinde yaşamsal değişikliklere gidilmemiştir. Komisyon başkanının AP tarafından seçilmesi ve Komisyonun üye sayısının Birlik üyelerinin üçte ikisiyle sınırlanması dışında Komisyonun çalışma biçimi ve yetkileri açısından önemli bir değişiklik söz konusu değildir (15). Öte yandan Anayasa'da katılımcı demokrasi yönünde önemli bir adıma yer verilmiştir. Kayda değer sayıda üye ülkeden en az bir milyon kişiden oluşan Birlik vatandaşı, Komisyonu bir yasama faaliyeti başlatmaya davet edebilecektir (16).

ANAYASAYA GÖRE AB'NİN YETKİLERİ

Anayasa ile Birliğin yetkileri sınıflandırılmış ve tek tek sayılmıştır. Birliğin yetkilerini kendine özgü (münhasıran) yetkiler, paylaşılan yetkiler, iktisadi politikalarla istihdam politikalarının koordinasyonu, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ve destekleyici, koordine edici veya tamamlayıcı faaliyet alanları olarak sayılmıştır (17). Birliğin yetki tablosu aşağıdaki gibidir.

Birliğe Özgü Yetkiler-Birliğin Tek Başına Yasal Düzenleme Yapabileceği Alanlar (18)

- (a) Gümrük Birliği
- (b) İç pazarın işleyişi için gerekli rekabet kurallarının oluşturulması,
- (c) Avro kullanan ülkelerin para politikası
- (d) Ortak balıkçılık politikaları kapsamında denizlerdeki biyolojik kaynaklarının korunması,
- (e) Ortak ticaret politikası,
- Ortak Yetki Alanları-Üye Ülkelerle Paylaşılan Yetkiler (19)*
- (a) İç pazar;
- (b) Sosyal politika
- (c) Ekonomik, sosyal ve bölgesel uyum;
- (d) tarım ve balıkçılık;
- (e) Çevre;
- (f) Tüketicinin korunması;
- (g) Taşımacılık;
- (h) Avrupa çapındaki ağlar;
- (i) Enerji;
- (j) Özgürlük, güvenlik ve adalet alanı,
- (k) Kamu sağlığı sorunları
- Destekleyici Koordine Edici veya Tamamlayıcı Alanlar (20)*
- (a) İnsan sağlığının korunması ve geliştirilmesi,
- (b) Sanayi;
- (c) Kültür;
- (d) Turizm;
- (e) Eğitim, gençlik, spor ve mesleki eğitim,
- (f) Sivil savunma;
- (g) İdari işbirliği

ANAYASANIN SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HAKLARA İLİŞKİN DÜZENLEMELERİ

Anayasa'da yer alan sosyal politikaya ilişkin hükümleri 1) istihdam (Madde III-203 ile 208) ve sosyal politika (Madde III-209 ile 219) başlıkları altında yer alan hükümler ile 2) Anayasa'nın ikinci bölümünü oluşturan Temel Haklar Şartı'nda yer alan hükümler olarak iki başlıkta ele almak mümkündür.

Anayasanın istihdamla ve sosyal politika ile ilgili bölümlerinde, Topluluk Antlaşmasının hükümleri korunmuş, Avrupa Parlamentosuna danışılması konusunda küçük ekler ile işveren ve işçi kavramları yerine "sosyal partner" kavramlarının yerleştirilmesi dışında yeni bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

Anayasa, sosyal tarafların ve üç taraflı sosyal zirvenin rolünü özel olarak vurgulamakta ve cinsiyet eşitliğini AB'nin değerlerinden biri haline getirmektedir. Sosyal politika, "tamamlayıcı bir yetki alanı" değil "paylaşılan bir yetki alanı" haline gelmektedir. Göçmen işçilerin sosyal güvenlik sorunları oybirliği konusu olmaktan çıkarılmaktadır

Anayasanın sosyal politika açısından en önemli yönlerinden biri AB Temel Haklar Şartının (21), Anaya-

sanın ikinci bölümüne olduğu gibi aktarılmış olmasıdır. Nice 2000 Zirvesinde ilan edilen *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*, temel hak ve özgürlüklerle ilgili düzenlemeleri içermekte, sosyal haklara da ayrıntılı bir biçimde yer vermektedir. Anayasa'dan önce AB mevzuatı açısından bağlayıcı niteliği olmayan ve bir politik bildirge olarak kabul edilen Temel Haklar Şartı, AB Anayasasının ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Böylece 200 yıllık insan hakları tarihinde sosyal refah hakları standart insan hakları olarak saygın bir yere kavuşmuştur (22).

Temel Haklar Şartı, Anayasanın temel bir parçası haline gelmesiyle yasal bağlayıcılığa kavuşmuştur. Anayasa onaylanırsa Temel Haklar Şartı, Adalet Divanı tarafından yargılamalarda esas alınacaktır. Adalet Divanının temel hak ve özgürlükleri geniş yorumlayan bir içtihadı sahip olması nedeniyle Şart'ın yasal bağlayıcılık kazanması divan kararlarını olumlu yönde güçlendirecektir. Ulusal yargı organları da Şart hükümlerini dikkate alacaktır (23).

Sosyal haklara AB Anayasasında yer verilmesi özellikle AB Sosyal sistemini fazla katı bulan ve esnekleştirilmesi isteyen yeni liberaller tarafından eleştirilmektedir. Sosyal haklar bildirgesinin piyasaları daha

rekabetçi yapmaya çalışan liberal güçleri yavaşlatmakla tehdit ettiği, rekabetçilik ve esneklikten geriye doğru giden ciddi bir adımı temsil ettiği iddia edilmektedir. Anayasa'da yer alan sosyal hakların işverene ve devlete yeni yükler getireceği, özellikle de Anayasa taslağında yer alan iş güvencesine ilişkin hükmün en fazla zarar verici hüküm olduğu ileri sürülmektedir (24).

Temel Haklar Şartı; Avrupa Birliği Antlaşması, Topluluk Antlaşmaları, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Topluluk ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Sosyal Şartlar ve ATAD ve AİHM'in içtihat hukukundan kaynaklanan hakları yeniden teyit etmektedir. Temel haklar şartı, "Onur", "Özgürlükler", "Eşitlik", "Dayanışma", "Vatandaşlık Hakları", "Adalet" bölümlerinde klasik insan haklarından, siyasal ve sosyal haklara kadar toplam 50 temel insan hakkını güvenceye almaktadır. Bu haklardan bir bölümü ilk kez bir Anayasa'da düzenlenmektedir. Temel Haklar Şartı ile sosyal haklar ve toplu işçi hakları Anayasal bir statüye kavuşmakta: Sendika, toplu pazarlık ve grev haklarına temel haklar olarak yer verilmektedir. Bilindiği gibi mevcut AB antlaşmalarında bu konuda açık hükümler yoktu.

İş güvencesi, sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele; sosyal adalet ve sosyal koruma; kadın ve erkekler arasında tüm alanlarda eşitlik sağlanması ve ayrımcılıkla mücadele; adil ve kurallara uygun çalışma koşulları; çocuk işçiliğin yasaklanması; sosyal güvenlik ve sosyal yardım hakkı gibi pek çok sosyal hak Anayasada yer alıyor. İşçilerin 150 yıllık kazanımlarının önemli bir bölümü AB düzeyinde Anayasal norm haline gelmektedir. İş güvencesi ilk kez bir Anayasal metinde açık bir hak olarak tanınmaktadır.

Anayasa, sosyal hakları temel insan hakkı saymanın yanında “idam cezasının yasaklanması”, “herkesin bedensel ve fiziksel bütünlüğüne saygı gösterilmesi”, “insan bedeninin ve onun parçalarının satılmasının yasaklanması”, “insan klonlamanın yasaklanması”, “insan ayıklanmasının ve insan türünün ıslahına yönelik çalışmaların yasaklanması”, “kişisel bilgilerin korunması”, gibi son dönemlerde biyoteknoloji ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan insan hakları sorunlarına da yanıt vermektedir.

Avrupa Anayasasının asıl ağırlığı temel insan haklarına verilmiştir ve ilk kez bir anayasa, yönetsel yetkilerle sahip bir organ tarafından oluşturulan belge bu derece geniş temel

insan hakların kataloguna sahiptir. AB Anayasası ile AB yurttaşlarının bütün dünyadaki en ileri insan haklarına sahip oldukları belirtilmektedir (25). Temel Haklar Şartı, “dört özgürlüğün” ötesine geçmekte (mal, hizmet, para ve kişilerin serbest dolaşım özgürlüğü) Avrupa projesi ile ilgili toplumsal bir vizyonu göstermektedir.

ETUC Temel haklar Şartı’nı şöyle değerlendiriyor: *“Temel Haklar Şartına Anayasa’da yer verilmesi, Şarta yasal olarak bağlayıcılık kazandıracak ve Şart Avrupa Adalet Divanı yargılamalarında esas alınacaktır. Şart temel hakları güçlendirmekte -sosyal ve sendikal haklar dahil- onları daha görünür kılmaktadır”*

Anayasa yürürlüğe girmemesi durumunda AB’nin ekonomi ve para politikasına ilişkin mevcut hükümleri ve yeni-liberal yönelimleri sürecektir, çünkü bunlar halen yürürlükte olan antlaşmalarda var. Anayasanın reddi ile mevcut antlaşmalar yürürlükte kalmaya devam edecek. Anayasa’ya hayır diyenler sonuçta -arzuları hilafına- Temel Haklar Şartı’na hayır demektedirler.

Örgütlenme ve Grev Hakları ve Lokavt

Anayasa Temel Haklar Şartı ile temel sendikal hakları güvence altına almaktadır: (Madde II-72 Toplanma

ve Örgütlenme Özgürlüğü) ve (Madde II-88 Toplu pazarlık ve eylem hakkı). Anayasa'da yer alan bu haklar daha kısıtlayıcı ulusal yasalar karşısında sendikaları rahatlatıcı hükümler olarak değerlendirilmekte ve özellikle grev hakkına yapılan açık yollamanın, grev hakkına açıkça yer vermeyen ulusal anayasalarda temel değişiklikleri zorlayabileceği vurgulanmaktadır (26).

Ancak Temel Haklar Şartı ile tanıyan temel sendikal hakların mevcut Topluluk Antlaşmasının, Anayasa Madde III-210(6) ile aynen korunan 137/5 maddesi ile çelişip çelişmediği tartışılmaktadır. Bilindiği gibi 137. madde (Anayasa 210. madde) topluluğun sosyal politika ile ilgili yetkilerini düzenlemektedir. Aynı maddenin 5. bendine göre bu maddenin düzenlemeleri, ücretler, örgütlenme hakkı, grev hakkı ve lokavt uygulama hakkı için geçerli olamayacaktır. Örgütlenme hakkının korunması için ya bu madde tümüyle ortadan kaldırılmalı ya da oldukça dar yorumlanmalıdır. (27)

Bu hüküm (137/5) AB'nin sendikal haklarla ilgili her hangi bir yaptırımını olmadığı ve sendikal hakların AB müktesebatı dışında olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Oysa bu hüküm, sadece Topluluk organlarına bağlayıcı karar alma (tüzük,

yönerge gibi) konusunda sınırlama getirmekte olup; genel olarak örgütlenme ve grev hakkının Topluluk hukuku dışında olduğu anlamına gelmemektedir. Bu kural bir istisna niteliği taşımaktadır ve dar yorumlanması gerekir (28). Bu hakların üye ve aday ülkelerde uygulanması bir siyasi kriterdir, dar anlamda müktesebat sorunu değildir. Kaldı ki AB üyesi ülkelerinin tümünün -ya da hemen hemen tümünün- İHAS ve Avrupa Sosyal Şartı ile 87 ve 98 sayılı ILO sözleşmelerini onaylamış olmasından dolayı bu haklar ulusal düzeyde güçlü güvenceye sahiptir. Öte yandan AB bir siyasi kriter olarak aday ülkelere, sendikal hakların güvenceye alınmasını ve uygulanmasını istemektedir. Ancak AB bu hakların hangi araçlarla ve nasıl uygulanacağına ilişkin karar almamakta, bu alanlarla ilgili yasal bir enstrümanı bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle AB bu hakların genel felsefesine uyulmasını istemekte uygulamanın ayrıntılarını ise üye ülkelere bırakmaktadır. AB organlarının örgütlenme özgürlüğü ve grev hakkı konusunda ayrıntılı düzenleme yetkisinin olmaması, AB ülkelerinin ya da aday ülkelerin örgütlenme özgürlüğünü ya da grev hakkını çiğneyebileceği anlamına gelmez. Öte yandan

Birlik yurttaşlarının ve AB organlarının bu hakları çiğneyen ülke hakkında ATAD'a ve AİHM'e başvurma hakkı vardır.

Anayasa'ya yöneltilen eleştirilerden biri de lokavtı Anayasal bir düzenleme haline getirmiş olduğu iddiasıdır. Anayasa'nın II-28. maddesi *Toplu Pazarlık ve Eylem Hakkı* başlığı ile *"çalışanlar ve işverenler ... çıkarlarını korumak amacıyla greve gitmek de dahil olmak üzere, toplu harekete geçme haklarına sahiptirler"* ifadesine yer vermektedir. Diğer bir ifadeyle işçilerin grev hakkı açıkça zikredilirken ve lokavta açıkça yer verilmeyerek, işçi ve işverenler için *"toplu olarak harekete geçme"* hakkından söz edilmiştir. *"Toplu olarak harekete geçme"* ifadesi lokavtı çağrıştırmaktadır. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta Anayasa'da grev ve lokavt arasında bir eşitlik kurulmamış ve lokavta açıkça yer verilmemiş olmasıdır. Ayrıca Avrupa Konseyi'nin Avrupa Sosyal Şartı da benzer bir ifadeye yer vermektedir. Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan *"toplu eylem hakkı"*nın lokavtı grevle eş değer hale getirmeyeceği ve bu nedenle lokavtı açıkça bir hak olarak tanımamış ülkelerin (29) bu nedenle eleştirilmeyeceği belirtilmektedir (30). Bu çerçevede Anayasa'da yer alan düzenlemenin de bir grev-lokavt eşitli-

ği anlamına gelmediğini söylemek mümkündür. İngiltere'nin Temel Haklar Şartını "grevciler şartı" olarak lanetlemesi (31) bu konuda diğer bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

SALT PAZARIN ÖTESİNE GEÇMEK

Son 50 yılda Avrupa ölçeğinde karar düzeylerinin gelişimine bakıldığında ulusal devletlerin birçok alandaki yetkilerinin, ulusal üstü AB organlarına devredildiği görülmektedir (Tablo 1). 1950'lerin başında Avrupa bütünleşme süreci henüz başlamadan önce bütün kararlar ulusal düzeyde alınırken Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (1952), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (1957) ve Avrupa Ekonomik Topluluğunun (1957) Kurulmasının ardından topluluk düzeyinde karar süreçlerinin gündeme geldiğini görüyoruz. Ancak başlangıçta bunlar çok sınırlıdır. Roma Antlaşmasının öngördüğü Gümrük Birliğinin 1968 yılında tamamlanması ve üye ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırılmasıyla ekonomi politikaları alanında topluluk düzeyinde kararlar artmaya başladı. 1992 Maastricht Antlaşması ile birlikte ekonomik ve parasal birlik yönünde önemli adımlar atıldı ve 2000 yılı başlarında ekono-

mik ve parasal birlik tamamlandı. Bu dönemde ulus üstü kararların belirgin bir ağırlığa ulaştığı görülmektedir. Özellikle ekonomik politika ve AB dış ticareti alanında topluluk düzeyli kararların açık bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Sosyal politika alanında ise hem ulusal hem de topluluk düzeyinde kararlar alınmakta ancak ulusal düzey daha ağır basmaktadır. Maastrecht Antlaşması ile birlikte Avrupa bütünleşmesinin pazar boyutu tamamlanmıştır. Amsterdam Antlaşması (1997) ile sosyal politika konusunda AB'nin yetkileri artırılmasına karşın, ekonomik ve parasal bütünleşme ile sosyal politika arasındaki asimetri bütün çarpıcılığı ile devam etmektedir.

Anayasal Antlaşma ile ekonomik ve parasal birlik yanında AB'nin siyasal yönünün güçlendirilmesi, parlamentonun rolünün artırılması, yurttaş katılımına olanak tanınması ve bir sosyal haklar şartının Anayasal metne dahil edilmesi sağlanmıştır.

SONUÇ

Anayasa, "salt pazar" Avrupası'nın aşılması noktasında harcanmış bir fırsattır. Anayasal Antlaşmanın reddi "salt pazarın" ötesine geçilmesini engellemiş, ekonomik ve pa-

rasal birlik dışındaki alanlarda AB ölçekli karar süreçlerinin cılız kalmasına yol açmıştır.

"Şimdiye kadar Avrupa ekonomik ve parasal bir birlik oluşturmaya odaklandı. Fakat küreselleşme denizinde salt pazardan daha fazla bir şey olmak istiyorsak bakış açımızı genişletmeliyiz. Avrupa bir pazardan çok daha fazla bir şeydir. Avrupa kendi içinde tarihsel gelişimin ürünü olan bir sosyal model taşır. Avrupa yaşama sanatı olarak bilinen özgün bir tarz vardır: Özgürlüklerin savunulması, eşitsizliğe ve ayırimcılığa karşı mücadele, örgütlenme ve çalışma ilişkilerinin çözüme kavuşturulması, eğitime ve sağlığa erişimin güvenceye alınması. ... Temel sosyal hakları güvence altına alan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı bir başlangıç noktasıdır."(32)

"Hayır", AB'nin güçten düşmesine ve yorulmasına yol açacak ve AB'yi bir *tereddiit ve belirsizlik* dönemine sokacaktır. Bu süreçte Avrupa'yı ayırt edici hale getiren sosyal korumacı fikirler sönmeyecek; Avrupa, ABD'nin gölgesinde kalacaktır. Anayasal Antlaşmanın reddi yeni-liberallerin hiçbir itirazının olmadığı mevcut "ekonomik anayasa" ile yola devam edilmesi anlamına gelecektir.

Anayasa'nın reddi, AB'nin liberal düzenlemelerinin reddi anlamına

Tablo 1- AB'nin ve Ulus Devletlerin Yetki Alanları: 1950-2000

Alan	1950	1957	1968	1992	2000
EKONOMİK POLİTİKA					
Mai ve hizmetlerin serbest dolaşımı	1	2	3	4	4
Tarım	1	1	4	4	4
Sermayenin serbest dolaşımı	1	1	1	4	4
Kişiler/işçilerin serbest dolaşımı	1	1	2	3	4
Ulaşım	1	2	2	2	2
Enerji	1	2	1	2	2
İletişim	1	1	1	2	2
Çevre	1	2	2	3	3
Bölgesel Kalkınma	1	1	1	3	3
Rekabet	1	2	2	3	3
Para/Kredi	1	1	2	2	5
Döviz/borç	1	1	2	2	4
Gelirler/vergi	1	1	2	2	2
Makro Ekonomi	1	1	2	2	3
SOSYAL POLİTİKA					
Çalışma Koşulları (İş Sağlığı ve Güvenliği)	1	1	2	2	3
Sosyal Refah	1	2	2	2	2
Eğitim ve Araştırma	1	1	2	2	2
İşçi-işveren ilişkileri	1	1	1	1	2
HUKUKSAL-ANAYASAL KONULAR					
Adalet ve Mülkiyet Hakları	1	1	1	3	3
Yurttaşlık	1	1	1	2	3
Katılım	1	1	1	2	2
Emniyet ve Kamu Düzeni	1	1	1	1	2
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE DIŞ GÜVENLİK					
Ticari Müzakereler	1	1	3	5	5
Ekonomik-askeri yardım	1	1	1	2	2
Diploması ve Uluslararası Kurumlara Üyelik	1	1	1	2	3
Savunma ve Savaş	1	1	1	2	2

1 = Bütün Kararlar Ulus Devlet Düzeyinde

2 = Çoğunlukla Ulus Devlet Düzeyinde, Bazı Kararlar Topluluk/Ulus Ötesi Düzeyde,

3 = Hem Ulus Devlet Hem de Topluluk Düzeyinde

4 = Çoğunlukla Topluluk Düzeyinde, Bazı Kararlar Ulus Devlet Düzeyinde

5 = Bütün Kararlar Topluluk Düzeyinde

Kaynak: Liesbet Hooghe and Gary Marks, **Types of Multi-Level Governance**, European Integration online Papers (EIoP) Vol. 5 (2001) N° 11; <http://eiop.or.at/eiop/texte/2001-011a.htm> (Mayıs 2005)

gelmiyor. Anayasa reddedildiğinde liberal hükümleri içeren mevcut antlaşmalar yürürlükte kalacak. “Hayır” sonucu, mevcut liberal düzenlemelerin çok daha elverişsiz koşullarda sürmesi anlamına geliyor. Bu yüzden “daha sosyal bir Avrupa” kaygısıyla “hayır” diyenler pratik olarak liberal hükümleri değil, sosyal hükümleri; mükemmel için mümkünü reddetmiş oldular.

Anayasanın reddinin daha iyi bir Anayasa yapmaya imkân sağlayacağı fikri ise bir illüzyondur. Anayasal Antlaşmaya hayır diyen Fransa’nın AB içindeki etkisi iyice zayıflayacağı için diğer üyeleri yeniden müzakereye zorlaması neredeyse imkânsızdır. Öte yandan Anayasal Antlaşmanın bu haline bile karşı olan ve Maastricht Antlaşması (1992) ile amaçlarına ulaşan neo-liberallerin daha sosyal bir Anayasa’ya şiddetle ayak direyecekleri ve Avrupa’daki siyasi rüzgârın sosyal korumacılıktan değil yeni-liberalizmden estiği sır değildir.

ETUC’un değerlendirmesini tekrarlayarak bitirmek gerekirse; “neo liberal olmayan Anayasa, sosyal Avrupayı ihmal eden hükümetlerin kurbanı oldu”. Anayasa oylamalarının sonucu bir yanıyla bir imkânın heba edilmesi iken, öte yandan AB’nin ve AB üyesi hükümetlerin

neo liberal yönelimleri terk etmesi konusunda güçlü bir uyarı olarak da değerlendirilebilir: İki Avrupa arasındaki mücadele sürüyor.

DİPNOTLARI

(1) http://europa.eu.int/constitution/ratification_en.htm (Erişim 28 Temmuz 2005)

(2) <http://www.iadgroup.co.uk/>

(3) Robin Cook, “A strong Europe-or Bush’s feral US capitalism”, The Guardian, 29 Ekim 2004.

(4) Avrupa Anti- Kapitalist Sol Partiler Platformu’nun 5 Aralık 2004 tarihli açıklaması.

(5) 13-14 Ekim 2004 tarihli ETUC Yönetim Kurulu Kararı www.etuc.org

(6) Özgür Tonus, Avrupa Birliği Anayasası, 7. Türkiye İnsan Hakları Konferansına sunulan tebliğ, 3-5 Aralık 2004, Çoğaltma, s.4

(7) Tonus, s.5

(8) ATAD’ın sendikal haklarla ilgili en önemli kararı kuşkusuz Albany kararıdır. Bu karar, toplu pazarlık hakkının korunması açısından yaşamsal öneme sahiptir. Albany Davasında (67/96, 115-117/97 ve 219/97), ATAD bir Hollanda şirketinin toplu iş sözleşmelerinin Topluluğun rekabet kurallarını çiğnediği yolundaki iddiasını reddetmiş ve toplu iş sözleşmelerinin, topluluk hukuku açısından yasallığını onaylamıştır. Karar toplu iş sözleşmelerinin topluluk rekabet hukuku karşısındaki durumunu netleştirmiş ve toplu sözleşme özgürlüğü ve özerkliğini topluluk düzeyinde güvenceye almıştır. Albany kararı ATAD’ın

en önemli iş hukuku kararlarından biri olarak kabul edilmektedir. Mahkeme kararında sosyal politikanın en az rekabet kuralları kadar dikkate alınması gerektiğini vurguladı. (Daniel C. Vaughan-Whitehead, EU Enlargement Versus Social Europe? The Uncertain Future of the European Social Model, Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited, 2003, s.43; Brian Bercusson, "Protecting collective agreements", Thompson Labour and European Law Review, Issue 41 (Aralık 1999)

(9) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-25, http://europa.eu.int/constitution/en/ptoc5_en.htm#a25

(10) Roland Vaubel, "Europe's faster route to too much regulation", *Financial Times*, 14 Kasım 2003.

(11) 13-14 Ekim 2004 tarihli ETUC Yönetim Kurulu Kararı

(12) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-19, http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(13) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-21, I-22, http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(14) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-28,

http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(15) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-26,

http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(16) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-47,

http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(17) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-11 ile 16, http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(18) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-13,

http://europa.eu.int/constitution/en/lstoc1_en.htm

(19) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-14

http://europa.eu.int/constitution/en/ptoc5_en.htm#a25

(20) Treaty establishing a Constitution for Europe, Madde I-17

http://europa.eu.int/constitution/en/ptoc5_en.htm#a25

(21) AB Temel Haklar Şartı'nın Türkçe tam metni için Sendikal Notlar Ekim 2001 Sayı 11'e bakılabilir.

(22) The Greens in the European Parliament, "Yes to the European Constitution", Strasbourg 2004, www.greens-efa.org

(23) Brian Bercusson (ed.), European labour law and the EU Charter of Fundamental Rights, Summary version, ETUI, Brussels, 2002, s.13-14

(24) Georges De Menil, "Europe's reforms will curb economic flexibility", *Financial Times*, 4 Ağustos 2003.

(25) Jeremy Rifkin, *The European Dream*, Polity, 2004, s. 209-213.

(26) Bercusson s. 20

(27) Bercusson s. 26-27

(28) Gülmez (2003), s.40.

(29) Uluslararası sosyal hukuk ve karşılaştırmalı hukukta lokavta ilişkin farklı düzenlemeler söz konusudur. Ancak genel kabul gören yaklaşım grev-

lokavt denkliğinin kabul edilmemesi yönündedir. Bazı AB lkelerinin Anayasa ve yasaları lokavtı bir hak olarak tanırken, bazıları bu konuda düzenleme içermemektedir. Örneğin İsveç Anayasası lokavtı grevle eşit bir hak olarak tanımıştır. İspanya Anayasası da işverenlerin kollektif mücadele araçlarını güvence altına almıştır. Ancak Fransız, İtalyan ve İsviçre anayasalarında lokavttan söz edilmemiştir. Almanya'da federal ya da eyalet anayasalarında lokavta ilişkin hüküm yoktur ancak lehte ve aleyhte farklı yargı kararları vardır. Yasa düzeyinde ise, Fransa'da lokavt düzenlememiştir. Ancak Fransız yargısı belli durumlar dışında lokavtı hukuka aykırı saymakta, ancak hukuka aykırı bir grev durumunda ise lokavtı meşru

kabul etmektedir. İngiliz yasalarında ise lokavt bir hak olarak tanınmıştır. Almanya'da yasal bir düzenleme olmamasına karşın lokavt hakim hukukuyla bir hak olarak kabul edilmektedir. (Murteza Aydemir, Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta grev hakkı ve lokavtın sınırları, Sellz-İş Sendikası yayınları, 2001, s.65-75)

(30) Mesut Gülmez, "Toplu Pazarlık ve Grev Hakları ve Türkiye", Avrupa Sosyal şartı ve Türkiye Kolokyumu, Ankara, 1993. s.139-140

(31) ETUC Basın Açıklaması, 17.06.2004

(32) Lionel Jospin, My Vision of Europe and Globalization, Poity Press, 2002

YENİ TÜRK CEZA YASASI'NDA ÇALIŞMA YAŞAMINA VE SENDİKAL HAKLARA İLİŞKİN YASA MADDELERİ

1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, çıkartılma sürecinden daha çok çıkışı ardından çok önemli tartışmaların yapıldığı bir yasa olma özelliği taşıdı. Ana muhalefet partisi CHP, Barolar Birliği ve basın yayın organları yasanın birçok yönüne dikkat çekerek, temel bir yasa olması nedeniyle yeterince tartışmadığını belirterek birçok yönden değiştirilmesi gerektiğini vurguladılar. Bu tartışmalar ortamında yasanın yürürlük süresi 1 Nisan 2005'ten 1 Haziran 2005'e çekildi. Bu süreçte bazı değişikliklerin yapılacağı sözü verildi. Ancak pek önemli değişiklikler yapılmadan yasa yürürlüğe girdi.

Birçok değişiklik getiren Türk Ceza Yasası, yeni suç ve cezaları da öngörmesi açısından dikkat çekiyor. Çalışma yaşamına ilişkin kimi değişiklikleri de kapsayan yasa, genel olarak toplum kesimlerinin ve örgütlerinin tartışmaları dışında yasal bir süreçle çıkartıldığı için ne yazık ki genel bir "gizemlilik zırhının" içinde bulunuyor.

Çalışma yaşamını ve sendikal hak ve özgürlükleri doğrudan ilgilendiren hükümlerine yer verdiğimiz yasanın genel olarak tüm işçiler başta olmak üzere sendika temsilcileri tarafından bilinmesinde çok önemli yararlar olduğunu düşünüyoruz.

Belli hakları
kullanmaktan

yoksun bırakılma

Madde 53- (1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanunî sonucu olarak;

a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi

altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tâbi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten,

b) Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasî hakları kullanmaktan,

c) Velayet hakkından; vesayet veya kayımlığa ait bir hizmette bulunmaktan,

d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve

siyasî parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan,

e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tâbi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten,

Yoksun bırakılır.

(2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis

cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz.

(3) Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen veya koşullu salıverilen hükümlünün kendi altsoyusu üzerindeki velayet, vesayet ve kayyımlik yetkileri açısından yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmaz. Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen hükümlü hakkında birinci fıkranın (e) bendinde söz konusu edilen hak yoksunluğunun uygulanmasına karar verilebilir.

(4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(5) Birinci fıkrada sayılan hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, ayrıca, cezanın infazından sonra işlemek üzere, hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Bu hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla

sıyla sadece adlî para cezasına mahkûmiyet hâlinde, hükümde belirtilen gün sayısının yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Hükmün kesinleşmesiyle icraya konan yasaklama ile ilgili süre, adlî para cezasının tamamen infazından itibaren işlemeye başlar.

(...)

Cinsel taciz

Madde 105- (1) Bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikâyeti üzerine, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına veya adlî para cezasına hükmolunur.

(2) Bu fiiller, hiyerarşi veya hizmet ilişkisinden kaynaklanan nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle ya da aynı işyerinde çalışmanın sağladığı kolaylıktan yararlanılarak işlendiği takdirde, yukarıdaki fıkraya göre verilecek ceza yarı oranında artırılır. Bu fiil nedeniyle mağdur işi terk etmek mecburiyetinde kalmış ise, verilecek ceza bir yıldan az olamaz.

İş ve çalışma hürriyetinin ihlâli

Madde 117- (1) Cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla, iş ve çalışma hürriyetini ihlâl eden kişiye, mağdurun şikâyeti hâlinde, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası verilir.

(2) Çaresizliğini, kimsesizliğini ve bağıllığını sömürmek suretiyle kişi veya kişileri ücretsiz olarak veya sağladığı hizmet ile açık bir şekilde orantısız düşük bir ücretle çalıştıran veya bu durumda bulunan kişiyi, insan onuru ile bağdaştırmayacak çalışma ve konaklama koşullarına tâbi kılan kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis veya yüz günden az olmamak üzere adlî para cezası verilir.

(3) Yukarıdaki fıkrada belirtilen durumlara düşürmek üzere bir kimseyi tedarik veya sevk veya nakleden kişiye de aynı ceza verilir.

(4) Cebir veya tehdit kullanarak, işçiyi veya işverenlerini ücretleri azaltıp çoğaltmaya veya evvelce kabul edilenlerden başka koşullar altında

anlaşmalar kabulüne zorlayan ya da bir işin durmasına, sona ermesine veya durmanın devamına neden olan kişiye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

Sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi

Madde 118- (1) Bir kimseye karşı bir sendikaya üye olmaya veya olmamaya, sendikanın faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya, sendikadan veya sendika yönetimindeki görevinden ayrılmaya zorlamak amacıyla, cebir veya tehdit kullanan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla bir sendikanın faaliyetlerinin engellenmesi hâlinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Ortak hüküm

Madde 119- (1) Eğitim ve öğretimin engellenmesi, kamu kurumu veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinin engellen-

mesi, siyasî hakların kullanılmasının engellenmesi, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme, konut dokunulmazlığının ihlâli ile iş ve çalışma hürriyetinin ihlâli suçlarının;

a) Silâhla,

b) Kişinin kendisini tanınmayacak bir hâle koyması suretiyle, imzasız mektupla veya özel işaretle,

c) Birden fazla kişi tarafından birlikte,

d) Var olan veya var sayılan suç örgütlerinin oluşturdukları korkutucu güçten yararlanılarak,

e) Kamu görevinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,

İşlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.

(2) Bu suçların işlenmesi sırasında kasten yaralama suçunun neticesi sebebiyle ağırlaşmış hâllerinin gerçekleşmesi durumunda, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

Ayrımcılık

Madde 122- (1) Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebepler-

le ayırım yaparak;

a) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hâllerden birine bağlayan,

b) Besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden,

c) Kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen,

Kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adlî para cezası verilir.

Kişisel verilerin kaydedilmesi

Madde 135- (1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Kişilerin siyasî, felsefî veya dinî görüşlerine, ırkî kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlâkî eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse, yukarıdaki

fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

Mala zarar vermenin nitelikli hâlleri

Madde 152- (1) Mala zarar verme suçunun;

(...)

e) Grev veya lokavt hâllerinde işverenlerin veya işçilerin veya işveren veya işçi sendika veya konfederasyonlarının maliki olduğu veya kullanımında olan bina, tesis veya eşya hakkında,

(...)

İşlenmesi hâlinde, fail hakkında bir yıldan altı yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İşaret ve engel

koymama

Madde 178- (1) Herkesin gelip geçtiği yerlerde yapılmakta olan işlerden veya bırakılan eşyadan doğan tehlikeyi önlemek için gerekli işaret veya engelleri koymayan, konulmuş olan işaret veya engelleri kaldıran ya da bunların yerini değiştiren kişi, iki aydan altı aya kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

Fiyatları

etkileme

Madde 237- (1) İşçi ücretlerinin veya besin

veya malların değerlerinin artıp eksilmesi sonucunu doğurabilecek bir şekilde ve bu maksatla yalan haber veya havadis yayan veya sair hileli yollara başvuran kimseye üç aydan iki yıla kadar hapis ve adlî para cezası verilir.

(2) Fiil sonucu besin veya malların değerleri veya işçi ücretleri artıp eksildiği takdirde ceza üçte biri oranında artırılır.

(3) Fail, ruhsatlı simsar veya borsa tellalı ise ceza ayrıca sekizde bir oranında artırılır.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

İşverenlerin yükümlülükleri ve işçilerin hak ve görevleri

Dr. Lütfi Kırdar

I. YAŞAMA HAKKI VE SAĞLIKLI VE GÜVENLİ KOŞULLARDA ÇALIŞMA HAKKI

Sağlıklı olmak insanın doğal olduğu kadar, sürdürülebilir ve geliştirilebilir bir özelliğidir. Sağlıklı bir dünyada, kentte, çevrede yaşayan, sağlıklı konutlarda barınan, yeterli beslenen, iyi eğitilen, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinden gereksinimi ölçüsünde yararlanan, sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışarak değer üretirken onurlu bir yaşam sürdürme-

sine yeter bir gelire hak kazanan, siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel alanlarda söz söyleme ve karar verme yetkisini kullanarak insanca yaşama koşullarını yaratmaya katkıda bulunan ve bu yolla toplumsal sorumluluğunu yerine getirerek özsaygısını ve özgüvenini geliştirebilen bir insan sağlıklı doğduğu bir dünyada sağlıklı olarak yaşayabilir, sağlığını geliştirebilir.

Bu koşullar sağlıklı olmanın ön koşullarıdır; ama, sağlıklı olmak da bu

koşulları yaratmanın ön koşuldur.

Gerçekten sağlıklı doğan veya sonradan sağlığını yitiren bir insanın bu koşulları yaratması güçtür. Sağlıklı insan eğitimi sürdürülemez, nitelikli bir işgücüne dönüşmez. İyi bir işte, üretken olarak çalışamaz veya sağlıklı koşullarda sürdürülen niteliksiz işler bulabilir. Yeterli ücret alamaz, çalıştıkça sağlığı daha da bozulur ve sonunda üretim sürecinden dışlanır. Böylece sosyal güvenlik ve sağlık haklarını yitirdiği gibi, sağlıksızlık nedeni olan yoksulluğu daha da artırır. Aynı süreçte siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel süreçlerden dışlanacağı için katılma, söz ve karar sahibi olma, seçme ve seçilme, kendini geliştirme gibi temel haklarını kullanamaz ve yaşadığı dünyada yaşamdan hak ettiği payı alma olanağını sonsuza dek yitirir.

Sağlıksızlığı üreten koşullar geri dönüşü olmayan koşullardır. Gerçekten, insanın hem sağlıklı doğmasına, hem de sağlıklı koşullarda yaşamasına ve çalışmasına yol açan asıl olgu yoksulluktur ve yaşadığı ve çalıştığı sağlıksız koşullarda sağlıklı insan yoksulluğunu yenerek bu koşulları değiştirme fırsatını asla bulamayacaktır.

Doğada üretebilen tek canlı in-

sandır. Üretim insana özgü bir etkinlik, üretici olmak da insanı insan yapan temel bir nitelik ve varlık koşuludur. İnsanın varlığını sürdürmesini sağlayan bu etkinliği nedeniyle zarar görmesi olağan sayılamaz.

Oysa, yapılan hesaplamalara göre, 2002 yılında dünyada işe bağlı nedenlerle iki milyon kişi ölmüş, 160 milyon kişi meslek hastalığına yakalanmış, 270 milyon iş kazası oluşmuştur. Bu kazalarda 360.000 kişi ölmüş, 360 milyon kişi yaralanmış, milyonlarca kişi sakat kalmıştır. Bu nedenlere bağlı maddi kayıp yaklaşık 1.25 trilyon dolardır ve bu tutar ülkelerin ulusal gelirlerinin toplamının % 4'üne ulaşmıştır.

Ücretinden başka geliri olmayan işçiler bu olaylar nedeniyle üretimden dışlandığında, hem kendileri, hem de bakmakla yükümlü oldukları kişiler açlığa mahkum olurlar. Ama asıl sorun, işe bağlı nedenlerle ortaya çıkan bu olayların bütünüyle önlenebilir olmasıdır.

Gerçekten, bugün varolan bilimsel teknik olanaklar kullanılsa, işyerindeki tehlike ve riskler önlenabilir veya çalışanlar bu tehlike ve risklerden korunabilir. Ama yukarıda sıralanan veriler tehlike ve

risklere karşı hem yeterli önlem alınmadığını, hem de kayıtsız kaldığını göstermektedir.

Çalışanlar ve sendikaları bu kayıtsızlığı ortadan kaldırmak için devletin sağlık ve güvenlik risklerinin önlenmesi veya çalışanların bu risklerden korunması için kural koymasını, işverenlerin de bu kurallara uymasını sağlamak zorundadır.

Bunun için, önce ilgili yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerde belirlenen işveren yükümlülükleri ile işçilerin hak ve görevleri öğrenilmeli ve bunları yaşama geçirmek için gerekli örgütsel altyapı kurulmalıdır.

II. YASAL DÜZENLEMELERDE İŞVERENLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE ÇALIŞANLARIN HAKLARI VE GÖREVLERİ

Bu bölümde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili düzenlemelerde çalışanların sağlık ve güvenliğini korumak ve geliştirmek için işverene yüklenmiş yükümlülükler ile işçilere sağlıklı güvenli koşullarda çalışmalarını güvence altına almak için sağlanmış haklar ve işçilerin bu amaçla üstlenmeleri gereken görevler tanımlanmıştır.

II. 1. İşveren Yükümlülükleri

İşverenler en kapsamlı tanımıyla ele alındığında çalışanların sağlık ve güvenliğini korumak için gerekli her türlü önlemi almakla yükümlüdür. Alınması gereken önlemler, yasal düzenlemelerde belirtilen önlemlerin yanı sıra bu düzenlemelerde yer almayan ama bilimsel teknik gelişmeler sonucunda uygulanması gerekli olduğu anlaşılan önlemleri kapsar. Buna göre işverenler hem yasal düzenlemelerin gereklerini yerine getirmek, hem de bu düzenlemelerde yer almayan, ama bilimsel teknik ilerlemeler sonucunda tehlike ve risk oluşturduğu belirlenen etmenleri saptatarak bu etmenlere karşı önlem almak ya da bu ilerlemeler sayesinde bulunan daha etkili önlemleri uygulamaya sokmak zorundadır.

İşveren işyerindeki tehlike ve risklerin saptanması, önceliklerine göre sıralanması, bunlara karşı hangi önlemlerin, nerede, nasıl, kim tarafından, ne zaman uygulanacağını belirlenmesi için bir risk değerlendirmesi yapılmasını sağlamalıdır.

İşveren risk değerlendirmesi sırasında ani ve ciddi tehlike oluşturabileceği öngörülen etmenlere karşı tehlike oluşmadan önlem

alınmasını sağlamalı, ancak bununla yetinmemeli, önlemlerin yetersiz kaldığı ve tehlikenin ortaya çıktığı durumlar için de hazırlıklı olunmasını sağlamalıdır. Bunun için, işçilerin tehlikeli alanı güvenli biçimde terk ederek güvenli bir alanda toplanmalarına ve sağlıklı bir biçimde işyerini terk etmelerine olanak verecek kaçış yollarını, toplanma alanlarını belirlemelidir. Ayrıca ciddi ve ani tehlike oluştuğunda, tehlikeye yalnızca önceden örgütlenmiş, eğitilmiş ve amaca uygun donatılmış işçilerin müdahale etmelerini sağlamalı, diğer işçilerin olaya karışmalarını önlemelidir. Bütün çabalara karşın olaydan etkilenen ve yaralanan işçilerin tehlikeli alandan hızlı ve güvenli bir biçimde uzaklaştırılmaları ve ilk yardım yapıldıktan sonra olası yaralanma konusunda uzmanlaşmış en yakın sağlık kuruluşuna taşınmaları için ön hazırlık yapılmış olmasını da sağlamalıdır.

İşveren bu yükümlülüklerini yerine getirmek için iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yönetmeliklerde belirtilen işyeri sağlık güvenlik örgütlenmesini gerçekleştirmek, tanımlanan kişileri görevlendirmek ve hem örgütü hem de kişileri amaca ulaşmak için yeterli kaynak

ile buluşturmak zorundadır.

Bu kişileri görevlendirmiş olması işvereni çalışanların sağlık ve güvenliğini koruma yükümlülüğünden kurtarmaz. İşveren kurduğu örgütlenmenin ve görevlendirdiği kişilerin amaca uygun çalışıp çalışmadıklarını denetlemeli ve amaca uygun çalışmalarını sağlamalıdır.

İşveren işle ilgili ve sağlık ve güvenliği ilgilendiren her konuda çalışanların bilgilendirilip eğitilmesini sağlamalıdır. İşveren sağlık ve güvenliği ilgilendiren her konuda çalışanların görüşünü almalı; karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerine katılmalarını sağlamalıdır.

II. 2. Çalışanların Hakları

Bilgi ve Eğitim Alma Hakkı: Çalışanlar işle ilgili olan ve sağlık ve güvenliği etkileyebilecek her konuda bilgi alma ve eğitim isteme ve eğitilme haklarına sahiptir.

Görüş Bildirme ve Katılma Hakkı: Çalışanlar sağlık ve güvenliği ilgilendiren her konuda görüş belirtme ve karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerine katılma haklarına sahiptir.

Seçme ve Seçilme Hakkı: Çalışanlar sağlık ve güvenlik ile ilgili konularda görüş belirtme ve karar

alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerine katılabilmek için temsilci seçme ve seçilme haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılmasında sağlık güvenlik işçi temsilciliği önemli bir araçtır.

Çalışmama Hakkı: Çalışanlar sağlık ve güvenlik için yaşamsal tehdit oluşturduğunu düşündükleri bir durum ile karşılaştıklarında, bu durumu ortadan kaldıracak önlemler alınuncaya kadar çalışmaya bilirler.

III. 3. Çalışanların Görevleri

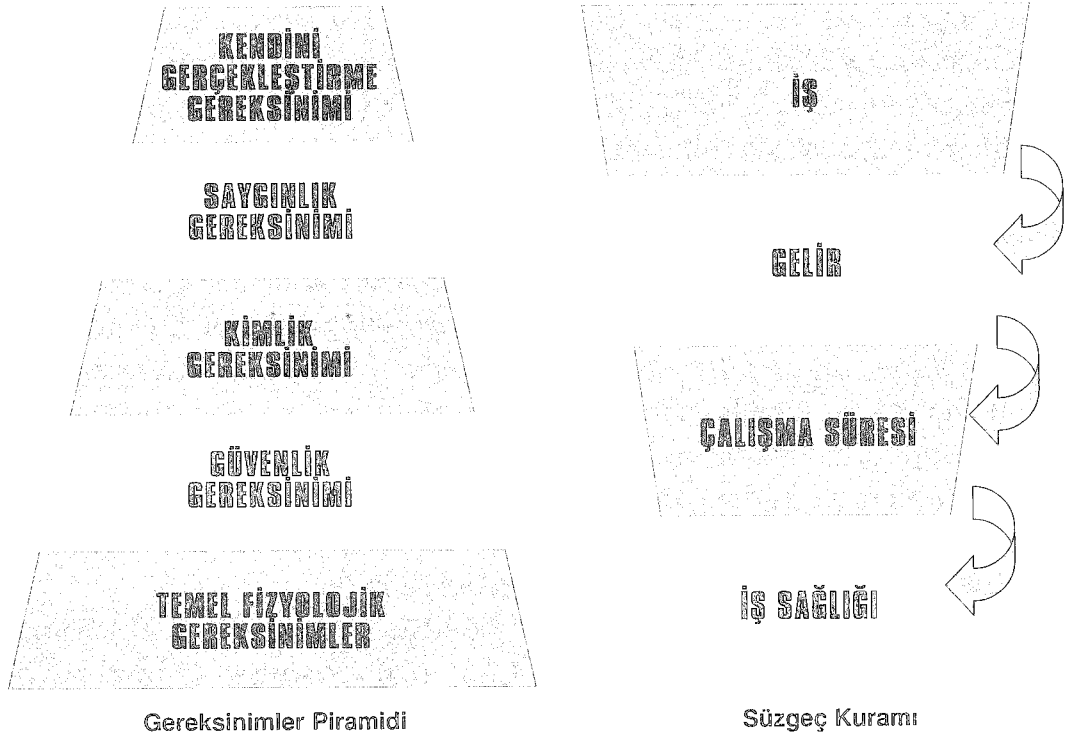
Çalışanlar sağlık ve güvenliğin korunması için kurallara uymak ve önlemleri uygulamak zorundadır. Bu zorunluluğu yerine getirmek hem çalışanların haklarını kullanmaları, hem de işverenlerin yükümlülüklerini yerine getirmeleri için ön koşuldur. Bu zorunluluk aşağıdaki dört görev yerine getirildiğinde gerçekleştirilmiş olur.

Doğru Çalışma: Çalışanlar kendilerinin, çalışma arkadaşlarının ve üçüncü kişilerin sağlık ve güvenliğini koruyacak biçimde çalışmalıdır. Bunun için iş talimatlarına uygun çalışılmalıdır. Ancak iş talimatlarının sağlıklı ve güvenli çalışma kurallarını da içerecek biçimde doğru hazırlanmış olması ve her değişiklikte yenilenmesi gereklidir.

Doğru Kullanma: Çalışanlar tesisleri, tesisatı, teçhizatı, makinele-ri, tezgahları, el aletlerini, malzemeleri, kişisel koruyucuları doğru kullanmalıdır. Bunun için kullanma kılavuzlarına uyulmalıdır. Ancak bu kılavuzlar hazır olmalı, her değişiklikte yenilenmeli ve çalışanlar kılavuza uygun davranmaları için eğitilmeli ve denetlenmelidir. Denetim etkililiği kullanma kılavuzları temel alınarak hazırlanan çek listeleri uygulamaya sokularak geliştirilebilir.

Tehlike ve Riskleri Bildirme: Çalışanlar çalıştıkları birimde, yaptıkları işte, kullandıkları araç gereç ya da malzemelerde karşılaştıklarını düşündükleri tehlike ve riskleri anında ilgili kişiye bildirmelidirler. Bildirim sürecinin etkili işlemesi kime bildirim yapılacağının belirlenmiş olmasına ve her bildirimin tehlike ve riskin niteliği ve bu konuda ne yapıldığının ya da yapılacağının bir geri bildirim ile yanıtlanmasına bağlıdır. Ayrıca bu tür bildirimlerin ödüllendirilmesi sürecin etkililiğini artırır.

İşbirliği ve Katılım: Çalışanlar sağlık ve güvenliğin korunması için yapılan çalışmalara katılmalı, bu amaçla etkinlik yürüten kişi ve kuruluşlar ile işbirliği yapmalıdır.

Şekil 1- Çalışanların gereksinim öncelikleri

III. SAĞLIK VE GÜVENLİĞİMİZİ KORUYOR MUYUZ?

Çalışanlar üretim sürecinde doğayı değiştirip dönüştürürken, insanların yaşamını sürdürmeleri için gerekli mal ve hizmetleri üretirler. Değer ürettikleri bu süreçte çalışanlar önlenmeyen veya korunmadıkları tehlike ve risklerden etkilenip kazaya uğrar veya hastalanırlar. İş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle ölürlər, sakatlanırlar, kalıcı veya geçici olarak üretim

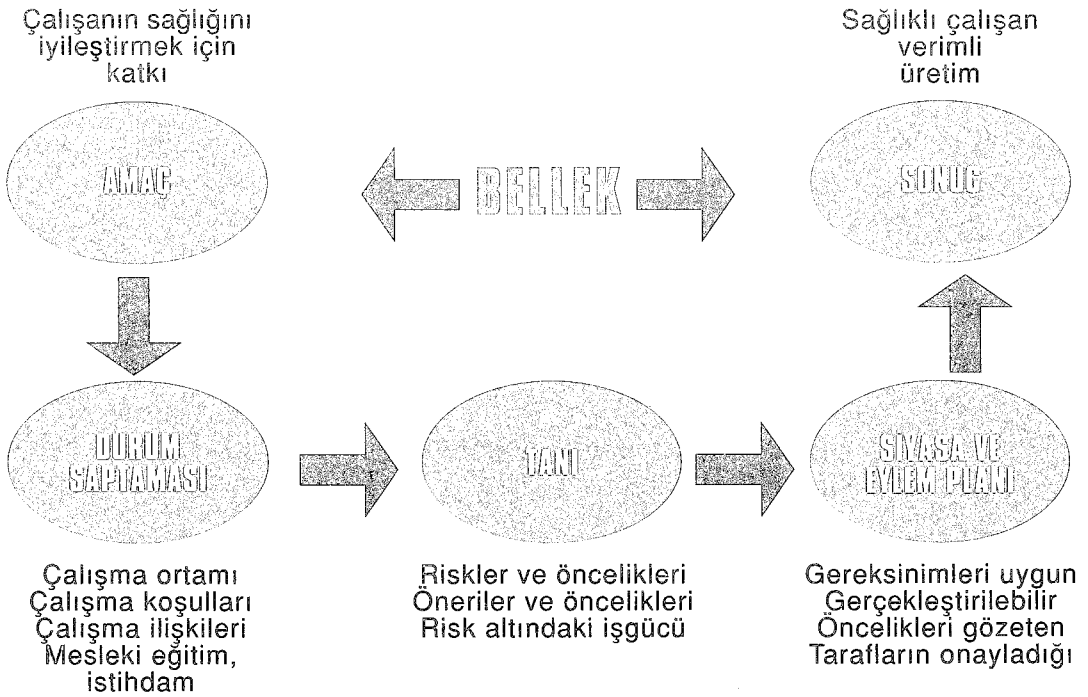
sürecinden dışlanırlar. Sonuçta, çalışanlar insanı diğer canlılardan farklılaştıran, insanı insan yapan üretim etkinliği sırasında oluşan kazalar ve hastalıklar nedeniyle aç kaldıkları gibi, bakmakla yükümlü oldukları kişileri de aç bırakırlar.

Çalışanların sağlık ve güvenliğinin korunmasını sağlamak için birçok uluslararası ve ulusal yasal düzenleme, politika ve strateji yürürlükte olmasına, pek çok kişi ve kuruluş görevlendirilmesine karşın insanlık ayıbı olarak tanımlanan ve

bilimsel teknolojik gelişmelerin sunduğu olanaklar kullanıldığında bütünüyle önlenebileceği bilinen bu olayların yol açtıkları büyük insani ve ekonomik kayıplara rağmen sürüyor olması, ilgili tarafların soruna duyarlı yaklaşmadıklarını, hatta kayıtsız kaldıklarını göstermektedir.

Oysa, çalışanın sağlıklı olarak katıldığı üretim sürecinde sağlıklı kalması yaşamdan hak ettiği payı alabilmesi için yalnızca bir fırsat olacaktır.

Gerçekten, üretim sürecinde değer üreten çalışanlar, değer üreterek sürmesine katkı yaptıkları yaşamdan pay almayı en çok hak edenlerdir; ama, çalışanlar yaşamdan hak ettikleri payı ancak sağlıklı kaldıklarında alabilirler. İnsanlık tarihi bir anlamda çalışanların ürettikleri değerden, yani yaşamdan hak ettikleri payı alma mücadelesinin tarihidir. Dünyanın büyük bölümünde, refah düzeyinin geliştirilebildiği geçici dönemler dışında çalışanların yaşamdan hak

Şekil 2- Sağlık ve güvenliğin korunması süreci

ettikleri payı aldıkları söylenemez. Hatta, son yıllarda çalışanlar büyük mücadeleler ile kazandıkları hakları da yitirmeye başlamışlardır.

Bu sonuca göre, çalışanlar yaşamdan hak ettikleri payı alabilmek için daha fazla mücadele etmek zorundadırlar.

Oysa, çalışanlar üretim sürecinde sağlıksızlaştıklarında süregelen hak arama mücadelesinden dışlanarak yaşamdan pay alma fırsatını sonsuza dek yitireceklerini bildikleri halde, sağlık ve güvenliği korumak için yeterli çaba göstermemektedirler.

Gerçekten üretim sürecinde sağlık ve güvenliğin korunması çalışanların öncelikli gereksinimi değildir. Bütün insanlar gibi çalışanlar da önceliklerini gereksinimlerine göre belirlerler.

Moslow'un oluşturduğu şeklin (Şekil 1) solunda görülen Temel Gereksinimler Piramidinin en alt sırasında temel fizyolojik gereksinimler yer almıştır. İnsan öncelikle bu gereksinimlerini karşılamak; yani, acıktığında karnını doyurmak, susadığında susuzluğunu gidermek, üremek ve canını korumak ister. Bu gereksinimlerini karşılayan insan güvenli bir toplumsal

ortamda yaşama arayışına girer. Bunu sırasıyla yakın çevresinde tanınma ve giderek saygı görme gereksinimi izler.

Bu gereksinimlerini doyurmayı başaran insan kendini daha gelişmiş bir ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel, bedensel ve ussal düzeye taşıma, bir anlamda yeniden üretme arayışına girer, ama pek azı bunu başarabilir.

Şekil 1'de de yansıtıldığı gibi çalışanlar öncelikle koşulları ne olursa olsun bir işe sahip olmak ve bu işi güvence altına almak isterler. Bunu başaran çalışan, gereksinimlerini karşılamasını sağlayacak geliri koşulları ne olursa olsun elde etmeye ve güvence altına almaya çalışır. Sonra, yaşamak için boş zaman yaratmak amacıyla çalışma süresini sınırlamak ister. Çalışanlar, yani en yüce değer olan emeğin öznelere, ancak iş, iş güvencesi, gelir, yeterli gelir ve çalışma süresi engellerini aşabildiklerinde, sağlıklı olmak, eğitilmiş olmak, eğlenmek, dinlenmek, kendini yeniden üretmek gibi temel insani gereksinimlerini gündeme alabilirler. Ama, bu engelli koşuyu ne yazık ki pek azı tamamlayabilir.

Gerçekten, bugün çalışma yaşamında işsizler ile birlikte iş bulma

umudunu yitirenlerin sayısı artmış, işten atılma korkusu büyümüştür. İş arayanlar bulabildikleri her işi, koşulları ne olursa olsun kabullenmektedir. Bu işler güvencesizdir, ücret ve çalışma süresi belirsiz, kurallar esnektir. Aileler iş bulabildikleri bütün aile bireylerini tam gün işe koşmalarına karşın, yoksulluk ve açlık yaygınlaşmaktadır.

Bu acımasız süreçte gereksinimler sıralamasında en tepeye yerleşmiş olan sağlık, güvenlik, eğitim, dinlenme, kendini geliştirme gibi gereksinimler gereksinim olmaksızın uzaklaşmış, asla gerçekleşmeyen, ulaşıldıkça ulaşılmaz olan düşlere dönüşmüştür. Bu süreçte sağlığını yitiren çalışan için bu düşler kabusla dönüşmüştür.

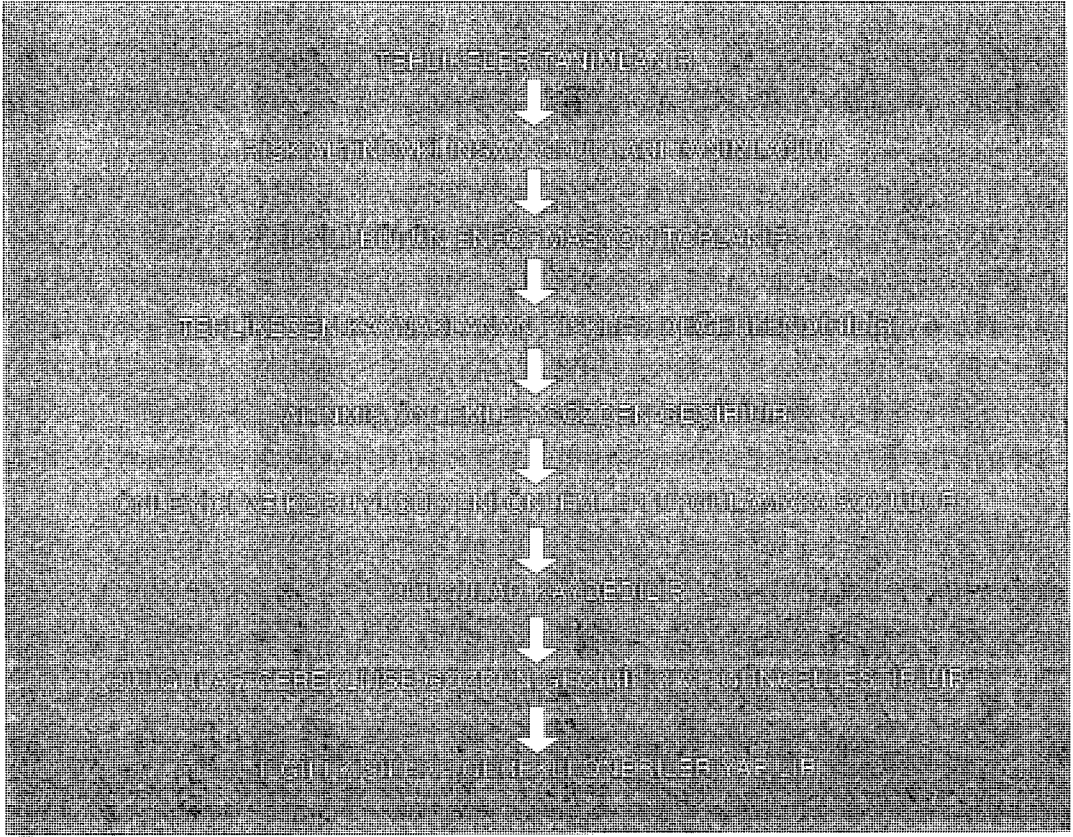
Sağlıklı kalmayı bir gereksinim olarak algılama fırsatı bulamayan çalışan, ancak hastalandığında sağlığının peşine düşmüş, ama sorununu çözemediği gibi, ya işten öncelikle atılmış, işi ve ücretiyle birlikte iş bulma umudunu da yitirmiş ve açlığa mahkum olmuştur ya da sağlıksız bir kişi olarak daha da sağlıksız işleri en ağır koşullarda sürdürmeyi kabullenerek daha da sağlıksızlaşmış ve kısa sürede üretim alanından kalıcı olarak dışlan-

mıştır. Dolayısıyla, sağlıksızlaşmaya yol açan üretim süreci çalışan için geri dönüşü olmayan bir süreçtir ve sağlıklı olarak katıldığı üretim sürecinde çalışanın sağlıklı kalmasını sağlayacak her türlü önlem almak geri dönüşü olmayan bu süreci durdurmanın ön koşuludur.

Sağlıklı olarak katıldığı üretim sürecinde sağlıklı kalmak çalışanın öncelikli gereksinimidir. Çünkü, sağlıklı kalmak çalışanın temel haklarını kullanabilmesinin de ön koşuludur.

Yalnızca sağlıklı bir insan çalışıp, üretebilir, ücrete hak kazanabilir, çalışma kapasitesini, üretkenliğini geliştirip, ücretini artırabilir. Sağlıklı insan daha doğru düşünebilir ve davranabilir. İnsan sağlıklı olduğu ölçüde üretebilir. İnsan bu hakları kullanabildiği ölçüde toplumsal, ekonomik, siyasal yaşama katılabilir. İnsanın temel özelliklerinden biri gelişebilir olmasıdır. Temel haklar bu özellikten yararlanabilmek, insani gelişimi bireysel ve toplumsal bir görev ve sorumluluk olarak sürdürebilmek, yani insanlaşmak için gereklidir.

Öyleyse, çalışanın sağlıklı olarak katıldığı üretim sürecinde karşılaştığı tehlike ve risklerden korunarak sağlıklı kalmasını sağlamak, çalışma-

Şekil 3- Risk yönetimi

nın kazanılmış temel haklarını kullanarak sağladığı üstünlüklerden yararlanması ve en basit tanımıyla insanca yaşayıp, yaşamdan hak ettiği payı alabilmesi için yaşamsal önemde olan ve gerçekleştirilebilir bir ön koşuldur.

Bu koşulu gerçekleştirmek için gerekli girişimlerin yapılmasını sağlamak sosyal tarafların ve bu amaçla görevlendirilmiş kişi ve kuruluşların görevi ve sorumluluğudur.

IV. SAĞLIK VE GÜVENLİĞİMİZİ NASIL KORUYACAĞIZ ?

IV. 1. İş sağlığı ve güvenliği doğru tanımlanmalıdır: " İş sağlığına bütünsel yaklaşım "

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 155 ve 161 sayılı sözleşmelerinde iş sağlığı: "Çalışanın çalışma ortamını, koşullarını, ilişkilerini ve çevresini, kendisini güdüleyen bir çalışma yürütecek bir biçimde etkileyebildiği; sağlıklı ve

güvenli bir üretim ortamının ürünü olan bedensel, ruhsal, toplumsal optimal (en uygun) iyilik hali" olarak tanımlanır.

Tanımdan da anlaşıldığı gibi çalışanın sağlık düzeyi çalışanın üretim alanında kendisini iyi hissetmesini sağlayan unsurların bileşkesidir. Dolayısıyla, sağlık düzeyi, geleneksel olarak yapıldığı gibi, yalnızca üretim araçlarından kaynaklanan tehlike ve risklerin düzeyi ve bu risklerden korunmak için önlem alınıp alınmaması ile ilişkilendirilmemeli, bireysel ve toplu iş ilişkileri, iş örgütlenmesi, ücret, çalışma süresi, sosyal haklar, eğitim gibi unsurlar ile çalışanlara bu unsurları iyileştirebilmeleri için sağlanan haklar da sağlık düzeyini belirleyen unsurlar olarak ele alınmalıdır.

Ayrıca, sağlık düzeyi, durum saptamasının yapıldığı zaman diliminde ve mekanda saptanan risklerin nicel ve nitel özellikleri ile çalışanları bu risklerden koruyacak kişi ve kuruluşların etkililik düzeyinin ve çevresel sistemlerin bu amaca ulaşılması için yaptıkları katkıların bir bileşkesidir. Başka bir anlatımla, sağlık düzeyi çalışanların, çalıştıranların ve devletin, o zaman dilimine ve mekana özgü ko-

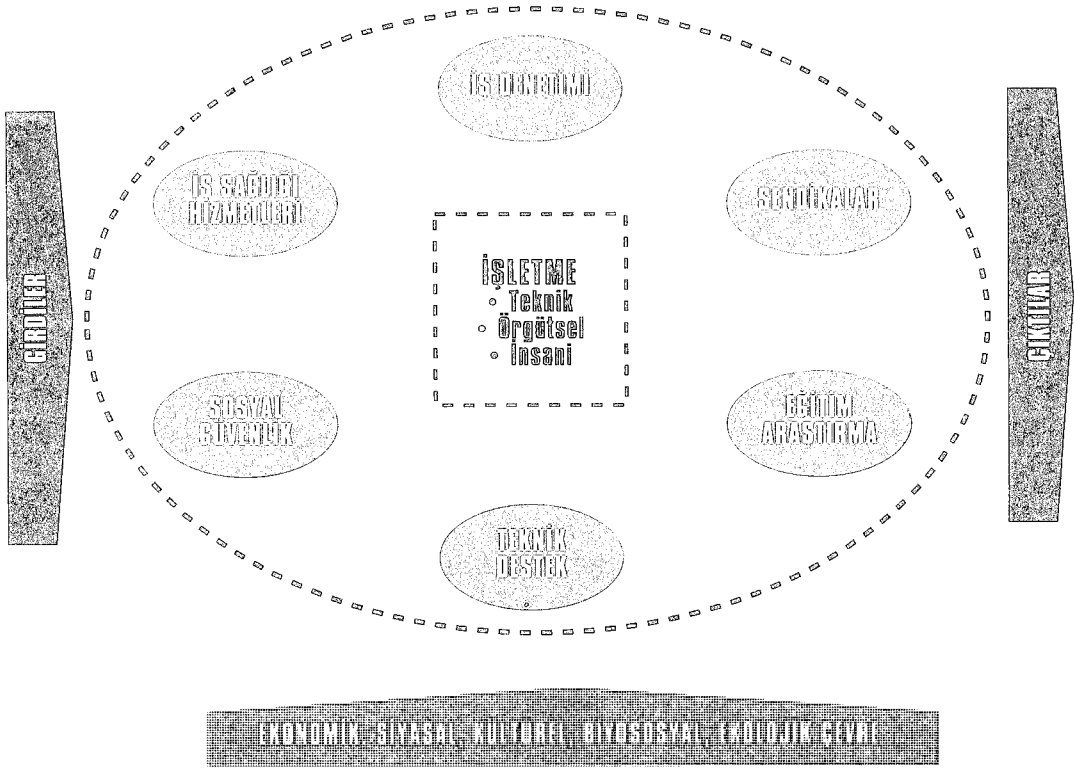
şullarda, birbirlerine dayatarak veya demokratik katılım temelinde, uzlaşarak ulaşabildikleri en uygun düzeydir.

İş sağlığına bütünsel yaklaşıma göre, çalışanların sağlığını etkileyen unsurlar dört başlık altında sınıflandırılır ve sağlık düzeyi bu unsurlarda sağlanan iyileşmeye göre belirlenir.

a-Çalışma ortamı

Çalışma ortamı üretim sürecinde uygun önlemler alınmadığında çalışanın sağlığını doğrudan ya da dolaylı bir biçimde; hemen ya da bir süre sonra etkileyen fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik ve psikososyal risk etmenlerinin kaynağıdır. Çalışma ortamının ögeleri:

- Üretim mekanı, üretim altyapısı; bunların çevre ile etkileşimi;
- Üretim teknolojisi, teknikleri ve işlemleri;
- Üretimde kullanılan sistemler, makineler, araç-gereç ve el aletleri;
- Üretimde kullanılan ham, yarı işlenmiş ve işlenmiş maddeler;
- Üretim sırasında ortaya çıkan atıklar, ara ve son ürünler;
- Üretim örgütlenmesi;
- Bu ögeler arasındaki ve bu ögelerle çalışanlar arasındaki ilişkilerdir.

Şekil 4- Sağlık sistemi ve sendikalar

Çalışanların sağlığını bozan etmenler, tek tek bu unsurların ve bu unsurlar arasındaki ilişkilerin ve ürünüdür. Uygun önlemler alınmaz ise, bu öğeler ile ilişki kuran ve etmenler ile etkileşen kişi sağlığını geçici veya kalıcı olarak yitirebilir. Sağlığının korunması için çalışanın bu etmenlerle etkileşiminin uygun önlemler ile engellenmesi gerekir.

b-Çalışma koşulları

Çalışanın çalışma ortamı ile hangi koşullarda ilişki kurduğu ve bu

koşulların ürünü olan risk etmenleri çalışanın sağlığını ilgilendirdiği ölçüde bu başlık altında incelenir:

- Çalışma süreleri;
- Ücret ve ödeme biçimleri;
- Çocuk çalışanlar;
- Kadın çalışanlar.

Toplam çalışma süresi ve çalışma süresinin örgütlenme biçimi çalışanın sağlığını doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkiler. Günlük, haftalık, aylık çalışma süreleri, ortalama çalışma süresi ve fazla çalışma

süresi uzadığı ölçüde sağlık doğrudan ve olumsuz yönde etkilenir. Çalışma süreleri ile birlikte, vardiyalı çalışmanın, gece çalışmasının ve günlük, haftalık, yıllık dinlenme sürelerinin sağlık gözetilmeden örgütlenmesi de, sağlığı doğrudan ve olumsuz yönde etkiler. Diğer yandan, çalışma süresi arttıkça, çalışma ortamındaki risklerden etkilenme olasılığı ve yoğunluğu da, artar. Bu da sürenin sağlık üzerindeki dolaylı etkisidir.

Ürettikleri artı değerden ayrılan pay çalışanlara ücret ve toplumsal hizmet olarak aktarılır. En az ve ortalama ücret düzeyleri ve yararlanılan toplumsal hizmetlerin niteliği ve niceliği çalışanın yaşama ve çalışma koşullarını, dolayısıyla sağlığını doğrudan etkiler. Sağlık ödeme sisteminden de etkilenir. Prim sistemi, parça başı ya da götürü ödeme sistemleri çalışanı daha hızlı ve yoğun; yani daha riskli ve yorucu çalışmaya zorlar. Çalışma ortamı ve çalışma koşulları başlıkları altında yer alan öğeler etkilendirir. Bunlardan biri ya da birkaçı denetlendiğinde, risk etmenlerinin olumsuz etkileri sınırlanıp, önlenir.

c-Çalışma ilişkileri

Bireysel ve toplu iş ilişkileri bu

başlık altında incelenir. Çalışma ilişkileri çalışanın üretim alanında ki durumunu belirler. Bireysel ilişkinin yasal düzenlemelere uygun olması yasal koruma; bireylerin örgütlenme, toplu pazarlık ve toplu sözleşme hakları ise, toplu koruma sağlar. Çağdaş iş sağlığı yaklaşımı çalışanın, bu hakları korunduğu ölçüde, sağlıklı ve güvenli işletme yaratılması girişimlerine demokratik bir biçimde katılabileceğini; bu katılım sağlanmadan da, iş sağlığı hizmetlerinin amacına ulaşamayacağını öngörmektedir.

d-Mesleki eğitim ve istihdam

İstihdam ve mesleki eğitim de, iş sağlığı sisteminin dolaylı etkinlik alanıdır. Gerek istihdam, gerekse de mesleki eğitim bu konuların sorun olduğu ülkelerde çalışanların korunması anlamında önemli alanlardır ve sistemin çalışanların korunmasına yönelik etkinliklerinin vazgeçilmez konularından birisidir.

IV. 2. Yerinde, sürekli, kararlı, sistematik çalışma yürütülmelidir

İş sağlığı tanımında belirtilen en uygun iyilik haline ulaşmak için etkinlikler ulusal bir "iş sağlığı politikasına ve eylem planına" göre bir "iş sağlığı sistemi" tarafından yü-

rütülmelidir.

İş sağlığı siyaseti çalışma ortamının, koşullarının, ilişkilerinin, çevresinin ve aralarındaki etkileşimin ürünü olan tüm riskleri, her risk için nedensel ilişkiler ağını; bu risklerden korunmak için alınabilecek tüm önlemleri belirlemeli; riskleri ve önlemleri önceliklerine göre sıralamalı; önlemlerin uygulanmasında uyulacak temel ilkeleri ve kuralları, çalışanların ve çalıştıranların gereksinimlerini, beklentilerini ve özlüklerini ve ülkenin ve üretim alanının gerçeklerini gözönünde bulundurarak tanımlamalıdır. Eylem planı, politikayı kimin, kimle, nerede, nasıl, hangi kaynakları kullanarak uygulayacağını göstermelidir.

Sendikalar işyerinde ve işkolunda iş sağlığı ve güvenliği politikasının ve eylem planının hazırlanmasını sağlamak için çalışmalı, politikanın ve eylem planının hazırlanma, yürütme ve değerlendirme süreçlerine katılmalıdır.

IV. 3. İlgili kişi ve kuruluşların görevlerini yapması sağlanmalıdır

Çalışanların sağlık ve güvenliği ni korumak için hazırlanan politika ve eylem planını hazırlamak, yü-

rütme ve değerlendirmek ve bu amaçla işletme içinde ve dışında etkinlik yürütmek amacıyla çok sayıda kişi ve kuruluş görevlendirilmiştir. Sayısı ve görev tanımı giderek genişleyen bu kişiler ve kuruluşlar arasındaki eklenmiş ilişkiler bütünü iş sağlığı sistemi olarak tanımlanır. İşçi sendikaları bu sistemin bir kuruluşudur. Sendikaların sistem içindeki görevi hem sağlığı koruma ve geliştirme amaçlı etkinliklere katılmak, hem de ilgili kişi ve kuruluşların görevlerini amaca uygun biçimde yapmalarını sağlamaktır.

IV. 4. İş sağlığı ve güvenliği işyerinde sendikal etkinlik alanı yapılmalıdır

Sendikalar işyerlerinde yeterli sayıda sağlık ve güvenlik işçi temsilcisi seçilmesine öncülük yapmalı ve bu işçilerin işyeri sağlık güvenlik örgütlenmesinin bir parçası olarak çalışmalarını desteklemelidir.

Sendika temsilcilerinden birinin iş sağlığı ve güvenliği alanında özelleşmesini ve uzmanlaşmasını sağlamalıdır.

Sendika iş sağlığı ve güvenliği kurulu toplantılarına etkin biçimde katılmalı ve kurulun etkili biçimde çalışmasını sağlamalıdır.

Çalışanların sağlık ve güvenliği- nin korunması ve geliştirilmesi için alınan kararların uygulanmasında Sendika temsilciliği-Sendika şube- si-Sendika genel merkezi-Konfede- rasyon ağını kullanmalı, sorunların ve çözümlerin bu ağ içinde işkolu ve gerekiyor ise ülke ölçeğinde tar-

tışmaya açılmasını sağlamalıdır.

Sendika işyerinde ve işkolunda alınması gereken önlemlerin işyeri- ne özelleştirilmiş bir biçimde ve ayrıntılı olarak toplu pazarlık gö- rüşmelerine taşınmasını ve toplu sözleşme maddesi olarak onaylan- masını sağlamalıdır.

ILO: "ANGARYA TÜM DÜNYA İÇİN BİR TEHDİT"

Çeviri: M. Kemal Coşkun

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nın bu yıl Haziran ayında toplanan 93. Dünya Kongresi'ne sunulan iki genel rapordan biri, tüm dünyada yaygın bir sorun olan angarya çalışma konusu üzerineydi. Ülkemizde ne yazık ki pek gündeme getirilerek değerlendirilmeyen, sanki yokmuş gibi davranılan oysa çok önemli bir sorun olma özelliği taşıyan bu önemli soruna ilişkin ILO'nun bu raporunun yeni bir başlangıç oluşturacağına inanıyoruz.

(*) Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü, Against Forced Labour (Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work 2005), International Labour Conference, 93rd Session 2005, Report I (B)

1. ANGARYA ÇALIŞTIRMA: TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Angarya çalıştırma konusunda ki son Küresel Rapor'dan beri bu türden çalıştırmanın farklı biçimlerinin endüstrileşmekte olan ya da endüstrileşmiş olsun bütün ülkelere yayılabildiği ve dünya etrafındaki birkaç önlemle hiçbir surette sınırlandırılmadığı anlaşılmış oldu. ILO standartlarında tanımlandığı biçimiyle angarya çalıştırma kavramı hala tam olarak anlaşılamamıştır.

Birçok çevrede bu terim totaliter rejimlerin angarya çalıştırma uygulamalarıyla düşünölmeye devam etmektedir: Hitler Almanya'sının, Stalin'in Sovyetler Birliği'nin ya da Pol Pot'un Kamboçya'sının suistimalleri biçiminde. "Çağdaş kölelik", "köleliğe benzer uygulamalar" ve "angarya çalıştırma" kavramları başka bir biçimde çok düşük ücret almak da dahil olmak üzere kötü ve sağlıksız çalışma koşullarını anlatmak için kullanılır. Gerçekte, bazı ulusal kanunlar, yasal asgari

ücretin altında bir ücret ya da ücretlerin geç ödenmesi gibi durumları angarya çalıştırmanın bir unsuru olarak belirlemiştir.

ANGARYA ÇALIŞTIRMANIN BELİRLEYİCİ ÖZELLİKLERİ

Bu konu hakkında orijinal olan Angarya Çalıştırmaya İlişkin Sözleşme'de (1930, no. 29) ILO, uluslararası hukukun amaçlarına göre angarya çalıştırmayı, "ceza tehdidi altında bir kişiden talep edilen ve kişinin kendisine gönüllü olarak teklif edilmemiş olan (zorla yaptırılan) hizmet ya da çalışmalar bütünü" (Madde 2) (1) olarak tanımlamaktadır. ILO'nun Angarya Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesinde de (1957, no. 105), angarya çalıştırmanın ekonomik gelişme amacıyla ya da politik eğitim aracı olarak, ayrımcılık, emek disiplini ve grevlere katılanların cezalandırılması için asla kullanılamayacağına belirtmektedir (Madde 1). Bu Sözleşme angarya çalıştırmanın asla uygulanamayacağı belli

durumları tanımlamakta, fakat uluslararası hukuktaki temel tanımını değiştirmemektedir.

Angarya çalıştırma, basitçe kötü çalışma koşullarıyla ya da düşük ücretlerle özdeşleştirilemez. Ne de, bir işçinin istihdam kısıtlılığından dolayı bir işten ayrılabilmesi durumundaki gibi saf ekonomik zorunlulukları kapsar. Angarya çalıştırma, konuyla ilgili ILO Sözleşmelerinde ve kölelik, köleliğe benzer uygulamalar, borca karşı çalıştırma ya da serflik hakkındaki diğer uluslararası belgelerde insan haklarının ihlali ve insan özgürlüğünün sınırlandırılması anlamına gelir.

ILO'nun angarya çalıştırmaya ilişkin tanımı iki temel unsur içerir: iş ya da hizmetin bir ceza tehdidi altında yaptırılıyor olması ve gönülsüzce yapılıyor olması. ILO denetçilerinin 75 yıldan daha fazla bir süredir yaptıkları çalışmalar bu unsurların her ikisinin de açıklanmasına hizmet etmiştir. Ceza verme, cezai yaptırımlar biçiminde olması gerekmez, fakat hak ya da imtiyaz

kaybı biçiminde olabilir. Aynı zamanda, ceza tehdidi çok çeşitli ve farklı biçimler alabilir. Bunun en aşırı biçimi, fiziki şiddet ya da cebiri, kurbanı ya da akrabalarına yönelik ölüm tehditlerini içerir. Tehdidin biçimleri, psikolojik içeriğe sahip tehditlerde olduğu gibi kolayca fark edilebilir olmayabilir. ILO tarafından incelenen durumlar, işçilerin statüsünün yasadışı olduğu durumlarda göçmen bürolarına ya da polise, ya da uzak şehirlerde fuhuş yapmaya zorlanan kızların durumunda köy ileri gelenlerine ihbar etme gibi örnekleri içermektedir. Diğer cezalar, işçiler sözleşmelerinin ya da yasanın sınırlarının ötesinde fazla mesai yapmayı reddederlerse işten çıkarma tehdidiyle birlikte ücretin düşürülmesi, ücretlerin ödenmemesi ya da borçlarla ilintili ekonomik cezalar gibi mali niteliklere sahip olabilir.

Seçme özgürlüğüne gelince, ILO denetçiler kurulu şu özelliklere vurgu yaptılar: rızanın konusu ve biçimi; dışsal zorlamaların ya da dolaylı alıkoymaların rolü;

Çalışmaya razı olmama (angarya çalıştırma “rota”sı)

- “Köle” statüsüne indirme
- Zorla adam kaçırma
- Kişinin bir başkasına satılması
- İşyerinde ya da cezaevinde fiziki hapsetme
- Razı olmama durumunda çalıştırmak için psikolojik olarak ceza tehdidiyle zorlama
- Minnettar olma (örneğin, hesaplarda sahtecilik, üretilen mal ve hizmetlerde değer indirimi gibi yollarla)
- Çalışma tipi ve koşullarıyla ilgili yanlış bilgilendirme ya da aldatma
- Ücretlerin ödenmemesi ya da kesilmesi
- Kimlik belgelerini ya da personele ait diğer önemli nesneleri alıkoyma

Ceza tehdidi (birisini angarya çalıştırmanın araçları)

- İşçiye, ailesine ya da akrabalarına karşı fiziksel şiddet tehdidi
- Cinsel şiddet tehdidi
- Öç alma tehdidi
- Tutuklanma ya da diğer fiziksel hapsetme tehditleri
- Parasal ceza tehdidi
- Yetkililere (polis, göçmen büroları gibi) bildirme ve sınır dışına çıkarma tehdidi
- İşten çıkarma tehdidi
- Gelecekte yapılacak işlerden harış tutma tehdidi
- Topluluk ya da toplumsal yaşamdan dışlama tehdidi
- Hak ya da imtiyazların kaldırılması tehdidi
- Barınma, beslenme ya da diğer ihtiyaçlardan yoksun bırakma tehdidi
- Kötü çalışma koşullarına maruz bırakma tehdidi
- Sosyal statü kaybı

Tablo 1.1- Uygulamada angarya çalıştırma.

ve özgür biçimde verilen kararın iptal edilmesi olasılığı. Burada da, çok fark edilemeyen zorlama biçimleri olabilmektedir. Çoğu kurban, başlangıçta kendi rızalarıyla fakat aldatma ve hile ile angarya çalışma koşullarına katılmaktadır ve daha sonra bu çalış-

madan kendilerini geri çekmede özgür olmadıklarını fark ederler. Ne var ki kurbanlar, yasal, fiziksel ya da psikolojik zorlamalardan dolayı işlerinden ayrılamazlar. Tablo 1.1, uygulamada angarya çalıştırma durumlarını belirlemek için kullanılabilen temel

özellikleri göstermektedir.

Angarya çalıştırma özellikle işe alımın suistimal edildiği belli bazı ekonomik faaliyet ya da endüstrilerde yaygın olabilir.

Ne var ki, bir angarya çalıştırma durumu bir kişi ve bir "işveren" arasındaki ilişkinin doğasıyla belirlenir, yoksa, çalışma koşulları zor ve tehlikeli olsa da gerçekleştirilen faaliyetin türüyle belirlenmez. Faaliyetin yasal ya da yasa dışı olması işin angarya olup olmadığını belirlemeye de uygun değildir. Fahişeliğe zorlanan bir kadın angarya çalıştırılmaktadır, çünkü çalışma konusunda gönüllülük yoktur ve tehdit altındadır, yoksa, bu faaliyetin yasallığı ve yasa dışılığından dolayı değil. Benzer olarak, bir faaliyetin "angarya çalıştırma" çerçevesinde değerlendirilmesi için resmi biçimde bir "ekonomik faaliyet" olarak tanımlanmış olması gerekmez. Örneğin, zorlama altında dilencilik yaptırılan bir çocuk ya da yetişkin angarya çalıştırılmaktadır.

Angarya çalıştırma, 1999 yılın-

daki ILO'nun Çocuk Emeğinin En Kötü Kullanımları (No. 182) Sözleşmesi nedeniyle yayınlanan raporlarında tanımlandığı gibi çocuk emeği kullanımının en kötü biçimlerinden biridir.

Çocuk emeği, kendi haklarına sahip bireyler olarak çocuklar sadece bir ceza tehdidi altında çalıştırıldıklarında angarya çalıştırılıyor sayılmaz, çocuğun çalışması bir bütün olarak aile tarafından gerçekleştirilen zorla çalıştırma biçiminde de angarya çalıştırma sayılır.

ANGARYA ÇALIŞTIRMA VE KAÇAKÇILIK

İnsan kaçakçılığı konusundaki artan küresel sorun ve bunun angarya çalıştırmaya ilişkin sonuçları üye devletleri angarya çalıştırma kavramına ve bu kavramın tanımına daha fazla dikkat etmeye sevk etmektedir. Şimdilerde hemen hemen evrensel olarak kabul gören insan kaçakçılığı tanımı 2000 yılı Kaçakçılık Protokolü'nde belirtilmiştir (2). Bu protokol, diğer şeylerin yanında,

insan kaçakçılığını diğer kaçakçılık suçlarından ayırmayı amaçlar. İnsan kaçakçılığı, "sömürü amacıyla" tehdit, güç kullanımı ya da diğer zorlama, aldatma, hile yollarıyla bir kişinin alınması, taşınması, başka bir yere aktarılmasına işaret eder. Sömürü, "fahişelik sömürüsü ya da diğer cinsel sömürü biçimlerini, angarya çalıştırmayı ya da hizmet etmeyi, köleliği ya da köleliğe benzer uygulamaları, organların alınmasını" (Protokolün 3 (a) Maddesi) içermektedir. Her Devlet hem yasal hem de bu Madde 5 (1)'den daha ileri yönetsel birimler oluşturmak için gerekli olabilen diğer ölçütleri benimsemek zorundadır.

Aralık 2003'de Kaçakçılık Protokolü'nün yürürlüğe girişi ulusal hükümetler ve yasa koyucular için birkaç önemli zorluk ortaya çıkardı. ILO üyesi devletlerin büyük bir çoğunluğu ILO'nun angarya çalıştırmaya ilişkin Sözleşmelerinin birini ya da her ikisini birden onaylamışken, yine bunların çoğu, angarya çalıştırmayı kendi çalışma yasalarına koymuş

olmalarına rağmen bu tür çalıştırmaya ilişkin spesifik suçları ceza yasasına koymadılar. Yasalar, angarya çalıştırmanın özel aktörler tarafından zorla gerçekleştirildiği farklı biçimleri tanımlamaktan çok, genel özellikleri ifade ediyor olabilmekte ya da angarya çalıştırmanın farklı biçimleri kullanıldığında uygun cezaların verilmesinde başarısız olabilmektedir. Bazı örneklerde bu durum, çoğu angarya çalıştırma biçimlerinin özel ekonomide uygulandığı yerlerdeki durumlara vurgu yapmaktan çok, angarya çalıştırmayı devlet tarafından empoze edilen bir uygulamayla denkleştiren bir eğilimi yansıtabilmektedir.

Bu türden gelişmeler yasayı uygulamada olduğu kadar kavramsal bir takım güçlükler de ortaya çıkarmaktadır. Bunlar, hakkında sınırlı adli uygulamaların olduğu cinsel sömürü ve emek sömürüsünü birbirinden ayıran *sömürü* kavramını uluslararası hukuka sokmuştur. Ve sadece kadınların ve çocukların cinsel sömürüsünü

içeren insan kaçakçılığına karşı yasaları benimseyen birkaç devletin daha geniş bir sömürü ve insan kaçakçılığı anlayışına sahip olmak için kendi yasalarını değiştirmeyi gerektirmektedir.

Burada şunu söylemek yeterlidir: birincisi, insan kaçakçılığına karşı küresel hareket angarya çalıştırma anlayışına ve buna karşı faaliyete bir ivme kazandırmıştır, ikincisi, hem yasa hem de politika yapıcılara bir tercih hakkı verebilmektedir. Özellikle en savunmasız olan göçmen işçilere yapılan tahkir edici işe alma ve istihdam etme uygulamaları, iç hukukta zorla çalıştırma veya insan kaçakçılığı suçunun oluşmasına yol açmakta mıdır? Ve asıl olarak bir çalışma biçimi ne zaman bu kavramların alanına girmektedir?

Bunlar sadece akademik sorular değildir ve üye devletlerin böylesi tahkir edici zorlamaların kurbanlarını koruması, suç işleyenleri cezalandırması ve angarya çalıştırmanın durdurulması ve yok edilmesi için gerekli olan ya-

pısal faktörleri oluşturması yolunda önemli bir etkiye sahip olabilir. Gerçekte, 2003'de Avrupa Birliği tarafından toplanan İnsan Kaçakçılığı Üzerine Uzmanlar Grubu, angarya çalıştırma sömürüsünü İnsan Kaçakçılığı Protokolünün "can alıcı ögesi" olarak belirlemiştir. Bu grubun gözlemlediği gibi, insan kaçakçılığı ile etkili bir biçimde mücadele etmek için; "Politikalar, insan kaçakçılığı mekanizmalarından çok (ya da buna ek olarak) bu tür kaçakçılığın kölelik ve kölelik benzeri uygulamalarına ilişkin sonuçlarına ve zorla cinsel sömürü de dahil olmak üzere angarya çalıştırma üzerine odaklanmalıdır. Devletler, bu tür çalıştırma biçimlerini yasaklayan insan hakları anlaşmalarıyla uyumlu olarak angarya çalışma, kölelik ya da köleliğe benzer uygulamalar altında olan insanların sömürülmesini yasa dışı saymalıdır" (3) .

Günümüzdeki küresel moment, angarya çalıştırma suçunu belirlemek ve takip etmek için böylesi

yasalarla tedbir almaya, insan kaçakçılığı suçunu tespit etmeye doğru gidecek görünmektedir. Bu durum, üye devletlerin, birincisi, cinsel sömürü yanında angarya çalıştırmaya dikkat ederek, ikincisi, bu konuyla ilgili yasaı uygulamak için yeterli kaynak ayırarak insan kaçakçılığına karşı kanunlar çıkarması şartıyla göçmen işçi sömürüsüyle mücadele etmede olumlu etkiye sahip olabilir. Aynı zamanda, insan kaçakçılığına karşı çıkarılan yeni yasalar, yasayla cezalandırılabilen özel bir suç olarak angarya çalıştırmaya karşı yasa yapılmamasına bir neden oluşturmamalıdır. Daha sonra gösterileceğı gibi, göçmen işçilerin gidilen ülkelerde maruz bırakıldığı bütün angarya çalıştırma uygulamaları hiçbir biçimde insan kaçakçılığının bir sonucu değildir. Ve angarya çalıştırmanın kurbanı sadece göçmen işçiler değildir. Bu nedenle hem angarya çalıştırmaya, hem de insan kaçakçılığına karşı yasalara ihtiyaç vardır.

İnsan Kaçakçılığı Protokolü, bir

tarafıan cinsel sömürü için insan kaçırma, diğeri tarafıan angarya çalıştırma (ve aynı zamanda kölelik, köleliğe benzer uygulamalar) için insan kaçırma arasında kesin ayrımlar çizerken, bu, zorlayarak cinsel sömürüde bulunmanın angarya çalıştırma biçimini oluşturmadiğıını ima etmek olarak anlaşılmamalıdır. Gerçekte, ILO denetçi kurulları 29 nolu Sözleşme gereğince zorlayarak fahişelik yaptırma ve cinsel sömürüyle ilgili olmuştur.

ANGARYA ÇALIŞTIRMA VE KÖLELİK

Angarya çalıştırma ile kölelik ve kölelik benzeri uygulamalar arasında ne tür bağlantılar vardır? Bunlar, ne dereceye kadar insan haklarının suistimal edilmesinin farklı ya da benzer biçimlerini oluşturmaktadır? Bizim angarya çalıştırma üzerine hazırladığımız ilk Küresel Raporumuz, ILO'nun bu konu hakkında olan iki temel belgesi ile kölelik ve kölelik benzeri uygulamalar hakkındaki Birleşmiş Milletler Örgütü belgeleri-

nin benimsediği tarihsel olayları detaylı olarak gözden geçirmiştir (4). Bu analiz şu anki raporda tekrar edilmeyecektir. Ne var ki, daha sonraki bölümlerde farklı angarya çalıştırma biçimlerinin incelenmesine yer hazırlamak için bazı açıklamalara ihtiyaç vardır.

Kölelik, angarya çalıştırmanın bir biçimidir. Bu, bir kişinin bir başkası üzerine ya da belki de bir toplumsal grubun bir başka grup insanın üzerine mutlak kontrolü anlamına gelir. Kölelik, 1926'da bu konu hakkındaki ilk uluslararası belgede, sahiplik hakkına bağışlanmış güçlerin hepsinin üstünde icra edildiği bir kişinin durumu ya da statüsü olarak tanımlanmıştır (Madde 1 (1)). (5) Köle durumundaki bir kişi, kesinlikle çalışmaya zorlanmış olacaktır, fakat bu, bu tür bir ilişkinin tek belirleyici göstergesi değildir. Aynı zamanda kölelik, belli bir zamanda biten sabit bir süreden çok, genellikle miras alınan sürekli bir durumdur. Buna ek olarak, angarya çalıştırmanın sömürge

güçler tarafından yaygın biçimde uygulandığı bir zamanda benimsenen bu ilk belgede, tarafların "zorunlu ya da angarya çalıştırmanın köleliğe benzer koşullara neden olmasını engellemek için bütün gerekli önlemleri alması" (Madde 5) talep edildi. Dört yıl sonra benimsenen ILO 29 nolu Sözleşmesi kölelik de dahil genel olarak angarya çalıştırmayı yasakladı.

Bundan sonra, özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ideolojik, politik ya da farklı amaçlarla angarya çalıştırma için cezalar uygulandı. Dünyanın vicdanının canlanmasıyla, ILO, devlet tarafından empoze edilen angarya çalıştırma üzerine de ilk defa odaklanarak 1957 tarihli 105 nolu Sözleşmeyi kabul etti. Aynı zamanda, Birleşik Devletler borç yüzünden köle gibi çalıştırma ve kölelik gibi gelişmekte olan ülkelerde hüküm süren yapısal sorunlar üzerine daha fazla odaklanan Köleliğe Benzer Uygulamaların, Kurumların, Köle Ticaretinin ve Köleliğin Ortadan Kaldırılması

rılması Hakkında Tamamlayıcı Sözleşme'yi kabul etti. Bu "kölelik benzeri uygulamalar", bireylerin ya da toplumsal grupların başkaları için çalışmaya zorlandığı durumları içermektedir. Köleliğe benzer uygulamalar ile angarya çalıştırma arasında birbirlerini kapsayan bazı özellikler söz konusudur. Borç nedeniyle köle gibi çalıştırma ya da "borç köleliği" özellikle günümüzün angarya çalıştırma biçimlerinin belli başlı göstergesidir.

ANGARYA ÇALIŞTIRMA VURGU YAPAN ULUSAL TERMİNOLOJİ

Ulusal düzeyde kullanılan değişik terimlerin bir çoğu bu ülkelerin kökünden söküp atmak istedikleri farklı zorla çalıştırma biçimlerini bir arada ifade etmek için kullanılabilir. Hindistan, Pakistan ve bir dereceye kadar Nepal gibi Güney Asya ülkelerinde, "borç nedeniyle rehinli çalıştırma" uygulamasını ortadan kaldırmayı amaçlayan yasalarda bu kavramın oldukça karmaşık ta-

nımları vardır. Bu tür çalıştırılanların çoğu ILO'nun kendi angarya çalıştırma tanımı ile uyuşmaktadır, fakat belli bazı istisnalar da vardır. Brezilya'da, uzak bölgelerdeki zorla çalıştırma uygulamaları için tercih edilen terim "köle emeği"dir; bu terimle anlatılan bütün durumlar ILO'nun angarya çalıştırma Sözleşmelerinin alanına girmektedir.

EVRENSEL BİR KAVRAM

Angarya çalıştırmaya karşı faaliyetleri destekleyen temel bir ilke, bu uygulamaya ciddi bir suç olarak bakılmasıdır. Bu konu hakkında ILO'nun ilk Sözleşmesi'nde açıkça saptandığı gibi, angarya çalıştırma ceza gerektiren bir suç olarak görülecektir ve cezaların gerçekten yeterli olduğunu garantilemek için Sözleşme'yi onaylayan her üye Devlet üzerinde bir yükümlülük olacaktır (Madde 25). Ve hala bazı temel olgularla yüzleşmeye gerek vardır. Angarya çalıştırma bir suç olarak tanımlanmalıdır, ne var ki, ulusal yasalarda angarya çalıştır-

mayı oluşturan değişik suçları birbirine eklemlemedeki zorluklardan dolayı her zaman sürekli takip edilememektedir.

Zorluk, her ülkenin kendi ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinin ışığında yasa yapmalarına izin verilirken, zorlamaya karşı garantiye alma ve işyerinde serbestlik ilkelerinin bir kısmını tanımlayan evrensel bir kavrama sahip olmakta ortaya çıkmaktadır. Bütün toplumlarda angarya çalıştırma kurbanlarının ve suçlularının kimliğinin tespit edildiği açık bazı angarya çalıştırma biçimleri vardır. Böylesi durumlarda suçlular yasa gücüyle cezalandırılmalıdır. Kurbanlara, yasalar, politikalar ve programlarla yardım edilmeli ve uygun bir ücretle iş sağlanmalı, yeterli bir rehabilitasyon verilmelidir.

ILO'nun dünyanın farklı bölgelerinde angarya çalıştırma konusundaki araştırmaları, analizleri ve hassasiyeti arttıkça, bazı temel olgularla daha fazla yüzleşmek zorunda kalacaktır. Bir uçta angarya çalıştırma da dahil aşırı sö-

mürüden kaynaklanan çalışma koşulları ve uygulamalar bulunurken, diğer uçta emek standartlarının tam olarak uygulandığı ve uygun çalışma biçimlerinin olduğu yerler bulunmaktadır. Angarya çalıştırma biçimlerinin bulunduğu yerlerdeki örneklerde, angarya çalıştırmayı, tamıyla olumsuz/kötü çalışma koşullarından ayırmak zor olabilmektedir.

Angarya çalıştırmanın yasal olarak tanımlanmış olduğu yerlerde bile işverenlerin, çalışanların, zorlayıcı ve aldatıcı bir mekanizmalar silsilesi kullanarak kendi işçi haklarına tam olarak sahip olmalarından mahrum bırakabildikleri değişik yollar vardır. Bu uygulamalar endüstrileşmiş ülkelerde de, gelişmekte olan ülkelerde de, geçiş ekonomilerinde de bulunmaktadır. Bu durumu çözecek uygun çareler, uygulamakta olan zorlayıcı mekanizmaların doğasına ve hatta belki de şiddetine bağlı olarak değişecektir. Bu sorunların yasal açıdan tetkiki, ILO denetçiler kuruluna

aittir. 2007'deki Dünya Çalışma Konferansında tartışmak amacıyla angarya çalıştırma araçları üzerine bir genel araştırma hazırlanacaktır.

ANGARYA ÇALIŞTIRMANIN GELENEKSEL VE YENİ BİÇİMLERİ

Angarya çalıştırmanın yeni biçimlerinin olup olmadığı ve bugünlerde ne dereceye kadar böylesi örneklerin ortaya çıktığı sorusu oldukça yerinde bir sorudur.

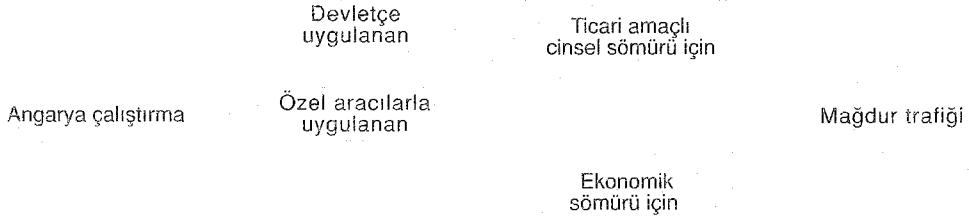
Birinci problem, angarya çalıştırma konusunda en savunmasız olan bireyler ve sosyal grupların, bugün geçmiştekinden farklı olup olmadığıdır. İkinci bir problem, zorlama mekanizmalarının değişip değişmediğidir. Kadınların ve aynı zamanda çocukların insan kaçakçılığından kaynaklanan angarya çalıştırmaya karşı en fazla zarar görme eğiliminde olduğuna ve onları kaçıranlar tarafından yeni zorlama biçimleri uygulandığına ilişkin kanıtlar

vardır.

Angarya çalıştırmanın “eski” ve “yeni” biçimleri arasındaki ayırım kesinlikle su götürmez bir ayırım değildir.

ILO'nun tanımına göre angarya çalıştırma biçimleri küçük değişiklikler gösterebilir. Angarya çalıştırmanın daha eski biçimlerinin, Asya'daki rehinli çalıştırma örneğinde olduğu gibi, yeni endüstri ve sektörleri, kadınlar da dahil farklı grupları ve göçmen işçileri etkileyen yeni angarya çalıştırma biçimleri ile yer değiştirdiği bu Raporda ileri sürülmektedir. Bu anlamda daha eski rehinli çalıştırma sistemleri ile en son insan kaçakçılığı biçimleri arasında üst üste binen açık örnekler olabilmektedir.

Angarya çalıştırmanın daha “geleneksel” biçimleri, eski inançlarla, geleneklerle, bazı durumlarda sömürgeciliğin bir mirası olarak tarımsal ve başka üretim yapılarıyla ilişkilendirilebilir. Bunlar, Asya'daki kabile azınlıklarına ya da Latin Amerika'daki yerlilere, yani savunmasız grup-

Şekil 1-

lara karşı eski ayrımcılık biçimlerinden kaynaklanıyor olabilir. Böylesi geleneksel biçimler, köleliğin belgelendiği ve geleneksel köleciliğin mirasının sürekli ayrımcılığı ve zorlayıcı çalışma biçimlerini içerdiği Afrika'nın bazı bölgelerinde de var olabilmektedir.

Küreselleşme ve şu anki göç eğilimleriyle ilgili olarak "modern" angarya çalıştırma biçimleri, bazıları örgütlü suçlara girişmiş aktörlerin gayri meşru parasal karlar arayışı ile bağlantırılabilir. Modern biçimler küreseldir, bütün bölgelerde bulunabilir.

Endüstrileşmiş toplumlarda göçmen işçilerin köle gibi çalıştırılması örnekleri, tarımda ve özellikle inşaat, ambalaj ve besin

üretimini kapsayan emek yoğun sektörlerde belgelenmiştir. Özellikle bilinen bir örnek, zorla dölendirmek, cinsel sömürü ya da uyuşturucu satışı için şebekeler tarafından çocukların kaçırılmasıdır.

Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın geçiş ekonomilerinde ekonomik sömürü Kafkasya ve Orta Asya'dan gelen göçmen işçiler arasında gözlenmektedir; bu aynı zamanda tarımda ve Orta Asya'nın madenlerinde de ortaya çıkmaktadır.

Bugünkü zorunlu çalıştırma örneklerinin özellikleri, düşük standarttaki yaşam ve çalışma koşullarından şikayet eden göçmen işçilerin şikayet edilmesi tehditlerini, kimlik belgelerinin

alınmasını ve hareket özgürlüğünün sınırlandırılmasını içermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde daha eski olanlarla yan yana bulunan bugünkü angarya çalıştırma biçimlerinin en son ortaya çıkan görünüşleri bulunabilmektedir. Bunlar, özellikle belli bölgelerde ciddi sayıda çocuk kaçırma olayları da dahil sınır ötesine olduğu kadar içeride yapılan insan kaçakçılığını, işten çıkarma tehdidiyle zorla fazla çalıştırmayı içermektedir. Zorlamanın yeni biçimleriyle ilgili sürekli ortaya çıkan bir problem, ev içi hizmetlerde çalışan işçilere yapılan muameledir.

Çoğunluğu kırsal alanlardan şehirlere gelmiş çocuk ve yetişkin işçiler yerel işverenlerin ellerinde angarya çalıştırma biçimlerini deneyimlemişlerdir. Bugün, hareket özgürlüğü sınırlandırılmış olarak kendilerini bir haneye bağlanmış bulan ve kimlik belgeleri elinden alınmış göçmen ev içi hizmetçilerin çoğunluğu angarya çalıştırmaya karşı savunmasızdır.

2. DÜNYADAKİ ANGARYA ÇALIŞTIRMA TAHMİNLERİ

Bugün Dünya çapında en azından 12.3 milyon insan angarya çalışma kurbanıdır. Bunların 9.8 milyonu özel araçlar tarafından sömürülmektedir, ki buna, insan kaçakçılığından kaynaklanan 2.4 milyondan daha fazla insanın angarya çalıştırılması da dahildir. Geri kalan 2.5 milyon insan ise Devlet ya da isyancı askeri gruplar tarafından çalışmaya zorlanmaktadır. Bunlar, özellikle bu rapor için yapılan bir ILO tahmininin temel bulgularıdır. Güvenilir ulusal tahminlerin yokluğunda, ILO, angarya çalıştırmaya ilişkin rapor edilen durumların ya da "alametlerin" oldukça geniş bir sayısına dayalı olarak kendi metodolojisini geliştirmiştir. Sonuç, dünyadaki angarya çalıştırma kurbanlarının toplam sayısı hakkında daha sınırlı olan asgari bir tahmindir. Bu yöntem, sadece sistematik ve daha derin ulusal alan çalışmalarında elde edilebilen güvenilir ülkesel tahminler sağlamamaktadır (7).

ANGARYA ÇALIŞTIRMA TİPOLOJİSİ

Angarya çalıştırma konusundaki ilk küresel rapor bir tipoloji geliştirmeyi amaçlamıştı. Kategoriler şöyleydi: Kölelik ve insan kaçırma; kamusal işlere zorunlu katılım; zirai ve tarımsal alanlarda zorla çalıştırma; angarya çalışma koşullarındaki ev içi işçiler; rehinli çalıştırma; ordu tarafından zorlanan angarya çalıştırma (özellikle Myanmar'ı vurgulayarak); insan kaçakçılığına bağlı angarya çalıştırma; ve cezaevi bağlantılı angarya çalıştırma. Bu tipoloji, ya angarya çalıştırma durumlarının ortaya çıkabildiği (tarım ya da ev içi işler gibi) *sektörlere* ya da insanların angarya çalıştırılmasıyla sonlanan (köleleştirme, adam kaçırma ya da borç rehini olarak çalıştırma gibi) *örneklerle* gönderme yapmaktadır.

Küresel bir tahmin amacıyla angarya çalıştırma örnekleri üç ana tipte gruplanmıştır:

-Devlet tarafından zorlanan angarya çalıştırma, bu konu üzerine 2001'deki ilk Küresel

Raporda tanımlanmış olan üç temel kategoriye içerir: ordu tarafından uygulanan angarya çalıştırma, kamusal işlere zorunlu katılım ve cezaevinde zorla çalıştırma. Bu son kategori sadece çalışma kamplarını değil aynı zamanda modern yarı ya da tam özel cezaevlerinde de uygulanan çalışmayı da içermektedir. İsyancı gruplar tarafından uygulanan angarya çalıştırma da bu kategori içerisine dahil edilmiştir.

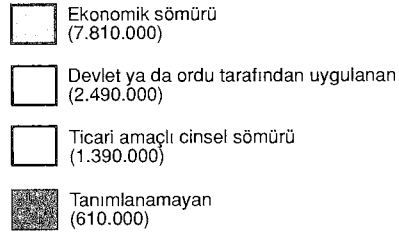
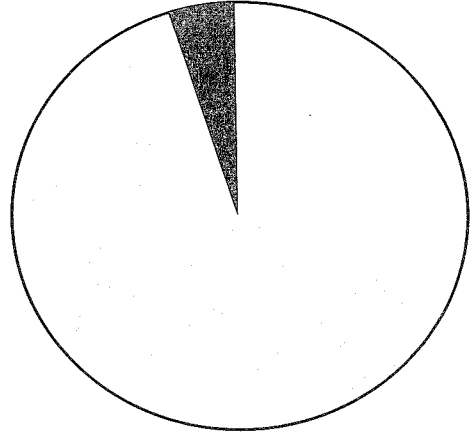
-Ticari amaçlı cinsel sömürü amacıyla özel aracılar tarafından gerçekleştirilen angarya çalıştırma ise gönülsüz bir biçimde fahişeliğe zorlanan kadınları ve erkekleri, ya da gönüllü olarak fahişeliğe başlayan fakat istediklerinde ayrılamayanları ya da ticari amaçlı cinsel faaliyetlerin diğer biçimlerini içermektedir. Bu kategoriye aynı zamanda ticari amaçlı cinsel faaliyetlere zorlanan çocuklar da dahildir.

-Ekonomik sömürü amacıyla özel aracılar tarafından uygu-

lanan angarya çalıştırma ticari amaçlı cinsel sömürüden başka, özel aracılarcı zorlanan bütün angarya çalıştırma biçimlerinden oluşur. Bu kategori, başka şeyler yanında, ev içi angarya çalışma ya da zirai alanda ve tarım alanlarında angarya çalıştırmayı kapsamaktadır.

Bu tipolojiye ek olarak, angarya çalıştırılanlar arasında kaçırılmış olan ve olmayan biçiminde bir ayırım yapılmıştır.

Daha fazla kategoriye içeren daha duyarlı ve ayrıntılı bir tipolojinin daha iyi olacağı doğrudur, fakat böyle bir çalışma çok fazla zorluk içermektedir. Öncelikle, angarya çalıştırma konusunda genel bir veri kıtlığı söz konusudur. Bu nedenle kategorilerin çok olması ihtiyaç duyulan veriler konusunda daha fazla bir yük getirecekti (daha fazla kategori her kategoride daha az veri olması anlamına gelir). İkincisi, sayısal bilgiler ne kadar kolay elde edilebilir olursa yeterince ayrıntılı da olmamaktadır. Çoğu du-

Şekil 2- Angarya çalıştırma biçimleri

rumda olgusal bilgiler bir ekonomik sektör ya da faaliyetten daha fazlasını kapsayan rakamları bir araya getirmekle ilgilidir.

ANGARYA ÇALIŞTIRMANIN ÖLÇÜLMESİ

Küresel tahminlerin her zaman ki yöntemi ulusal tahminleri

	Angarya çalışan sayısı
Asya ve Pasifik	9.490.000
Latin Amerika ve Karayipler	1.320.000
Sahra Altı Afrika	660.000
Endüstrileşmiş ülkeler	360.000
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	260.000
Geçiş ülkeleri	210.000
Dünya	12.300.000

Şekil 3-Bölgelere göre dünyada angarya çalıştırılan insan sayısı.

bölgesel ve sonra da küresel şekillerde bütünleştirmektir. Bu direkt toplama yönteminden önce genellikle ulusal kavram ve tanımlardaki farklılıkları birbirine uydurmak ve olası eksik verileri yüklemek için bazı adımlar gerçekleştirilir. Bu tür bir yaklaşım, küresel tahminleri ve ekonomik olarak aktif nüfusun izdüşümlelerini üretmek ve çocuk emeği ile işsizliğin bölgesel ve küresel olarak tahminini hesaplamak için 1970'lerden beri ILO tarafından benimsenmişti.

Angarya çalıştırma örneğinde elverişli ulusal tahminler, genellikle ikincil bilgiler temelinde hesaplanmıştır, angarya çalıştırmanın bir ya da iki özel biçimiyle ilgilidir ve birbirinden tamamen farklıdır. Çoğu örnekte angarya

çalıştırma tahminleri için kullanılan yöntem ve tanımlar tayin ve tespit edilmemiştir, bazı örneklerde de işaret ettikleri zaman ya da dönem açık değildir. Bunlar genellikle bir parçayı daha geniş bir tahmine uygulayarak türetilmiştir. Örneğin, zorla ticari amaçlı cinsel sömürünün fahişelik yapan insanların toplam sayısının % 10'uyla ilgili olduğu varsayılır. Bu nedenle, doğrudan doğruya kurbanların kendilerini araştıran veri toplama araçlarına dayalı güvenilir ve yaygın biçimde kabul edilen ulusal tahminler geliştirilmelidir.

Böylesi ulusal tahminlerin yokluğunda, ILO, angarya çalıştırma işaretlerine dayanarak ve angarya çalıştırma örneklerinin raporlarını analiz ederek kendi meto-

dolojisini geliştirmeye karar verdi. Bu metodoloji angarya alıştırma üzerine rapor edilmiş durumların “iftli örneklenmiş” olarak bilinen tekniğe dayanır ve dünyadaki angarya alıştırma kurbanlarının toplam sayısından daha düşük sınırlar koyarak asgari tahminlere ulaşır. (8)

ANGARYA ALIşTIRMANIN KÜRESEL BİR TAHMİNİ

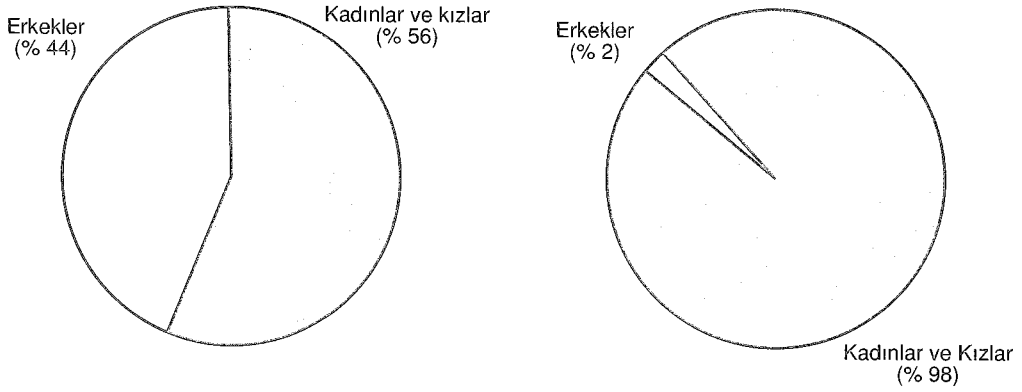
ILO’nun angarya çalıştırılan kurbanların sayısı konusundaki tahmini 12.3 milyondur.

Bu rakam angarya çalıştırılan kişilerin küresel olarak tahmin edilen asgari sayısı olarak yorumlanabilir. şimdiki dünya nüfusu (9) konusunda bu tahmin bin yerleşimci başına en azından iki angarya çalışma kurbanının var olduğu hesap edilebilir. Toplam dünya işgücü (10) konusunda ise en asgari tahmin bin işçi başına aşağı yukarı 4 kişiye teka-bl etmektedir. Bu sayı önemlidir fakat eğer bunu zebilecek irade varsa başa çıkılmaz bir problem

değildir.

Bu rakamlar angarya çalıştırmanın en asgari tahminini sunmaktadır, çünkü temel bilgi kaynaklarının seçiminde ihtiyatlı olmaya ve verilere bağlı kalmaya karar verilmişti. şekillerin güvenirliği bilginin niceliği ve niteliğini de yansıtmaktadır. Örneğin, bu veriler farkındalığın düşük ya da ifade özgürlüğünün sınırlı olduğu bölgelerde daha az güvenilirdir. Aynı zamanda bazı angarya alıştırma örneklerinin de bütünüyle hesaba katılmamış olması da olasıdır. Bu nedenle bu ilk küresel tahmin angarya alıştırma üzerine daha fazla ve daha iyi bilgi üretme sürecinin bir parçası olarak görülmelidir.

Bütün tahminler gibi bu tahminin de hataları vardır. Bunlardan biri örneklem hatasıdır. Bu hata tahminin bir örneklem dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Farklı rnekler farklı durumlar üzerine uygulansaydı, tahminin bir dereceye kadar farklı olacağından şüphe yoktur. Neyse ki burada çiftli örneklem uygulan-

Şekil 4- Cinsiyete göre zorla ekonomik sömürü.

mıştır ve bu sadece angarya çalıştırma tahminlerini değil fakat aynı zamanda örneklem hatası tahminini de ortaya çıkartır. Bu örneklem hatası ya da istatistiksel dildeki "standart hata" şimdiki durumda aşağı yukarı 2.5 milyon olarak tahmin edilmiştir.

ANGARYA ÇALIŞTIRMANIN TEMEL BİÇİMLERİ

Küresel olarak, bütün angarya çalıştırılanların sadece % 20'si doğrudan doğruya devlet ya da ordu güçleri tarafından uygulanmaktadır.

Geri kalanı, insanların zaafından istifade eden özel araçlar tarafından uygulanmaktadır. Zorla ticari amaçlı cinsel sömürü örneklemin % 11'inin oluşturmaktadır ve ezici çoğunluk -% 64- özel araçlar tarafından ekonomik sömürü amacıyla uygulanmaktadır. Aşağı yukarı % 5'i açıkça tanımlanamayan angarya çalıştırma biçimlerinden oluşmaktadır.

BÖLGESEL DAĞILIM

Küresel veriler, angarya çalıştırmanın, hem gelişmiş hem de gelişen ülkelerde ve dünyanın bü-

tün bölgelerinde ciddi sayıda insanı etkileyen küresel bir problem olduğunu doğrulamaktadır. Rakamlar Asya-Pasifik bölgesinde, Latin Amerika ve Karayipler’de ve Sahra Altı Afrika’sında yüksektir. Bu bölgelerde sayılar geleneksel kölelik biçimlerinin devamını –ve genellikle değiştirilmiş biçimlerini- sergilemektedir. Fakat aynı zamanda endüstriyel ülkelerde, geçiş ülkelerinde ve Orta Doğu ülkelerinde de yüksek rakamlar görülmektedir. Bu raporun başından beri tartışıldığı gibi bu bölgelerdeki rakamlar, küreselleşme, göç ve insan kaçakçılığı ile bağlantılı olan en yeni angarya çalıştırma biçimlerinin ortaya çıkışını göstermektedir.

Asya ve Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler, ve Sahra Altı Afrikası bin kişi başına sırasıyla 3, 2.5 ve 1 angarya çalıştırma kurbanıyla nüfuslarına oranla en yüksek oranlara sahiptir. Bu oranları Orta Doğu ve Kuzey Afrika (bin kişi başına 0.75 kişi), geçiş ekonomileri (bin kişi başına 0.5 kişi) ve

endüstrileşmiş ülkeler (bin kişi başına 0.3 kişi) izlemektedir.

Asya ve Pasifik bölgelerinde angarya çalıştırılan insanların hemen hemen 2/3’ü, çoğunlukla tarımda ve diğer ekonomik faaliyetlerde borç yerine çalıştırma biçiminde ekonomik sömürü için kullanılmaktadır. Asya ve Pasifik’te angarya çalıştırılanların aşağı yukarı % 20’si, Myanmar da dahil olmak üzere bölgedeki birkaç ülkede yoğunlaşmış olarak devlet tarafından uygulanmaktadır. Ticari amaçlı cinsel sömürü için angarya çalıştırma bu bölgedeki toplam angarya çalıştırılan insanların % 10’undan daha azını kapsamaktadır. Bu angarya çalıştırma örneği, bu türden çalıştırma biçiminin ekonomik sömürü için % 75, devletin uygulamış olduğu % 16, ticari amaçlı cinsel sömürü için % 9 olduğu Latin Amerika ve Karayiplerde de benzerdir. Sahra Altı Afrikasında da angarya çalıştırmanın hacmi ekonomik sömürü için % 80, devletin uyguladığı % 11 ve ticari amaçlı cinsel sömürü için % 8’dir. Orta

Doğu ve Kuzey Afrika'da angarya çalıştırma biçimi, devlet tarafından uygulanan çalıştırma biçiminin görece olarak daha düşük (% 3) olmasına rağmen, diğer gelişmekte olan bölgelerdekine benzemektedir. Ekonomik sömürü amaçlı angarya çalıştırma bu türden çalıştırmanın hakim biçimidir (% 88), ve bu oranı ticari amaçlı cinsel sömürü (% 10) için angarya çalıştırma takip etmektedir.

Geçiş ekonomilerinde ve endüstrileşmiş ülkelerde angarya çalıştırma modeli gelişmekte olan ülkelerekinden bir dereceye kadar farklıdır. Devlet tarafından uygulanan angarya çalıştırma geçiş ekonomilerinde neredeyse sıfır ve endüstrileşmiş ülkelerde % 5'den daha azken, bu bölgelerde hakim angarya çalıştırma biçimi ticari amaçlı cinsel sömürüdür (sırasıyla % 46 ve % 55) (11).

İNSAN KAÇAKÇILIĞI

İnsan kaçakçılığının bir sonucu olarak angarya çalıştırılan kişile-

rin tahmini en asgari sayısı 2.45 milyondur.

Bu nedenle, angarya çalıştırılan insanların tamamının % 20'si ve özel aracılar tarafından uygulanan zorla çalıştırmanın % 25'i insan kaçakçılığının bir sonucudur. Bu durum, insan kaçakçılığından kaynaklanan angarya çalıştırma toplamın önemli bir bölümünü içine alırken, küresel olarak angarya çalıştırılanların büyük çoğunluğunun insan kaçakçılığına bağlı olmadığını gösterir. Ne var ki önemli oranda coğrafik farklılıklar vardır. Verilere göre Asya, Latin Amerika ve Sahra Altı Afrikasında kaçırılan kurbanların oranı bütün angarya çalıştırılanların % 20'sinin altındadır. Endüstrileşmiş ülkelerde, geçiş ekonomilerinde, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde insan kaçakçılığı zorla angarya çalıştırmanın % 75'inden daha fazlasını oluşturmaktadır. Bu nedenle dünyanın bu bölgelerinde insan kaçakçılığı angarya çalıştırmanın temel rotasını oluşturmaktadır.

Kaçırılan insanlar kendi gel-

dikleri bölgelerde değil gidilen bölgelerde (örneğin, zorla çalıştırıldıkları yerlerde) sayılmıştır. Afrika'nın ya da geçiş ülkelerinin göreceli olarak düşük oranları bu bölgelerden gelen insanların çoğunun endüstriyel ülkeler de dahil olmak üzere başka bölgelere kaçırıldıkları olgusunu gizlemelidir.

CİNSİYET VE YAŞA BAĞLI ANGARYA ÇALIŞTIRMA

Angarya çalıştırmada tuzağa düşürülen insanlar kimlerdir? Zorla ekonomik sömürde, kadınlar ve kızlar kurbanların % 56'sını temsil ederken, erkekler ise % 44'ünü oluşturmaktadır. Zorla ticari amaçlı cinsel sömürde ise % 98 ezici çoğunluk kadınlar ve kızlardır.

Yaşa göre sonuçların tam bir analizi olanaklı değildi, çünkü kurbanların tam yaşı kaynaklarda genellikle belirtilmemiştir. Çoğu kaynak yaşlarını bildirmeksizin genç insanların kaçırıldığını zikretmektedir. Buna rağmen biz, bütün kurbanların % 40 ile % 50

arasında çocuklardan oluştuğunu tahmin etmekteyiz. (12)

DİPNOTLARI

(1) Bu Sözleşme savaş ya da felaketler gibi acil durumlardaki çalışmayı, bir kamu otoritesinin kontrolü altındaki çalışmayı ve bir hukuk mahkemesinde mahkum edilmiş tutukluların çalışmasını, askeri karaktere sahip işler için ordu hizmetinde çalışmayı dışarıda tutmaktadır (Madde 2(2)).

(2) Birleşmiş Milletler Ulusötesi Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşmesini tanımlayan "Özellikle Çocukları ve Kadınları olmak üzere İnsan Kaçakçılığı'nı Durdurmak ve Cezalandırmak için Protokol".

(3) Avrupa Komisyonu: İnsan Kaçakçılığı Üzerine Uzmanlar Grubu raporu, (Brüksel, 22 Aralık 2004), s. 53.

(4) ILO: Angarya Çalıştırmayı Durdurmak, ILO Çalışma Hakkı ve Temel Prensipleri Deklarasyonu Üzerine Küresel Rapor, Uluslararası Çalışma Konferansı, 89. bölüm, Cenevre, 2001 (özellikle s. 9-11).

(5) 1926 Kölelik Sözleşmeleri Uluslararası Birliği.

(7) Tam ve güvenilir istatistikler elde etme zorluğuna Birleşik Devletler Ulusal Bilimler Akademisi'nin bir raporun-

da da işaret edilmiştir: Uluslararası Çalışma Standartları: Bilgi kaynakları ve Teknikler (Washington, DC, The National Academies Pres, 2004).

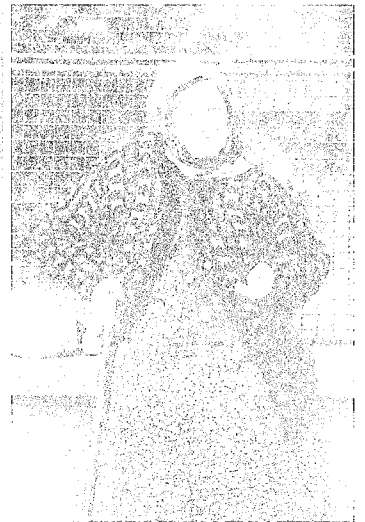
(8) P. Besler vd., ILO Minimum Estimation of Forced Labour in the World.

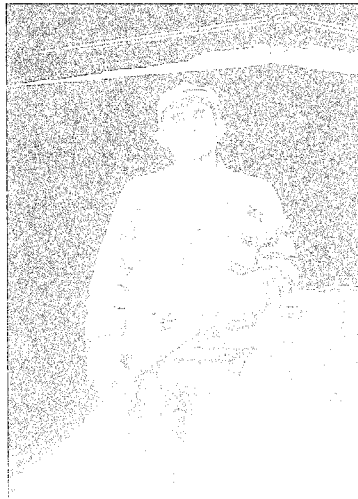
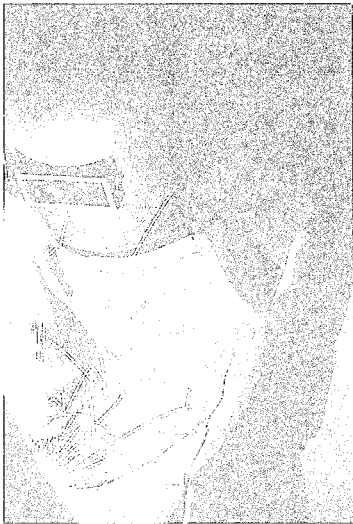
(9) Birleşmiş Milletler: Dünya Nüfusu: 2002 Tashihi, cilt II: Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Dağılımı ST/ESA/SER. A/223 (New York, 2003), p. 39.

(10) ILO: Ekonomik Olarak Aktif Nüfus, Tahminler ve Projeksiyonlar (1950-2010), 5. basım. http://labors-ta.ilo.org/default_page.htm

(11) Eğer angarya çalıştırmanın tanımlanmamış biçimleri de bu kategoriye eklenirse bu oranlar daha yüksek olmaktadır (% 95 ve % 71).

(12) Bu, zorla angarya çalıştırılan 5.7 milyon çocuğun var olduğu ve farklı bir yöntemin kullanılarak tahmin yürütüldüğü çocuk emeği üzerine 2002 Küresel Rapor'undaki tahminlere uygundur. ILO: Çocuk Emeğinin Kullanılmadığı Bir Gelecek, İşyerinde Temel İlkeler ve Haklar Deklarasyonu, Rapor I(B), Uluslararası Çalışma Konferansı, 90. Dönem, Cenova, 2002, Tablo 3, s. 18.

PERKEMBANGAN ASAS KALAMATI BERKAITAN SOSIAL KOTING ORGANSAMA DOKTER

A. Bonnie G. (Kotting)

© 2010 by A/S. All rights reserved. Ura

1.GİRİŞ

Sosyal korumanın varlığı haklı olarak 20. yüzyılın en önemli toplumsal keşiflerinden biri olarak düşünülebilir. Sosyal koruma sistemleri toplumlara, yurttaşların refahlarını ve güvenliğini, onları dayanaksızlıktan ve yoksulluktan koruyarak, doğru düzgün bir yaşam sürdüreceği biçimde iyileştirme olanağı sunar. Sosyal koruma bir yandan herkesi -kadınlar ve erkekler- temel bir sosyal ve ekonomik korumadan yararlandırmaya çalışarak, insanın yaşaması için gerekli temel ihtiyaçlara doğrudan yanıt vermektedir. Diğer taraftan, insan kapasitesinin gelişmesi ve özgürlüğü, yapısal değişime destek, istikrarlı bir büyüme, adaletin ve toplumsal bütünlüğün gelişmesi ve ekonomik dinamizmin artması nedeniyle bireylerin ve toplulukların yaşam kalitesinin güçlendirilmesinde çok geniş bir rol oynar.

Oysa, yol açtığı sonuçlara rağmen ve insan gelişimine yaptığı katkıya karşın, sosyal koruma her zaman en canlı eleştirilerin konusu olmuştur. Oluşturulmasından ve uygulamaya geçirilmesinden beri sosyal koruma politikalarına ekonomik nedenlerle karşı çıkmış ve özellikle de ekonomik performans

üzerinde negatif etkisi var denerek karalanmıştır. Muhalifleri, bu politikaların çok külfetli olduğunu ve kamu fonlarını kurutan ve diğer öncelikli alanlarda yatırım olanaklarını kısıtlayan bir mali yük getirdiğini ileri sürmektedirler. Aynı şekilde, söz konusu bu politikaların kamu yardımına bağımlılık anlayışını tetikleyerek, emeğe bağlı değerlere tehdit oluşturarak ve yapısal değişime engel olarak işgücü pazarı üzerinde caydırıcı etkisi olduğunu ifade etmektedirler.

20. yüzyılın son yılları boyunca, ve bugün hala, sosyal koruma üzerine yapılan tartışma yoğunlaştı ve tartışmaya giderek ihtilaflar damgasını vurdu. Adı geçen eleştiriler, hem ekonomik, hem siyasal, hem de toplumsal alanlarda iyi sonuçlar elde eden ülkelerin deneyimleri ile büyük oranda geçersiz kılındı, ki bu da ekonomik gelişme ile sosyal korumanın karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiğini ispatlıyor; bununla birlikte, dünyada sosyal koruma konusundaki yetersizlikler - çünkü gezegenimizin yarısından fazlası tam bir sosyal korumadan faydalanmıyor- ciddi kaygıların kaynağı olarak görüldü ve çok derin tartışmaların konusu oldu. Acı gerçeğin saptamaları -öyle ki,

1.200.000.000 kişi yoksulluk içinde yaşıyor (1)- bu duruma acil olarak ilgi göstermemizi yadsınamaz bir biçimde gerektiriyor. Doğal felaketler, silahlı mücadeleler, mali krizler, siyasal ve ekonomik geçişler gibi artan ve tekrar eden sorunlar birçok ülkeyi ve şayet sahiplerse, sosyal koruma rejimlerini istikrarsızlaştırmaya devam ediyor. Bağışıklık sistemindeki yetersizlik virüsü/kazanılmış bağışıklık sistemindeki yetersizlik sendromu (HIV/AIDS) gibi yeni kitlesel salgınlar dünyanın birçok yerinde insanın gelişimini sekteye uğrattıyor. Uluslararası göçler, yaşlanma ve iş yapılarının gelişimi gibi nüfusla ilgili eğilimler de sosyal korumanın önemli sonuçlarındandır. Dünyanın durumu özellikle yeni bir küreselleşme dalgası ile hızla değişmektedir, ki bu küreselleşme nüfusun çoğunluğunu küreselleşmenin sağladığı avantajlardan dışlamakta, giderek artan eşitsizlikleri ve güvensizliği beraberinde getirmektedir. Bir bolluk dünyasında, toplam emekçilerin üçte biri, yani 3 milyar kişi, yaşamak için işinden yeterince maddi yarar elde edemiyor.

Dışlanmış olan kişiler için, bu baskılar oldukça fazla ve sosyal ko-

ruma erişilemez bir yerde kalıyor. Gelişmiş sosyal koruma rejimlerinden yararlanan ülkelerde dahi, evrensel bir kapsamayı uygulamaya koymanın güçlüğünü göstermek için durum yeterince kötü. Yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedeflenen evrensel amaçlar olması için, herkes için toplumsal korumanın bütün dünyada temel hedef haline gelmesi gerekiyor. Aynı zamanda, eğer yoksulluğun azaltılmasında ve sürdürülebilir kalkınmada sosyal korumanın gerçekten etkili bir rol oynaması isteniyorsa, yeni evrensel ihtiyaçları yerine getirmesi için uygulama alanını genişletmek, dünyamızda yaşayanların bütünü için iyi sonuçlar sağlayan bir duruma getirmek ve faydalı kılmak gereklidir.

Söz konusu bu raporun amacı, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yöntemine uygun çalışma üzerine Faaliyet Programı çerçevesinde sosyal korumamızın daha geniş bir kavrayışını sunmaktır. Rapor, sosyal korumanın yaşamın bütün aşamalarına, yani sadece aktif yaşamı değil, çocukluğu ve yaşlılığı da hesaba katan yaşam döngüsünün bütünü boyunca müdahale etmeye muktedir olaylar bağlamında fark-

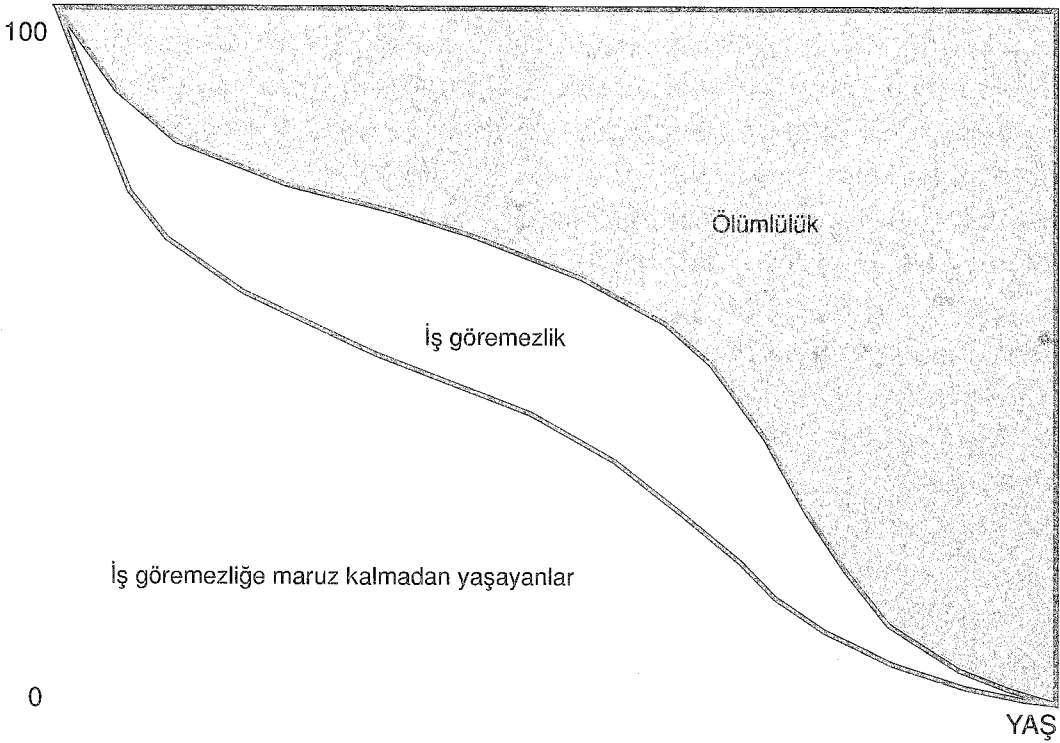
lı boyutlarının analizini içerir. Bu çerçevede, rapor, sosyal koruma sektörünün rolünün incelenmesini ve yöntemine uygun çalışma faaliyet programında kullanabileceğimiz sosyal korumanın daha geniş bir kavrayışını da kapsar. Raporun sosyal koruma üzerine yapılan tartışmaları zenginleştirmesini ve böyle bir korumanın hiçbir zaman olmadığı kadar zorunlu olduğu bir anda tartışmaya olumlu bir katkı getireceğini umuyoruz.

2. BÜTÜN DÜNYANIN SOSYAL KORUMAYA ÇOK FAZLA İHTİYACI VAR

Yaşam, öngörülemez halleri, döngüleri ve varolmanın dayanılmaz hafifliği (2)

Coğrafi durumlar, sosyal yapılar ya da yürürlükteki siyasal ve ekonomik sistemler ne olursa olsun bütün erkekler ve bütün kadınlar yaşamları boyunca hem çok sayıda, hem de çok farklı rastlantılarla karşı karşıyadır. Riske maruz kalmak hiç şüphesiz insanlık durumunun bir parçasıdır. Risk kaynakları çok sayıdadır; bütün toplumlar doğal, sağlığa değgin, toplumsal, ekonomik, siyasal ve çevreye ilişkin risklere ilişkin şokların mağduru olmaya elverişlidir (3). Aynı an-

da etkilenmiş kişi yada aile sayısına göre, riskler ya kişisel tepkiye dayanır (bireysel) ya da eşdeğişen (genel)dir. Bu kavramın işaret ettiği gibi, eşdeğişen şoklar ailelerin büyük çoğunluğunu, bir yada birçok ülkede toplulukların bütününe ya da bölgeleri etkilediği halde, kişisel tepkiye dayanan şoklar, bir topluluk içinde bir tek veya az sayıda kişinin ya da ailenin bir yoksunluğun mağduru olduğu zaman ortaya çıkan şoklardır. Bu risklerden bazıları doğal nedenlere bağlı olduğu halde, diğerleri insan faaliyetinin bir sonucu olabilir. Bu riskler, herkes aynı oranlarda tehlikeye maruz kalmadığından, tüm erkekler ve kadınlar arasında eşit bir dağılım göstermeyebilir. Bazı kişiler ve bazı gruplar toplumsal özelliklerinden, ekonomik statülerinden, fiziki ve düşünsel durumlarından, yaşlarından, yaşam biçimlerinden, vs. dolayı diğerlerine göre daha çok riske maruz kalmaktadır. Dayanıksızlık, bazı riskler karşısında korunma, kendini savunma ve negatif sonuçlarına karşı durma sınırlı yetisi ile iç içe geçmiş, bazı risklere maruz kalmanın yüksek bir seviyesidir. Bireysel düzeyde gerçekleşmeye uygun riskler arasında sakatlık, yaşlılık, ölüm gibi sağlığa

Şekil 1-Ölümlülük, iş göremezlik ve iş göremezliğe maruz kalmadan yaşayanlar.
(Ölümlülük ve iş göremezlik temelinde bir nüfus sağlığının yavaş ölümü)

Kaynak: Dünya Sağlık Raporu (Cenevre, Dünya Sağlık Örgütü, 2000).

bağlı riskler veya suç eylemleri ya da ev içi şiddet gibi toplumsal şoklar yer alır. Önemli bir nüfusu etkilemiş genel şoklar, örneğin doğal felaketler (depremler, seller), salgınlar (HIV/AIDS), çevre felaketler (kirlilik), siyasal krizler (darbeler) ya da ekonomik risklerdir (mali krizler). Bir başka önemli faktör de, erkeklerin ve kadınların bazı risklere bireysel düzeyde, diğer bazı risklere ise aileleri, ait oldukları toplulukları, ulusları, bölgeleri ile

birlikte, ve diğer bazı risklerle de dünya ölçeğinde karşı karşıya oldukları olgusudur. Önemli Riskler Atlası (4), varolan risklerin büyük çoğunluğunun eksiksiz bir tasvirini öneriyor: dünya ölçeğinde küresel ısınma ve ozon tabakasının incelmeye; dünyada çöllerin artması; ormansızlaşma; asit yağmurları; topraktaki tuzluluk oranının aşırı yüksekliği; su ve hava hareketleri üzerindeki tehditler; okyanuslara atık atılması; kasırgalar; hortumlar;

depremler; tufan biçimindeki yağmurlar; toprak kaymaları; kuraklıklar; seller; çok şiddetli rüzgarlar; yanardağ patlamaları; El Nino; kirlilik saçan sanayi ve tarımsal üretim; enerji açıkları; enerji üretimine dayalı kirlilik; sivil ve askeri nükleer tesisleri; kentsel kanser; AIDS; mesleki riskler; boş zaman faaliyetleri sırasında maruz kalınan riskler; bitki ve hayvan türlerinin azalması; genlerle oynama; nüfusun yaşlanması; beslenme; eski hastalıkların yeniden ortaya çıkması; Antarktika kıtasında buzların erimesi; düzensiz göçler.

İnsanoğlu, şimdiye kadar medenileşme modelini oluşturan olayları artık harfi harfine çizgisel bir ardı ardına geliş şeklinde yaşamıyor: doğum-eğitim-çalışma-evlilik-aile-emeklilik-ölüm. Tüm varoluş boyunca değişik aşama ve faaliyetlerinin yeniden incelendiği ve sorgulandığı yaşamın daha döngüsel bir yaklaşımından doğal olarak etkilenerek bu modelden uzaklaştı. Günümüzde, eğitim, iş, aile ve boş zamanlar tamamıyla yeniden inşa sürecindedir ve her bireyin yaşamı boyunca birçok dönemde tekrar ortaya çıkmaktadır. 37 yaşında okula dönen, 45 yaşında aile kuran, 72 yaşında yeniden evlenenlerin sayı-

sı yüksektir. Diğerleri ise, evlenmiyor ve hiçbir zaman çocuk sahibi olmuyor. Yaşam geçmişe göre daha uzun ve daha karmaşık hale geliyor. Yaşam süresi her yerde arttı ve tahminlere göre bu eğilim devam edecek.

Tüm dünyada yeni bir dizi yaşam döngüsü dünün hem basit, hem de dar çizgisel ilerleyişinin yerini alıyor; her bireyin dayanıksızlık derecesi tam bir gelişme içinde ve güvensizlik duygusu her yerde artmaya devam ediyor. Çizgisel sistemden döngüsel sisteme geçişin kişisel, toplumsal, siyasal ve ekonomik sonuçları çok fazla. Geçmişte, sadece bir tek mesleki alana dayanan kariyer, mesleki başarı ve istikrarlı bir yaşam için normal, mantıki ve kaçınılmaz olarak görülüyordu. Yaşam daha kısa daha öngörülebilir ve değişimin ritmi daha yavaş olduğu sürece bu yaklaşım akılcıydı. Bugün, üçüncü binyılın başında, yeni yaşam döngüleri serisi bütün erkeklere ve bütün kadınlara yan mesleki kariyerleri ve yeni kariyerleri hemen hemen aralıksız olarak yapma olanağı tanıyor. Çoğu, yeni bir döngüye girip girmeme seçimini yapacak durumda olacak, ancak yine birçoğu yeni bir döngüye girmek zorunda kala-

caktır. Kariyerlerin ve yaşamların döngüsel özelliği, çok defa yeni yaşam ve çalışma biçimlerini yeniden keşfetmeyi gerektirecektir; bu durum özellikle işe son vermeleri ve faaliyetlerin yeniden başlamasını, yaşamın yarı yolunda olduğu halde kendini acemi buluverme olgusunu, dinlenme izinleri almaları, esnek saatleri, göçleri, vs. ilgilendiren konularda söz konusu olacaktır.

Bütün varoluş boyunca bireysel, toplumsal, ulusal ve evrensel düzeyde meydana gelen farklı olaylar çok sayıda erkeği ve kadını yeni bir yaşam döngüsüne doğru sürüklüyor. Bir aile ferdinin ölümü, hastalığı ya da maluliyeti, iş kazası, ev içi şiddet, uyuşturucu ve alkol sorunu, depresyon ya da kasırga gibi doğal felaket, ulusal düzeyde ekonomik, mali veya siyasal bir kriz (Güney Asya'da, Rusya'da, Meksika'da, Brezilya'da veya Arjantin'de olduğu gibi), savaşlar (Kosova, Afganistan ve Irak'taki gibi) söz konusu olabilir.

Her yeni yaşam döngüsü, sadece aile destekçisi ya da destekçileri için değil, bakmakla yükümlü olduğu kişiler için de yeni güçlükler ve elde edilebilecek yeni fırsatlar ama aynı zamanda riskler de içe-

rir.

Bundan böyle, çocuklu genç aileler en yaygın aile modelini oluşturmuyorlar. Yaşam süresinin uzaması ve ileriki bir yaşta tamamen güvenli bir biçimde çocuk sahibi olma olanağı, aile sorumluluklarının yerine getirilmesi kavramını değiştirdi. Geleneksel olarak, bu sorumluluklar, henüz genç iken ve ilgilinin kendi çocuklarına veya bazen evlatlıklarına daha doğrudan bağlı iken yerine getirilmeye başlıyordu. Bugün tanım çok daha geniş. Erkekler ve kadınlar 25, 35, 45, hatta 55 ve 65 yaşlarında çocuk yetiştiriyorlar; eşlerinin diğer evliliklerinden olan çocukları, veya kendi torunlarını yetiştiriyorlar; ailelerine, dedelerine, ninelerine, yaşlı eşlerine bakıyorlar. Giderek aileler esas olarak yetişkinlerden oluşuyor, bu da aile yapısını, işleyişini, bakış açılarını ve riskleri etkiliyor. Üstelik, kadınların bugün giderek daha fazla sayıda mesleki faaliyet yürütmesinin sonucu olarak aileler, cinsiyet ya da tam zamanlı çalışan aile reisi doğrultusunda geleneksel bir adlandırma üzerine kurulamıyor. Bundan başka, boşanma bugünkü aile görünümünü değiştirdi ve yaşam döngüsünü etkiledi; kadınları ve erkekleri giderek daha fazla et-

kiliyor.

Bireysel düzeyde, bir yaşam döngüsü içinde tanımlanabilir bazı dönemler yaşa bağlı özel riskleri içeriyor. Cenin döneminde (doğum öncesi, doğum, hemen doğum öncesi ve sonrası [Hamileliğin 28. haftası ile hemen doğumdan sonraki ilk hafta arasındaki dönemi kapsar (Ç.N.)] dönemler); küçük çocukluk; çocukluk; ergenlik ve gençlik; yetişkinlik yaşamı (aktif yaşam); yaşlılık. Aynı zamanda, risklerin ortaya çıkma ve risklere karşı durma kapasitesi yaşamın bir aşamasından diğerine değişmektedir. Er ya da geç kesin olan temel risk, ölümdür. Hepimiz ölüyoruz. Gerçekleşmesi büyük olasılık olan bir başka risk ise geçici bir hastalığa veya sürekli iş göremezliğe bağlı sağlık bozulmasıdır. Bazıları için de mesleki hasarların da yer aldığı değişik nedenlerle malul olduğu halde, bazı kişiler sürekli iş göremezlik durumunda doğarlar. Dünyada insanların büyük çoğunluğu yaşlanmanın doğal süreci içerisinde malul oluyorlar.

Daha önce belirttiğimiz gibi, hiçbir şey riskten korunamaz. Bu, bazı kişilerin ve grupların, ekonomik durumları, yaşları, cinsiyetleri, fiziksel ve zihni durumları, vs. nede-

niyle yaşamın rastlantılarına ve şu yada bu yaşam döngüsünün risklerine diğerlerine göre daha dayanıksız olduğunu yadsımaz. Dayanıksızlık, bazı risklerin yüksek oranda ortaya çıkması durumu ve bu durumun bazı riskler karşısında korunma kapasitesi ve risklerin olumsuz sonuçlarıyla mücadele sınırlılığı ile bütünleşmesi olarak tanımlanabilir (5). Her yaşam döngüsü, erkekler ve kadınlar, yani herkes için geçerli güçlükler ve elde edilebilecek fırsatlar içerir. Fakat, her yaşam döngüsü aynı zamanda belli sayıda riskin de taşıyıcısıdır. Bununla birlikte, risklerin ortaya çıkma derecesi ve bu risklere dayanma yetisi bütün yaşam boyunca değişmez değildir, tersine bir yaşam döngüsünden diğerine farklılaşır. Bundan başka, riskler durumlardan ve koşullardan hareketle de değişiklik gösterir. O halde dayanıksızlık, zamana ve mekana göre değişen ve her erkek ve her kadın arasında eşit bir biçimde paylaşılmayan dinamik ve göreceli bir kavramdır. Yoksulluk içinde yaşayan 1.200.000 kişi, nüfusun risklere yüksek derecede dayanıksız olan bir kategorisini oluşturur ve olası bir olumsuz şoka karşı korunma olasılığı ya hiç yoktur ya da çok az-

dır. Birbirinden farklı olduğu halde, dayanıksızlık ve yoksun olma durumu sıklıkla birbirinin yerine kullanılan statülerdir. İnsanlar toplum tarafından yaratılan yapısal engeller, kaynaklara, avantajlara ve sunulan olanaklara ulaşmalarını engellediğinde yoksundur. Bu durumun yapısal nedenleri özellikle cinsiyet, ırk, etnik köken, yerli bir nüfusa aidiyet, ulusal köken, sosyoekonomik durumdur. Bu kişiler ve gruplar için, risklerin sonucu, yoksulluk, baskı ve sömürü karşısında artan dayanıksızlıktır (6).

Evrensel Güçlükler:

Risklerin ve Dayanıksızlığın Artışı.

Hiçbir şey bazı bakımlardan daha karmaşık hale gelen risklerin tehlike ve sayısının azalmasının habercisi olmuyor. Dünya nüfusunun önemli bir oranının uygun geçim araçlarına ulaşamaması bundan dolayıdır. Bugün içinde yaşadığımız çağa, küreselleşme, alarm düzeyindeki yoksulluk ve işsizlik, nüfusa ilişkin gelişmeler, AIDS salgını ve artan uluslararası göçlerin sonuçları gibi çok sayıda ekonomik ve sosyal gelişme türlerine bağlı birçok sorun damgasını vuruyor. Bu faktörlerin bütünü güvensizliği

ve geçiciliği daha fazla tetikliyor.

Küreselleşme insanlığın ilerlemesi için perspektifler sunuyor. Ticari değişim, yatırım ve sermayenin dolaşımı ve böylece de teknolojinin ilerlemesine ilişkin yeni olanaklar, ki buna bilginin ilerlemesi olanakları da dahildir, bütün dünyada yaşam seviyelerinin gelişmesi için çok büyük bir potansiyelin taşıyıcısıdır. Fakat bu olanaklar daha az önemli riskler içermezler.

Günümüz küreselleşme süreci, ne eşitsizlikleri azaltır, ne de ülkelerin tümüne ekonomik ve toplumsal büyümeyle desteklenmiş bir tempodan yararlanma olanağı tanır. Bu son on yılda yapılmış gözlemler bugünkü durumuyla küreselleşmenin dünya ölçeğinde birtakım olumsuz sosyal sonuçları olduğunu göstermektedir. Özelde, en fakir ve en zengin kişiler ve ülkeler arasındaki artan gelir eşitsizliği ile birlikte 'tuzu kurular' ve 'istenmeyenler' arasındaki uçurumun tehlike boyutunda genişlediğini saptıyoruz. Kalkınma için Birleşmiş Milletler Programı (KBMP), 'en zengin ülkeler arasında dünya nüfusunun beşincisi ile en fakir ülkeler arasında dünya nüfusunun beşincisi arasındaki gelir farkının, 1960'ta 30'a 1 iken 1997'de 74'e 1'

olduğunu tahmin ediyor (7). Eşitsizlikler, ülke içinde de, sanayileşmiş dünyada olduğu kadar gelişmekte olan dünyada da kendini fark ettiriyor. En önemli eşitsizlikler Afrika'da ve Latin Amerika'da görülüyor. Güçlü gelir eşitsizlikleri ekonomik büyümenin sağladığı avantajları azaltıyor ve yoksulluğa karşı mücadelede engel teşkil ediyor.

Küreselleşme, iş güvensizliği ve işsizlik gibi toplumsal riskler karşısında erkeklerin ve kadınların dayanıksızlığını da arttırdı. Küreselleşme, gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi ile aynı nedenle iş güvenliği üzerinde baskı uyguluyor. İşçilerin, rekabete dayanan ithaller, işgücü ekonomisinde üretim teknolojisinin kullanılması ve faaliyetlerin sınırlarını kaldıran doğrudan yabancı yatırımları ile yerleri değiştirilebilir. Örneğin teknolojik gelişme, yeterince kalifiye yada kalifiye olmayan işçilerin mesleki talebinin ve ücretlerinin azalmasında etkili olurken, kalifiye işçilere olan talebin ve bu işçilerin ücretlerinin artmasında etkili oldu. Genel olarak, emek pazarındaki güncel eğilimler, aynı ülkede ve aynı sektörlerde gelir farklarının artması sonucunu doğurdu; kalifiye işgücü kalifiye

olmayan işgücüne göre avantajlı duruma geçti. Bu durumda, hareketliliği sınırlı yeterince kalifiye olmayan işçiler, iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalma riskine daha fazla maruzlar. Uluslararası düzeyde gelir eşitsizliklerinin artması aynı zamanda iyi yetişmiş kişilerin gelişmekte olan ülkelere dünyanın refah düzeyi en yüksek bölgelerine doğru göç etmesine, böylece 'beyin göçü'ne yol açıyor.

Aynı zamanda küreselleşme ile istihdam yapıları arasında bir tür bağıntı olduğu görülüyor (8). Emek pazarı giderek rekabetin baskılarıyla daha uçucu hale gelmekte, işverenler, daha esnek istihdam politikaları uygulamakta, kısmi zamanlı ve geçici iş gibi kadınların çoğunlukta bulunduğu alışılmadık ve daha az güvenli istihdam biçimlerine başvurmaktadır. İşin bu tür düzenlemeleri ile iş kurallarına her zaman uyulmuyor ve işçilerin toplu iş sözleşmesine tabii olmamaları durumu ortaya çıkıyor. Yeni başka bir öge emek pazarının 'kayıtdışılaştırılması'dır. Dünya çalışan işgücünün çoğunluğu kayıtdışı sektörde çalışmaktadır. Gelişmekte olan bazı ülkelerde, işgücünün %90'ından fazlası kayıtdışı ekonomide çalışmaktadır. Bu durumda çalışma

koşulları risklidir, çok az iş ve gelir güvenliği vardır veya hiç yoktur, çalışanlar her türlü sosyal korumadan mahrumdur, bu da onları ve aynı biçimde ailelerini de risklere dayanıksız hale getirmektedir.

İstihdam yapılarındaki bu gelişimin dışında, işsizlik seviyesinin dünyanın önemli bir bölümünde yüksek düzeyde olduğunu saptırıyoruz. Gelişmekte olan ülkelerde veya sanayileşmiş ülkelerde olsun, işsizlik %10 ila %20 seviyesine ulaşılıyor. Bazı ülkelerde kadınlar işsizlikten erkeklerden daha fazla etkileniyor. Bu on yılın başında, yaklaşık 160 milyon kişi işsizdi. Fakat bu rakam dünyadaki istihdam açığını tam anlamıyla göstermiyor. Sonuçta, eğer işsizlerin, düşük istihdamın ve düşük ücretlere çalışanların sayısını eklersek (çalışarak da olsa ailelerinin yaşam sürmesini sağlamak için yeterli geliri olmayanlar), dünya işgücünün üçte biri (3 milyar kişi) mesleki faaliyet yürüterek ihtiyaçlarını karşılamak ve uygun bir yaşam sürdürmek için yeterli bir geliri düşünme yetisine sahip değil (9).

Uygun istihdam açığı gözönüne alındığında, yoksulluğun azaltılmasında çok az ilerlememiz şaşırtıcı değildir. Dünya nüfusunun beşte

biri, yani 1.200.000.000 kişi günde bir dolardan az para ile yaşıyor, ki bu da hemen hemen on yıl önceki durumun aynısına denk geliyor. Daha az gelişmiş ülkelerde, yoksulluk içinde yaşayan insanların oranı %60, %70, hatta %80'e varıyor. İnsan fakirliğine göre, yani okuma yazma öğrenme ve yeterli beslenme gibi temel insani yeti eksikliğine göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 4.500.000.000 insanın dörtte biri en temel ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değil. Bu topluluklar çok açık olarak geçiciliğe ve aşılabilir risklere maruzlar ve inanılmaz ölçüde korunmaya muhtaçlar. Yoksulluk riski, sanayileşmiş ülkeler de dahil olmak üzere yurttaşların önemli bir kısmını etkiliyor. Örneğin 1997'de Avrupa Komisyonu, gelir ve diğer sosyal yardım biçimlerinin transferinden sonra dahi, Avrupa Birliği'ndeki toplam ailelerin %17'sinin ulusal ortalamanın yarısının altında bir gelire sahip olduğunu tahmin ediyor. Ne gelir güvencesi sistemleri ne de sosyal koruma sistemleri tarafından sağlanan diğer destek biçimleri olmasaydı, Komisyon'a göre, Avrupa Birliği ailelerinin tamamının %40'ı ulusal ortalamanın %50'sinden az bir gelire sahip olur-

lardı (10).

Gözlemler de, küreselleşmenin hükümetlerin, sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi temel toplumsal hizmetleri karşılama kapasitesini tehlikeye soktuğunu düşündürüyor. Sermayenin artan hareketliği kamu iktidarlarının vergilendirmelerini güçleştiriyor; onlar bundan böyle sıkça tüketim üzerinden vergilere ve emeğin vergilendirilmesine başvurmak zorundalar (11). Oysa bu tip müdahaleler, insanların çoğunluğunu kayıtlı ekonomi dışında çalıştığı için vergilendirme pastasının görece olarak küçük olduğu gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olabilir.

Bundan başka küreselleşme, daha önce hiçbir zaman olmadığı kadar çok sayıda ülkeyi ilgilendiren nüfus hareketliliğinin ve uluslararası göçlerin özelliklerini değiştirdi. Uluslararası Çalışma Bürosu istatistiklerine göre, kendi ülkeleri dışında yaşadığı tahmin edilen 20 milyon insanın %70-80'ini göçmen işçiler oluşturuyor. Bu dilim içinde yer alan kadınların ve göçmenlerin büyük oranı usulsüz bir konumda çalışıyor. Göçmen işçiler, az gelir getiren işlerde çalıştıkları, çalışma koşulları vasat olduğu, haklarını bilmedikleri ve az koruma sağlan-

dığı ya da hiç koruma sağlanmadığı ölçüde özel risklere maruzlar.

Kendisini küreselleşme mağduru olarak hissedip küreselleşmeden memnuniyetsiz (İngilizce'de 'discontents', dipnota bakınız) (12) olanların çok sayıda olduğu olgusundan öte, diğer yönelimler risklerin ve artan güvensizliğin kaynağını oluşturmaktadır. AIDS salgının tahripleri gibi sağlık felaketleri sağlık tedavileri alanındaki onlarca yıllık iyi sonuçları hiçe sayıyor ve insan gelişimi konusundaki kaydedilmiş ilerlemeleri tehlikeye sokuyor. Hastalık, en çok zarar gören ülkelerin sosyal koruma sistemlerindeki yetersizlikleri de ortaya koyuyor. AIDS yaşam süresini kısaltıyor ve kuşaklar arasındaki bağların önemli ölçüde gevşemesinin temelinde yer alıyor. Bu gevşeme o derece ki, bugün çok sayıda nine ve dede torunlarının ihtiyaçlarını karşılayan esas kişiler haline geldi. 25 milyonundan fazlasının çalışma yaşında olduğu yaklaşık 40 milyon kişinin virüsten etkilendiği tahmin ediliyor. Hastalık, HIV taşıyan kişilerin %95'inin gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı yoksul kimselerin salgını haline geldi (13). Hastalık açık biçimde çok sayıda erkeği ve kadını fakirliğe mahkum etti ve

kalkınmanın önünde engel oluşturmuyor.

Nüfusun gelişmesi de toplumlar ve yeni riskler için önemli sorunların kaynağıdır. Dünya nüfusu artmaya devam edecektir, bu büyümenin büyük bir bölümü gelişmekte olan dünyada gerçekleşmek durumunda. Gezegenimizin 5 milyar erkek ve kadını daha ağırlamak zorunda kalacağı tahmin ediliyor, ki bu da ekonomik, toplumsal ve çevre sistemleri için çok ağır bir yükü gösteriyor (14). Bunun ötesinde, dünya nüfusu yaşılanıyor. Bu haliyle söz konusu yaşlanma daha çok insanlığın ilerlemesinin bir göstergesi oluyordu. Fakat bu yaşlanma, yeterli güvencenin ve doğal yaşlanma sürecinin bir parçası durumundaki artan malullük ve hastalık risklerine karşı korumanın sağlanması için baskıların sonuçları oranınca önemli sosyoekonomik sonuçlar da içeriyor. Günümüzden 2050'ye kadar olan dönemde, erkeklerin ve kadınların oranının bütün dünyada cinsiyetler ve bölgelere göre önemli farklılıklar göstererek %7 olan güncel oranından %16'ya geçmesi bekleniyor. Nüfusun yaşlanma hızı her bölgede aynı olmayacaktır.

Örneğin Güney Avrupa'da

2050'ye kadar 65 yaşın üzerinde olanların toplumun bütününde çok büyük bir yüzdeye sahip olacağı tahmin ediliyor: %40. 65 yaş üzerindeki insanların nüfus artış oranının %5 ila %12 arasında seyrettiği Afrika da yaşlanmaya daha fazla meydan okumak zorunda kalacaktır. Genelde, gelişmekte olan ülkeler, göreceli olarak daha yaşlı sanayileşmiş dünya ülkelerinin nüfusuna göre daha genç bir nüfusa sahipler, fakat gelişmekte olan ülkelerin yaşlanma hızı gelişmiş ülkelerinkinden daha yüksektir.

Yukarıdaki inceleme dünya ve nüfusunun karşı karşıya kalacağı ağır sorunların sadece kısa bir özeti veriyor.

Açıkçası, küreselleşme, yoksulluk, işsizlik ve nüfus artışının sonuçları çok karmaşık ve geniş. Bunların sosyal koruma sistemlerinde doğurduğu sonuçlar da karmaşık ve birçok biçim alıyor ve bazı durumlarda etkisi iyi anlaşıl-maktan ve hatta bilinmekten uzak. Buna karşılık yapılan incelemeler, bu evrensel gelişimin toplumlar için daha çok risk ve güvencesizlik ortaya koyduğunu iyi bir biçimde gösteriyor. Güvensizlik her yerde daha çok kendini gösteriyor ve toplumlar yurttaşlarının yeni ihti-

yaçlarını karşılamada daha fazla zorluk çekiyor. Dünya nüfusunun yaklaşık %80'inin her türlü sosyal korumadan mahrum olduğu olgusu özellikle desteklenemez bir durumun kökeninde yer almaktadır: çok sayıda kişi ve toplumun çok büyük risklere ve güvencesizliğe açık hale gelmesi.

Aynı zamanda, insanların büyük çoğunluğu için, raporun bu bölümünde anlatılan yoksulluk, hastalık, salgın, malullük, işsizlik vb. riskler sonuçta risk değil, fakat tam olarak kesin bir durum. Örneğin:

-Kuşaklar boyu tek ortak öğenin yoksulluk olduğu ailelerde doğan erkek ve kız çocukları fakir olma riskinin eşliğinde değiller; onlar için yoksulluk kesin bir durum.

-Yeterli beslenme, barınma ve sağlık tedavisine ulaşmadan yoksun topluluklar açlık, sefalet ve sürekli bir az gelişmişlik çekme riskine maruz kalmıyorlar; onlar için 'yoksunluk içinde' yaşama perspektifine sahip olmak kesin bir durum.

-Okula gitmek yerine çalışmak zorunda olan erkek ve kız çocuklar için, yoksulluk ve sürekli sömürü bir risk değil; onlar için azla ve sömürülerek yaşa-

mak kesin bir durum.

-Sakat doğan erkek ve kız çocuklar için, istenmeyen olma riski yok; eğer sakat olurlarsa kesin bir biçimde istenmeyen olacaklardır.

-Eğitimsiz, öğretimsiz veya kapasitesiz kişiler rekabet gücüne sahip olamama riskini taşımazlar; rekabet gücü eksikliği kesindir.

-Sesini duyuramayan, diyalog kurma olanağı olamayan, demokrasiden, insan haklarından ve de adaletten yararlanamayan kimseler marjinal olma riskine ve ilerlemeden avantaj sağlayamama riskine maruz kalmazlar; istenmeyen kimse olacakları kesindir.

-Savaş bölgelerinde, işgal topraklarında ya da çatışma bölgelerinde yaşayan erkekler ve kadınlar güvenli ve uygun bir yaşam sürdürememe riskine maruz kalmazlar; yaşamlarının bu ada yaraşır olmadığı su götürmez.

-Ulusal, bölgesel ve evrensel düzeyde uygulanan ekonomik, sosyal ve çevreye ilişkin planlara dahil olmayan yerli halklar ve kabile halkları kalkınmadan dışlanma riskine açık değildir;

dışlanmaya ve ayrımcılığa mahkum edilmişlerdir.

-Nerede yaşarlarsa yaşasınlar, ne emin bir işi ne de uygun ve güven verici bir iş bulma olanağı olmayan kimseler aileleri ve kendileri hiçbir geleceğe sahip olamama riskine maruz kalmazlar; gerçekten, aileleri gibi kendileri de uygun hiçbir geleceğe sahip değildir.

Risklerin bu yüksek sayısı ve hoş karşılanamaz gerçekliklere maruz kalan dünya nüfusunun bu çok yüksek oranı gözönüne alındığında, yoksulluğun kısır döngüsünü kırmak ve sürdürülebilir kalkınmanın yolunu tutabilmek için, toplumlara ve nüfuslarına desteğin ve gerekli araçların sağlanmasında sosyal güvenlik temel rol oynar. Bireysel risk yönetimi önemli bir öğedir, ancak yeterli değildir. Sonuçta bugünkü durumu ve ortaya çıkardığı sonuçları değiştirmek önemlidir.

Böyle bir evrim, risk yönetiminin, ihtiyaçlarını sağlamak ve uygun bir yaşam sürdürmek için toplumlara gerekli güvenliği getirmeye olanak tanıyacak insan ve toplumsal yeti ve potansiyellerin gelişimine geçmeyi gerektirir. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal koru-

manın anahtar rolü vardır, ama uygulama alanını aşan evrensel sorunların ve zor gerçeklerin tek başına üstesinden gelemeyecektir. O halde toplumsal korumanın, insan refahının toplumsal, ekonomik ve çevreye ilişkin boyutlarının eşzamanlı olarak hesaba katıldığı, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasını dahil eden bir yaklaşımın içinde yer alması gerekmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Yoksulluğun Azaltılması:

Toplumsal Koruma İçin Görev

Sürdürülebilir kalkınma arayışlarında ve yoksulluğun azaltılması mücadelesinde, en büyük zorluklardan biri de ekonomik hedeflerle dünya nüfusunun sosyal korunması arasında bir denge bulmaktır (15). Güncel kalkınma modelinin ayakta kalamayacağı günümüzde çok açık hale geldi. Önce makro ekonomi politikasının belirlendiği, sosyal politikanın toplumsal sonuçları çözmesinin daha sonraya bırakıldığı, 'birinci alan/izleyen alan' türü bir model üzerine kurulu egemen ekonomi politikalarının yetersizlikleri daha tartışılır hale geldi. Pek doğal olarak, insan refahının iyileştirilmesi için ekonomik

büyüme gereklidir. Ancak ekonomik büyümede yeni yaklaşımlar, sağlıklı, okur-yazar ve ekonomik ilerlemenin koşullarının yaratılmasında emin bir toplumun oynayacağı yaşamsal rolün farklı bir anlayışı üzerine kurulmalıdır.

Sosyal politika ve sosyal koruma önlemleri geleneksel olarak ekonomik büyümenin önünde bir engel olarak görüldü. Büyümenin artışı, 'hakkaniyet-verimlilik' yada 'hakkaniyet-ekonomik büyüme' negatif korelasyonlarını göz önüne almak zorundaymış gibi değerlendiriliyordu. Bu hipotez uzun süre tartışıldı. Tüm dünyada yoksulluğun sürekliliği ve eşitsizliklerin artması, ekonomik büyümenin kendisinin yoksulluğu azaltmada yeterli olmadığı ve eşitsizliklerin belirleyici önemli bir faktör oluşturabileceği konusunda artan bir bilinçlenmeyi tetikledi. Araştırma, büyümenin, eşitsizliklerin güçlü olduğu yoksul ülkelerde geciktirildiği, buna karşılık eşitsizliklerin genel olarak daha az belirgin olduğu zengin ülkelerde cesaretlendirildiğini gösterdi. İşte, gelirlerin daha dengeli bir paylaşımını sağlamaya olanak tanıyan politikalar uygulamaya konulmadıkça, mevcut eşitsizliklerin büyüme üzerinde etkili olma

şansları vardır diye düşündüren şey bu, ki bunun da yoksulluk düzeyleri üzerinde olumsuz sonuçları olacaktır. Bu durum, ekonomik büyüme konusundaki düşüşte olan en son tahminleri gözönüne alırsak özellikle kaygı verici. Uluslararası Çalışma Bürosu'nun yakın dönemde yaptığı bir çalışma, eğer geçmişte olduğu gibi gelirlerin daha hakkaniyetli bir paylaşımı sağlansaydı, bunun tüm dünyada gelirlerin düşüklüğüne bağlı yoksulluğun üçte birini kısmaya yeterli olabileceğini gösteriyor. Bu, 2015 yılına kadar yoksulluğun yarıya indirilmesini öngören Binyıl için Kalkınma Hedefi konusunda büyük bir adım oluşturabilirdi (16). Hakkaniyetin etkililik ile çok da karşıt olmadığı, iyi tasarlanmış makroekonomik ve sosyal politikaların daha fazla hakkaniyet getirerek büyümeyi artırabileceği ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunacağı sonucuna ulaşabiliriz. Bu bakımdan, sosyal koruma yalnızca yenden paylaşım önlemleri sayesinde hakkaniyetin güçlendirilmesinde değil, ekonomik büyümenin artırılmasında üretken faktör olarak da yerine getirilecek anahtar bir role sahip.

Çok güçlü eşitsizliklerin aynı za-

manda, kriz dönemlerinde ortaya çıkan yoksulluk seviyelerinin artışının üstesinden gelmek için daha yüksek düzeylerde büyümeye ihtiyaçları vardır. Araştırma, Latin Amerika'da bu yoksulluk düzeylerinin, pozitif büyüme ile birlikte bile, hatta krizlerden yıllar sonra, daha önce hiç olmadığı kadar yüksek düzeylerde seyrettiğini gösteriyor (17). Bu örnek, sosyal koruma önlemlerinin, toplumların yoksulluğa düşmesinin önlenmesinde ve yoksulluğun sınırlandırılması mücadelesinde elde edilen kazanımların kalıcılaştırılmasında oynayacağı önemli role işaret ediyor. Bu görevde, sosyal koruma, kriz dönemlerinde örneğin çocuk çalışması, eğitimin terki ya da kötü beslenmenin fazlaşması gibi telafi edilemez zararların insan sermayesinin birikimine erişmesini engelleyecek güçtedir. Bu önlemler ekonomi için yararlıdır ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunur. Bu katkı sadece kriz dönemlerinde sağlanmaz, çok daha sürekli bir biçimde sağlanır. Sosyal koruma güvenlik ağları oluşturarak büyümeyi de güçlendirebilir. Örneğin, eğer yoksullar gelirlerinin çok ani olarak azalmasından kendilerini koruyacak araçlara ulaşabilirlerse, işgücü

pazarında hem kendileri hem de ekonominin bütününün için avantajların fazla olduğu daha riskli girişimlerde bulunmaya daha eğilimli olurlar.

Sosyal koruma, eşitsizlikleri gerileterek, sürdürülebilir kalkınma için gerekli en fazla bütünlüğün ve en fazla toplumsal dengenin sağlanmasına katkıda bulunur. Toplumsal ve ekonomik olarak güçlü bir biçimde kutuplaşmış toplumlar herkes için uzun vadede avantajlar sunan politikaları uygulama şansına pek sahip değildir, çünkü her grup uzun süreli sorumluluk almada çekingen olacaktır. Güçlü eşitsizliklerle tanımlanmış toplumlar dış şoklarla karşı karşıya geldiklerinde esnek olmadıklarını gösterebilirler. Siyasal düzeyde sosyal koruma reformların kabulünü daha kolay kılar, çünkü erkekler ve kadınlar olası risklere karşı korunmaktadır. Bundan başka, toplumsal koruma herkese, daha fazla kazandıran çok riskli faaliyetlerde bulunma olanağı tanır, ki bu da büyüme faktörüdür. Üstelik sosyal koruma kalkınma sürecinde insan sermayesinin ve sosyal sermayenin birikiminin artmasına katkıda bulunur. Bu da büyümeye ve sürdürülebilir kalkınmaya temel oluşturan

ran bireysel üretimi güçlendirir. Eğer iyi tasarlanmış makroekonomik politika önemli ise sosyal koruma daha az yaşamsal değildir; her ikisi de, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması için karşılıklı olarak güçlendirilmek zorundadır (18).

Yoksulluk sorunlarının çözümü-nü ve ekonomilerin uzun vadeli ekonomik büyüme rayına oturtulmasını ilgilendiren düzenleme politikalarının açık başarısızlığı, Bretton Woods kurumlarını yalnız denge ve verimlilik üzerine yoğunlaşan yılların ardından yoksulluk ve kalkınma sorunlarına daha fazla dikkat etmeye sürükledi. O zaman bu kurumlar toplumsal sorunlara ve bugün borçların hafifletilmesine eşlik eden ve 'toplumsal şartlılık' olarak adlandırdığımız şeye dahil olan sosyal işler konusundaki politikalara artan bir ilgi gösterdi. Yoksulluğa karşı mücadelenin stratejik kadroları (CSLP) ve bağlı oldukları Yoksulluğun azaltılması ve büyüme için kolaylık (FRPC), borçların hafifletilmesi yararına bir yardımdan faydalanan gelişmekte olan birçok ülkedeki toplumsal politikanın belirlenmesine önemli bir biçimde katkıda bulunacaktır. Ulus-

lararası Çalışma Bürosu'nun kaydettiği yeni bir gelişme CSLP'nin toplumsal korumaya 'yetersiz bir ilgi' gösterdiğine işaret etti (19), ki bu da kaygı vericidir.

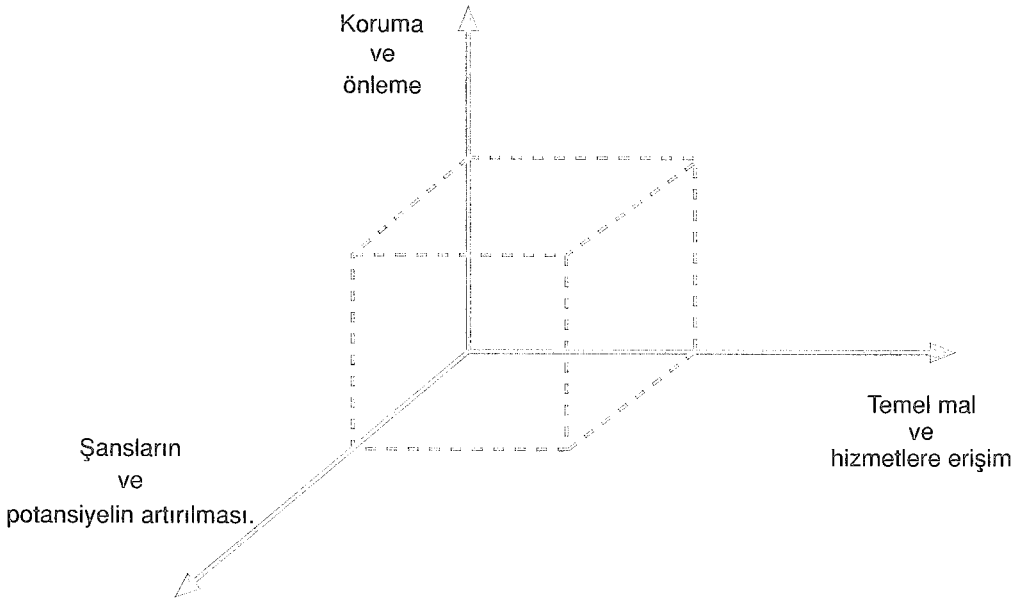
Yoksulluğa karşı etkili mücadelede, hakkaniyetli ve toplumsal olarak yaşanabilir bir kalkınmada toplumsal politikanın ekonomik politika ile 'ikili' ('en tandem') olarak işlediği temel öge olarak görülmesi gerekirdi. Sosyal politika, toplumsal alanda neden sonuç ilişkileriyle yükümlü olmaya hizmet eden fazlalık bir kategori gibi sürdürülmemeliydi. Tam tersine, hakkaniyetin artırılması ve ekonomik büyüme gibi daha hırslı hedeflerle birlikte, tam da güvenlik ağı gibi kullanılıp kalkınma politikalarının, insan potansiyelinin ve sosyal potansiyelin gelişiminin merkezi ögesi olarak bütünleştirilmeliydi.

4. DAHA GENİŞ BİR SOSYAL KORUMA GÖRÜŞÜ

Sosyal Korumanın Amaçları

Önceki analizlerden çıkan sonuca göre, daha geniş bir sosyal koruma görüşü üç büyük amaç hedeflemelidir.

İlk olarak, sosyal koruma, toplulukların, onları hayatın risklerine karşı koruyacak olan temel mal ve

Şekil 2- Sosyal Korumanın üç boyutu.

hizmetlere erişmelerini sağlayacak asgari refahı güvence altına almalıdır.

İkinci olarak, toplulukları riskler karşısında korumak ve riskleri önlemek amacıyla inisiyatifi ele alan stratejiler ve politikalar benimsemelidir.

Üçüncü olarak, bireysel ve toplumsal potansiyelleri ve kaynakları desteklemelidir. Bu amaçların temel ögesi, sürdürülebilir kalkınmanın ve yoksulluğa karşı savaşın ilerlemesi olacaktır.

Özetlemek gerekirse, dünya genelinde herkes için daha geniş bir sosyal koruma görüşü şu amaçlar

üzerine kuruludur:

- Temel mal ve hizmetlere erişimi güvence altına almak;
- Aktif bir sosyoekonomik güvenliği desteklemek;
- Yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma için bireysel ve toplumsal potansiyelleri güçlendirmek ve açığa çıkarmak.

Bu üç amaç birbiriyle bağlantı halindedir ve yaşamdaki aksiyaların önüne geçmek ve olumlu olayların gerçekleşmesini sağlamak için birbirlerine destek olmaktadır. İlave olarak iki temel işlev görmektedirler: Birincisi, yoksullu-

ğa karşı savaşmak ve her bir kişinin hayattaki şansını iyileştirmek için kaynakların yeniden dağılımı; ikincisi, en yoksul kesimin gelirini olduğu gibi tutma yoluyla, ekonomik etkinliğin durgunlaşma dönemlerinde ailelerin genel giderlerine destek, ki bu, diğer yandan makroekonomik istikrarın bir etmenini oluşturmaktadır.

Toplulukların, kendilerine sunulan fırsatlardan yararlanma ve risk alma kapasitesi, girişimlerinin başarısız olması durumunda onları koruyan bir sosyoekonomik güvenlikten yararlanma ölçülerine bağlıdır. Daha genel bir şekilde, sosyoekonomik güvenlik ile temel mal ve hizmetlere erişim güvencesi, sürdürülebilir bir sosyal ve ekonomik kalkınma için zorunlu önkoşullardır. Aynı zamanda, ekonomik ve sosyal özerklik, bir güvenlikten yararlanmaya olanak tanır ve temel mal ve hizmetlere erişimi güvence altına alır. Üstelik, sosyoekonomik güvenlik ancak risklere karşı koruma ve bu risklerin önlenmesi ile sürdürülebilir.

O halde, bu sosyal koruma amaçları, modern ve açık toplumlarla ekonomilerin dinamik gelişiminin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır ve avantajları zaman

içinde ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda, sosyal koruma bir yatırım olarak ve bunun sonucunda da bir üretim faktörü olarak düşünülebilir. Yoksul ülkeler, yoksulluk ve azgelişmişlik kısır döngülerini kırmak ve yerel, ulusal, bölgesel ve küresel kalkınmaya olumlu bir katkıda bulunmak istiyorlarsa, sosyal korumaya yatırım yapmaktan kaçınamazlar.

Daha geniş bir sosyal koruma görüşünü oluşturan bu üç amaç, aile destekçisinin profesyonel etkinliğini kayıtlı ya da kayıtdışı ekonomi içinde gerçekleştirmesine hiçbir şekilde bağlı değildir. Sosyal koruma anlamında, her iki ekonomi için de geçerlidir. Stratejik amaçlarından biri, sosyal korumanın yararlanılabilirliğinin ve etkililiğinin herkese yayılması olan Uygun İş Etkinlikleri Programı'nda bu nokta vurgulanmıştır.

Her ikisi de sosyal güvenlik ve kayıtdışı ekonomi hakkında olan 2001 ve 2002 yılı Uluslararası Çalışma Konferansları, bu yaklaşımı teyit etmiştir. Amaçlar aynıdır, ama şu açıktır ki, politikalar ve stratejiler kayıtlı ekonomiden kayıtdışı ekonomiye, bir ülkeden diğerine, özel bir ekonomik, siyasal ve toplumsal durumdan bir diğerine de-

gişebilmektedir. Farklı araçlar kullanılarak benzer amaçlara ulaşılabilir. Aynı araçlar farklı amaçlara ulaşmaya hizmet edebilir. Evrim süreçleri, ülkelere göre ve etkisine maruz kaldıkları müdahillere göre farklı ritimlere sahiptir.

Sosyal Koruma İlkeleri

Sosyal korumanın amaçları açıkça belirlenmiş olduğu halde, bu amaçlara ulaşmak için kullanılan araçların çeşitliliği -sosyal sigorta, sosyal yardım, kamu hizmetleri- tüm bu tekniklerin daha geniş bir amaca ulaşma yolundaki araçlar haline gelmiş olmasına rağmen, dikkate değerdir. Bununla birlikte, bazı temel ilkeler teoriden ve pratikten çıkarılabilir ve özellikle küresel düzeyde, saptanmış amaçlara ulaşmak için uygun araçların arayışına katkıda bulunabilir.

Bu ilkeler şunlardır:

- Yasal ikameti olanlar ile olmayanlar arasında, özellikle de kadınlar ve erkekler arasında muamele eşitliği;
- Doğrudan doğruya kişisel bir hakkın tanınmasından doğan ve insanların tümü için sosyal korumaya dek genişleyen dayanışma;
- Dayanışma ilkesinden çıkan

içerme ilkesi. Toplumun tüm üyeleri sosyal korumaya katılmak ve bundan yararlanmak zorundadır.

-Sosyal korumanın insan haklarına bağlı olmasından kaynaklanan, devletin genel sorumluluğu.

-Şeffaf ve demokratik bir yönetim. Söz konusu olan, sosyal koruma sistemlerinin yönetimine herkesin (özellikle işçi ve memur temsilcilerinin) katılımıdır. Bu yönetim tipi, yükümlülüklerin, güvencelerin ve yönetim giderlerinin doğrudan ya da dolaylı finansmanlarının kolektif fonlar (bu amaca tahsis edilmiş vergiler, vergi muafiyetleri, aidatlar, vs.) tarafından sağlanmasının sonucudur.

Muamele eşitliği ilkesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (20) ırka, renge, cinsiyete, dile, dine, siyasi görüşe ya da tüm diğer görüşlere, ulusal ya da toplumsal rejime, varlık durumuna, soya ya da tüm diğer durumlara dayanan her ayrımı yasaklamasına dayanır ki, bu bildirge uyarınca herkes sosyal güvenlik hakkından yararlanabilir (madde 2.1). Sosyal koruma alanında, bu yasaklamalar özellikle cinsi-

yete, (21) milliyete ve ikamete dayalı ayrımcılık açısından çok önemlidir. Sosyal güvenlik reformlarının planlanması sırasında bu etmenlerin ağırlığını dikkate almak son derece önemlidir. Emekli maaşlarında reform yapılması halinde özellikle belirleyicidirler.

Dayanışma ilkesi, sosyal güvenlik sistemlerinin ve sigortaya dayalı sistemler de dahil olmak üzere bireysel koruma aygıtlarının varlık nedenini oluşturmaktadır. Bu ilke her şeyden önce finansman tekniklerine uygun düşmektedir. Gerek emekli maaşı sistemleri, gerekse sosyal güvenliğin finansmanı için benimsenen yaklaşım ne olursa olsun (tam ya da kısmi sermayelendirme yoluyla, bölüştürme yoluyla, vergi yoluyla ya da bu farklı yöntemlerin kombinasyonu yoluyla finansman), en dayanıksız toplumsal kategorilerin ihtiyaç duydukları sosyal korumaya gerçekten erişmesini sağlamak için kolektif finansman kaçınılmazdır. Bu ilke, zorunlu ve önsel olarak yalnızca düşük gelirli kişilerden oluşan kategorilere değil, sosyal risklerin gerçekleşmesi nedeniyle kazanç kapasitelerin önemli bir kısmını yitiren herkes için uygulanmaktadır.

Kolektif finansmanın önemi çoğu zaman iyi anlaşılmamaktadır ve devletin, özellikle sosyal yardım yoluyla müdahalesi kimi zaman sosyal risklere karşı bireysel korumayı tamamlamaya olanak tanıyan bir araç olarak tanımlanmaktadır ki bu müdahale nüfusun büyük bir bölümüne uygun bir koruma sağlamaya yetecektir. Bununla birlikte, tüm iyi yanlarına rağmen sosyal yardım, kendi içindeki sınırlar (özellikle bütçe zorlukları ve sınırsız erişim) nedeniyle kolektif finansmanın bir ikamesi olarak düşünülemez.

Ayrıca önemle gözönünde bulundurulmalıdır ki, yeterli bir kolektif finansman bulunmadığı durumlarda, aktif nüfusun büyük bir kısmı yaşlılık, iş göremezlik ya da aile destekçisinin ölümü halinde uygun bir koruma satın alamadığında, söz konusu kişilere asgari düzeyde bir maaş ödeyerek kabul edilebilir yaşam düzeyinden yararlanmaya devam etmelerini sağlamak, anayasal koruması temelinde devletin görevidir, ancak bu gibi müdahalelerin finansmanı için önceden kaynak ayrılmadığı takdirde, bu çok külfetli olacaktır.

İçerme ilkesi. Sınırlı kişide bir grup için, özellikle de bu grup risk-

lere karşı diğerlerinden daha az duyarlıysa, sosyal koruma sistemleri tasarlamamanın hiçbir anlamı yoktur. Sosyal koruma sistemlerinin amacı, nüfusun bütünü, özellikle de muhtaç kişileri kapsamaktır.

Yalnızca “iyi riskleri” hesaba katan sosyal koruma sistemleri düzenlemenin ekonomik anlamda daha etkili olacağı açıktır, ama bu şekilde, sosyal adalet anlamında yok-sulluğa karşı savaşa ve kalkınmanın desteklenmesiyle ifade edilen temel amaçtan tamamen sapılmış olunacaktır. Bir sosyal koruma sisteminin “sosyal güvenlik” bileşeni içinde, zorunlu katılım kesinlikle yer almalıdır. Bu formül, bu ilkenin korunması zorunluluğundan çok, ulusal sistemlerin genel toplumsal etkililiğini güvence altına almaya yarayan, isteme bağlı bir korumanın zorunlu sistemlere uygun bir tamamlayıcı öge olarak kabul edilebilmesine bağlıdır. Ayrıca, uluslararası araçlar, özellikle de sosyal güvenlikle ilgili (102 nolu Sosyal Güvenlik Hakkının Asgari Kuralları Sözleşmesi), 1952 ve Avrupa Sosyal Güvenlik Yasası uyarınca, isteme bağlı koruma ancak devlet tarafından denetlendiğinde ya da toplum ortaklarının temsilcileri tara-

findan yönetildiğinde genel sosyal koruma düzeylerinin değerlendirilmesinde hesaba katılabilir. Bu, zorunlu sosyal sigorta sistemlerinin genel koşullarını (özellikle kolektif finansman, yükümlülüklerin süreliliği ve öngörülebilirliği, hukuksal koruma, mali güvence, vb.) yerine getiren düşük gelirli işçiler için olan sistemlere de uyarlanmaktadır.

Devletin genel sorumluluğu. Uygulamada, devletin sosyal güvenlik yönetimine müdahale düzeyleri ulusun geleneklerine ve durumuna göre değişmektedir. Tüm uluslararası araçlar, bu sorumluluğun salt hukuksal çerçevenin kabul edilmesinin ötesine geçmesi gerektiğini koşul olarak ileri sürerler. Devlet, koyduğu yasalarla işçiler ve memurlar için zorunlu kıldığı sistemlerin yönetiminin sorumluluğunu tüm yönleriyle üstlenmek zorundadır.

Demokratik yönetim. Bu temel bir yöndür, çünkü ücretlerin ve gelirlerin serbest kullanımı ilkesine dayanmaktadır. Zorunlu ödentilerin yaratılması (ücret farklılıkları) yoluyla bu serbest kullanım hakkının engellenmesi ancak, çalışanla-

rın, temsilcileri aracılığıyla, paraların kullanımıyla ilgili olarak kendilerini ifade etme hakkından yararlanmaları koşuluyla kabul edilebilir hale gelir. Emekli maaşı reformları, şu birkaç genel ilkeye uyumak zorundadır (muamele eşitliği, -kolektif finansman da dahil olmak üzere- dayanışma, zorunlu katılım, devletin genel sorumluluğu ve demokratik yönetim). Aynı zamanda -iş hukuku ve toplum hukuku yönünden yine temel bir genel ilke olan - kazanılmış haklara ya da kazanılma yolundaki haklara saygı göstermek amacıyla, şu anda bir emekli ödeneğinden yararlananların ve emeklilik yaşına yaklaşan kuşaktaki kişilerin durumuna özellikle dikkat etmek yerinde olacaktır. (22)

Üç Boyutlu Sosyal Koruma

Sosyal korumanın, çok sayıdaki amacına ulaşabilmesi için, çok düzeyli bir yaklaşıma sahip olması gerekmektedir. Birincisi, temel mal ve hizmetlere erişim düzeyidir. İkincisi, farklı risklere karşı koruma ve bu risklerin önlenmesidir. Üçüncüsü, varolan kısırdöngüleri ve en yaygın eğilimleri kırmak amacıyla potansiyellerin ve kaynakların artırılmasıdır.

Birinci boyut: Temel mal ve hizmetlere erişim;

İkinci boyut: Önleme ve koruma (inisiyatifli güvenlik);

Üçüncü boyut: Potansiyellerin ve kaynakların artırılması.

Bu üç boyut aşağıdaki grafikte temsil edilebilir:

Birinci Boyut: Temel Mal ve Hizmetlere Erişim

Temel mal ve hizmetlere erişim, geleneksel bir sosyal koruma amaçıdır.

Bu amaç, diğer toplumsal amaçlara ulaşmak için birincil önemde bir önkoşuldur. Nüfusun çoğunluğu temel mal ve hizmetlere erişemezken, bir sosyal koruma sistemi geliştirmek açıkça çok etkili değildir. Ancak toplumun tüm katmanları, onların uygun yaşam ve çalışma şartlarına sahip olmasına olanak tanıyan temel bir sosyal ve ekonomik güvenlikten yararlandığında sosyal adalet iyileştirilebilir. Bunun için onlara bir gelir güvenliği ve temsilcileri aracılığıyla kendilerini ifade etme güvencesi gerekmektedir; aynı zamanda, gönüllü çalışma ve yardım, koruma, bakım, vb. alanlardaki etkinlikler de dahil tüm çalışma biçimlerinin yasallaştırılması önem taşımaktadır. O hal-

de çoğunluk katlanılamaz koşullarda yaşarken bir azınlığı bir riske karşı korumak hem anlayışsız hem de adaletsiz bir yaklaşımdır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olan biten, yine de bu ülkelerdeki korumanın yetersizliğine gerçekçi bir şekilde ışık tutmaktadır.

Bir topluma sağlanan "asgari eşik" ya da "temel mal ve hizmetler bütünü" bir ülkeden diğerine değişmektedir.

Avrupa'da bu eşikler 20 yy. boyunca gelişim göstermişlerdir. İlk başlarda, yalnızca beslenme ve barınma ihtiyaçları temel olarak düşünülmekteydi.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra, neredeyse tüm Batı Avrupa ülkeleri "eşiklerine" ya da "asgari bütünlerine" sağlık tedavilerine tam erişimi de dahil etmişlerdir, ama bunun için kullanılan yöntemler her yerde aynı değildir: Örneğin, İskandinav ülkelerinde ve Birleşik Krallık'ta, ulusal sağlık tedavisi sistemleri, Almanya'da ve Fransa'da da sosyal sigorta sistemleri yürürlüğe konmuştur.

Kullanılan yöntem ne olursa olsun, tüm bu sistemler genel bir koruma sağlamaktaydılar.

Gerek Avrupa'daki sosyal bütünlüğün korunması, gerekse bu

kıtanın siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemlerindeki ilerleme için "asgari" ya da "temel" bir eşik varlığı yaşamsal olmuştur. Elbette ki, Avrupa, bölgesel bütünleşmede, dünyayla rekabet edebilecek kadar iyi bir örnektir. Temel mal ve hizmetlerle ilgili genel bir koruma olmadan bunun başarılmasını hayal etmek çok zor görünmektedir. Temel ihtiyaç korumasını üç üye ülkede homojen olmaktan uzak olduğu Kuzey Amerika Serbest Mübadele Anlaşması örneğinde olduğu gibi, diğer bölgesel bütünleşme girişimleri bu duruma son derece zıt düşmektedir.

İlköğretime erişim, temel bir hak ve ihtiyaçtır. Çocukluktaki ve ergenlikteki bilgisel gelişim, hiç kuşkusuz yaşamdaki gelecek başarılar için bir önkoşuldur.

Bir sosyal koruma sistemi, tüm çocukların okula gitmesini gözetmelidir.

Hızlı değişim halindeki günümüz dünyasında, kalifikasyonlar ve bilgi, yaşamsal bir öneme sahiptir ve kadınlar ile erkeklerin bütün aktif yaşamları boyunca uygun bir işten yararlanabilmeleri için, gereken kalifikasyonları elde etmeleri amacıyla yaşam boyu öğrenimi teşvik etmek ve desteklemek çok

önemlidir.

Kalifikasyon kazanımının, profesyonel formasyonun ve profesyonel olarak yeniden yetişmenin artırılmasında özellikle yetişkinler ve gençler temel alınmalıdır.

Sosyal koruma sistemleri, engelli kişiler ile diğer yoksun grupların da çalışma piyasasıyla bütünleşmelerini teşvik etmek amacıyla, kalifikasyon kazanmalarını desteklemelidir. İlgilenen kişilerin, aktif yaşama ilk kez ya da yeniden dahil olmalarına olanak tanımak amacıyla öğrenime, formasyona ve kalifikasyon kazanımına erişim iyileştirildiği takdirde, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal koruma sistemlerinin etkililiği önemli oranda artacak ve sürdürülebilir kalkınma ile yoksulluğa karşı savaş için yapılan girişimler desteklenmiş olacaktır. Şu açıktır ki, öğrenim ve formasyon sağlanması birçok sektörü ilgilendirmektedir ve sosyal koruma, öğretim, çalışma ve formasyon uzmanlarınca koordinasyon halinde ve bütünleşmiş bir yaklaşım gerektirmektedir.

Temel mal ve hizmetler konusundaki eşikler, bireyler arasında, yaşa, cinsiyete, sağlık durumuna, kapasiteye, vb. göre değişiklik göstermektedir.

Örneğin, yaşlı kişiler yıkanmak, yemek hazırlamak, temizlik yapmak, yiyecek almak ya da hastaneye gitmek için bir yardıma ihtiyaç duyabilirler. Her yaş grubundaki engelliler de benzer bir yardıma ihtiyaç duyabilir. Alkol veya uyuşturucu madde bağımlıları ya da şiddet kurbanı kişiler de kendi özel durum ve ihtiyaçlarına uygun farklı temel ihtiyaç ve hizmetler talep edebilirler.

Aynı şekilde, temel mal ve hizmetler konusundaki eşik, ülkelerin gelişim düzeylerine göre de değişim göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerde, temel ihtiyaçlar kimi zaman salt geçim için zorunlu olmayan mal ve hizmetleri içermektedir. Buna karşılık, gelişmekte olan birçok ülkede, yiyecek, barınma ve giyecek gibi en temel geçim ihtiyaçları bile karşılanmamaktadır. Bu yoksulluk ve az gelişmişlik kısır döngüleri kırılmak isteniyorsa, temel mal ve hizmetler eşığının, beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, uygun bir barınma ortamının sağlanmasını, sağlık tedavilerine ve sosyal hizmetlere olduğu kadar temel bir öğrenime ve formasyona erişimi de içermelidir. Bu bakımdan sosyal koruma temel bir rol oynamaktadır.

İkinci Boyut: Önleme ve Koruma (inisiyatifli güvenlik)

Daha önce saptamış olduğumuz gibi, sosyal korumanın ilk işlevi, (iş göremezlik ya da yaşlılık gibi) kimi risklerin kurbanı olan kişilere temel bir gelir desteği sağlayarak bir güvenlik ağı kurmaktır. Sonrasında, yaşamın risklerine karşı korumak ve bu riskleri önlemek gibi iki işleve sahip olan daha inisiyatifli önlemleri kapsamak amacıyla, sosyal koruma sistemleri genişletilmiştir.

Yönetilebilecek olan risklerle, toplum tarafından geleceğe yatırım olarak üstlenilmesi gereken riskler arasında bir ayrım yaparak, sosyal koruma, riskleri azaltarak ve önleyerek daha çok, risklerin etkisini azaltmak amacıyla bir koruma sağlayarak daha az müdahale etmeye başlamıştır.

Inisiyatifli bir güvenliğin örnekleri olarak, iş sağlığı ve güvenliği alanındaki sağlık tedavileri ve koruma sayılabilir. Bu müdahaleler, bir sağlık riskinin gerçekleşmesinden sonra bir koruma sağlamakla sınırlanamaz. Aynı zamanda riskin olabilirliğinin, sıklığının ve ciddiyetinin önüne geçerler ya da bunları azaltırlar.

Inisiyatifli bir güvenlik yaklaşı-

mı, bireylerin, ailelerin, toplulukların ve ülkelerin refahını sınırlayabilecek etmenler dizisine sistematik olarak uyarlanabilir. Aynı zamanda, gerek risklerin analizi ve yönetimi, gerekse önlemler, makroekonomik stratejilere dahil edilebilir. Gelişmekte olan ülkelerde, yoksullar ekonomik etkinlikteki durgunluktan en fazla etkilenenlerdir. Bu ülkelerin çoğunda, nüfusun büyük bir bölümünün kazancı, tarım ürünlerinin, uluslararası piyasaların belirlediği fiyatlarına bağlıdır. Bu fiyatlardaki bir düşüş, nüfusun büyük bir yüzdesini yoksulluğa itebilir.

Aynı şekilde, makroekonomik politikaların hayata geçirilmesi esnasındaki hatalar ya da siyasal bir kriz, koruma önlemleri alınmadığı takdirde nüfusun önemli bir oranını yoksulluğa itebilir. Örneğin, Arjantin’de meydana gelen krizden sonraki bir yıldan az bir zaman içinde, nüfusun % 40’ı yeterli olmayan bir koruma nedeniyle “yeni yoksullar” haline gelmiştir. Bu gibi şokların etkisini azaltmaya yarayan inisiyatifli önlemler, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi girişimlerini teşvik edecektir. Bu şu anlama gelmektedir ki, inisiyatifli önlemler insanları, kendileri için da-

ha verimli olan ekonomik etkinliklere girişmeye teşvik edecektir. Örneğin, bir mahsul sigortası olan tarım işletmecisi, düşük ama istikrarlı bir şekilde verim aldığı birincil gereklikte bir besin ürününü yeğlemek yerine, daha değişken ama daha yüksek verimli tarım ürünlerini seçebilecektir. Bu gibi stratejiler yalnızca yoksulların kazançlarını iyileştirmeye olanak vermekle kalmaz, ekonomik sonuçların bütünü üzerinde de yararlı bir etkiye sahip olur.

İnisiyatifli güvenlik, işsizlik, özellikle de uzun süreli işsizlik riskinin azaltılmasında da önemli bir rol oynayabilir. Araştırmalar göstermiştir ki, işsizliğe neden olan başlıca etmen kalifikasyon ve eğitim eksikliğidir. İnisiyatifli güvenliği temel alan bir yaklaşım, insan sermayesinin formasyonu ile eğitim ve formasyona erişim şanslarının artırılması üzerine kurulu olacaktır.

Sosyal koruma tam istihdam güvencesi vermese de, benzer inisiyatifli stratejileri teşvik edip destekleyerek işsizlik süresini azaltabilir. Kısa süreli işsizlik, uzun süreli işsizliğe bağlı toplumsal dışlanmaya göre toplumsal olarak daha kabul edilebilirdir.

Gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak, işsizlik riskine karşı bir koruma sağlanması özel bir önem taşımaktadır ve bu tip bir risk sosyal koruma programlarına dahil edilmelidir. Oysa, yoksullar bu riske karşı korunmuş olmadığı için, hayatta kalma stratejileri, iş onlar için düşük ücretle çalışmayı, eksik istihdam edilmeyi ya da tehlikeli çalışma koşullarına maruz kalmayı gerektirse de önlerine çıkan ilk işi kabul etmekten ibarettir. Bu durum yalnızca onların yoksulluktan kurtulma kapasitelerini azaltmakla kalmaz, ekonominin bütünündeki üretkenlik ve büyüme üzerinde de olumsuz bir etkiye sahiptir.

İşsizlik riskine karşı koruma aynı zamanda, aile içi para girdilerinde bir kesinti olduğunda ya da çocuklar çalışmak zorunda kaldığında çoğu zaman söz konusu olduğu gibi, insan sermayesindeki yığılmanın geri döndürülemez zararlara yol açmasını engelleyebilir. Çocukların çalışması onların haklarını ihlal eder, yoksulluğu sürdürür, ekonomik büyümeyi tehlikeye atar ve hakkaniyetli bir kalkınmaya engel oluşturur.

Sanayileşmiş ülkelerde, yaşam kalitesi, özellikle ailenin üstlendiği bakıma ve iş ile ailesel sorumluluk-

ları uzlaştırmadaki güçlüğe bağlı olan daha başka kaygılara yol açmaktadır. Avrupa'da, birkaç yıldır uygulanagelen ailesel bakım gibi yeni sosyal koruma stratejileri, sosyal koruma sistemlerinin inisiyatifli müdahalesinin bir örneğidir.

Yukarıdaki örnekler eksiksiz değildir, ama inisiyatifli güvenliğin açıklanmasına olanak tanırırlar. Son olarak, sosyal korumanın bu ikinci boyutu diğer boyutlarla birbirine bağlıdır. Temel mal ve hizmetlere erişimi güvence altına alan bir "güvenlik ağı" işlevi, riskin gerçekleşmesi durumuna karşı koymaya izin veren bir aygıt olarak zorunludur. Aynı şekilde, risklerin inisiyatifli güvenlik önlemleri yoluyla önlenmesi, bireysel ve toplumsal potansiyel ve kaynakların gelişiminde yol kat edilmesine olanak verir.

Üçüncü Boyut:

Potansiyellerin ve

Kaynakların Artırılması

Daha geniş bir sosyal koruma görüşü, bireysel ve toplumsal potansiyellerin ve kaynakların güçlendirilmesi boyutunu da içerir. Bu yaklaşımın amacı yalnızca risklerin azaltılması ve şanssızlıklara karşı koruma olmamalıdır: Aynı zamanda, daha geniş bir özerklik kazan-

ma hedefindeki bireysel ve kolektif girişimleri teşvik etmeli ve toplum yaşamına olumlu bir şekilde katkıda bulunmak üzere bu girişimlerin kapasitesini artırmalıdır. İnsanlar potansiyellerinden ve kaynaklarından ne kadar yararlanırlarsa, temel mal ve hizmetlere erişmek için bir yardıma ihtiyaç duyma ve risklere karşı duyarlı olma olasılıkları o kadar azalır.

Sosyal korumanın üçüncü boyutu şu şekilde örneklendirilebilir. Öncelikle, tüm erkeklerin ve tüm kadınların potansiyelini güçlendirmek ve onlara yeni olanaklar ve kaynaklar sunmak için, toplumun hiçbir bireyinin herhangi bir ayrımcılık biçimine maruz kalmamasını sağlamak temeldir. Toplumsal yapı ve kurumlara erişmede karşılaşılan, cinsiyete, ırka, etnik aidiyete, kökene, dine, sağlığa, iş görevmezliğe, vs. dayalı engellerle başa çıkılamamaktadır ve bu engeller hepimizin potansiyelinin artırılmasını engellemektedir. Örneğin, genç kızlar ve kadınlar, birçok toplumsal kuruma erişmelerini engelleyen sayısız eşitsizliğin kurbanıdırlar. Onlara bir eğitim verilmesinin karşısına durulması, onları kesin olarak en büyük risklere maruz bırakmakta ve potansiyellerini top-

lumsal yaşamda tam olarak kullanmalarını engellemektedir. O halde, sosyal korumanın, her türlü ayrımcılığın önlenmesine ve toplumun tüm üyelerine muamele ve şans eşitliği tanınmasını güvence altına almaya olanak tanıyan önlemlerin hayata geçirilmesinde oynayacağı çok önemli bir rol vardır.

Nüfusun yoksun kategorileri için şans eşitliğinin artırılması, hedeflenen programlar yoluyla gerçekleştirilebilir. Örneğin Batı Avrupa'da, özellikle kadınlar için, iş ile ailesel sorumlulukları uzlaştırmak çok güçtür ve kadınlar bu nedenle iş piyasasında avantajlarını yitirmektedirler. O halde, iş piyasasına erişme eşitliğini artırma politikaları çocukların bakımını kolaylaştırmaya olanak tanıyan önlemler ve ebeveynlere destek hizmetleri içermek zorundadır.

Hedeflenerek kullanılabilecek diğer araçlar, özellikle eğitim ve formasyon, iş piyasasındaki aktif politikalar ya da küçük ölçekli kredi stratejileridir. Eğitim ve formasyon sistemlerine erişme konusunda kendilerine sunulan ilk olanaktan tam olarak yararlanamamış kişilere gerçekten ikinci bir şans vermek için, bu politikaların açık olduğu kadar olanaklı da olması ge-

reklemektedir.

Yoksun grupların potansiyellerinin ve kaynaklarının artırılması salt doğrudan ilgili kişilerin yararına değildir: Toplumun bütünü üzerinde de olumlu bir etkisi vardır. Örneğin, kadınların çoğunluğunun iş piyasasında maruz kaldıkları ayrımcılığın toplum için büyük olumsuz etkileri vardır.

Ayrımcılığa maruz kaldıkları için kadınların büyük bir çoğunluğunun kayıtdışı ekonomide çalışmak zorunda kalmaları ve bu sektörde kadınların daha az ücret alıp korumaya sahip olmamaları, onların ailelerinin, özellikle de çocuklarının refahını yükseltme kapasitelerini büyük ölçüde sınırlamaktadır.

DİPNOTLAR

(1) Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi: Global Challenge Opportunity: Trends in Sustainable Development (New York 2002). Bu tahminin dayandığı dayanak noktası, 1993 yılındaki satın alım gücü ölçülerine göre günde 1 Amerikan dolarından azdır. Bu rakam çok azdır ve dünyanın bazı kesimlerinde bu miktar ile yaşanamaz.

(2) Milan Kundera'nın Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği adlı romanından alınmıştır.

(3) Farklı risklerin gerekli bir sınıflan-

dırmasını öneren Dünya Bankası 'Riskler Tipolojisi'ne göre. Bu sınıflandırma yada kategoriler örneğin doğal riskler ile çevresel riskler arasındaki ya da sağlığa ilişkin riskler ile toplumsal riskler arasındaki bazı kesişimleri hesaplamaya olanak tanır. Caroline Moser (2001) risklerin kaynaklarından hareketle, farklı tipte sermayelerin kaynaklarına bağlı, Dünya Bankasının Tipolojisi'ne uyarlanmış bir tipoloji öneriyor. Risklerin dağılımı için Ek 1 ve 2'ye bakınız.

(4) Michel Barnier, Atlas des Risques Majeurs (Paris, Plon, 2002).

(5) Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi : Rapport sur la situation sociale dans le monde (Dünyada Toplumsal Durum Raporu), 2001 (New York, 2001), s. 210.

(6) A.g.e., s. 210.

(7) PNUD: Rapport sur le développement humain (İnsan Gelişimi Üzerine Rapor) (New York, 1999), s.36.

(8) Bkz. Raymond Torres, Towards a Social Sustainable World Economy: An Analysis of the Social Pillars of Globalization (Cenevre, BIT, 2001), s. 35-39.

(9) BIT: Agenda global pour l'emploi: Document de travail (Cenevre, 2002), s. 2.

(10) Dalmer Hoskins: «La reconception de la sécurité sociale» dans Développements et tendances de la sécurité sociale, 1996-1998 : sécurité sociale à la fin du XXème siècle : question d'ac-

tualité et nouvelles approches (Cenevre, BIT, 1998), s. 3.

(11) UÇB: Rapport sur le travail dans le monde 2000 (Dünya Çalışma Raporu 2000) (Cenevre, s. 9).

(12) 2001 Nobel Ekonomi ödülü sahibi Joseph E. Stiglitz'in son yapıtının başlığı uyarınca: 'Globalization and its discontents' (New York, W.W. Norton, 2002).

(13) PNUD (New York, 1999), s. 42.

(14) Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü, Birleşmiş Milletler: (Johannesburg, 2002), s. 4.

(15) Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, toplumsal ve çevreye dair boyutları vardır. Bu rapor, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik ve sosyal hedefleri arasındaki ilişki üzerine kuruludur. Üç boyut arasındaki etkileşim için Ek no. 3'e bakınız.

(16) Malte Lübker ; Assessing the Impact of Past Distributional Shifts on Global Poverty Levels (Cenevre, Uluslararası Çalışma Örgütü, 2002).

(17) Amerikalılararası Banka ; Social Protection for Equity and Growth (Washington, D.C., 2000).

(18) Fin toplumsal koruma sistemi uygulamasının incelenmesi üzerine kurulu olarak sunulan ekonomik ve toplumsal hedefler arasındaki etkileşimin resmi için Ek 4'e bakınız.

(19) Bkz. GB.283/ESP/3, s.3.

(20) Ve buna bağlı, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olan, 1966 ta-

rihli Uluslararası Pakt'ın.

(21) Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin, kadınlara karşı her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıyla ilgili 11.1 numaralı maddesi, sosyal güvenliğe (yaşlılık ve iş göremezlik maaşları) açık bir gönderme içermektedir.

(22) Bununla, yürürlükteki emekli maaşı sistemlerinde büyük ölçüde, hat-

ta tam bir yeniden yapılandırma tasarlandığında öngörülen maliyeti ve süresi (onlarca yıl) çoğu zaman caydırıcı etmenler olarak düşünülen geçiş dönemine gönderme yapılmaktadır.

(Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü, Procetion Sociale, A. Bonilla García & J.V. Gruat, Cenevre, 2003)